

MAKS TOBOLJEVIČ: Veliko pričakovanje

— Tovariši, zdaj ko smo se sporazumeli o razdelitvi državnega kapitala, moramo samo še ugotoviti, kje je in če sploh je...

Aktualna tema

Ni v krizi izobraževanje, temveč tisto, kar se na vso moč oprijemlje odmirajočega proračuna

Podpredsednica slovenskega izvršnega sveta dr. Aleksandra Kornhauser je odgovarjala bralcem „Dela“ na vprašanja o izobraževanju znanosti in zdravstvu — Za vsa ta področja je uveljavitev samoupravnih sporazumov eksistenčna nujnost

Uredništvo Dela je zaprosilo podpredsednico slovenskega izvršnega sveta dr. Aleksandro Kornhauser, da bi odgovarjala na vprašanja naših bralcev, in sicer o problematiki vzgoje in izobraževanja, zdravstva, kulture ter znanosti. Prispelo je veliko pisem. Uredništvo lista je na razgovor povabilo okrog 20 ljudi. V zelo dolgem pogovoru se je izkazalo, da je bil ta okvirno z naše strani preobširno zastavljen in da ni mogel ustrezno zajeti vse problematike. Dogovorili smo se zato, da občutljiva problematika kulture ni bila obravnavana in da bo o njej beseda na posebnem razgovoru. Obilico ostalega gradiva, ki ga je dal razgovor, pa bomo objavili dvakrat. Danes povzemamo problematiko vzgoje in izobraževanja, medtem ko bomo vprašanja in odgovore z drugo obravnavano tematiko objavili prihodnjič.

V današnjem delu razgovora z dr. Aleksandro Kornhauser so sodelovali: Slavko Vute, ravnatelj osnovne šole Pod grmom iz Novega mesta, Branko Sosič, predmetni učitelj iz Kranja, Anton Skok, ravnatelj koprškega dijaškega doma, Ivan Trop, študent mariborske visoke ekonomske komercialne šole, Aljoša Berginc, osnovna šola Podbrdo, Jana Kolaric, sodelavka murskosoboške enote zavoda za šolstvo SRB, in Marjan Miklošič, obalna konferenca ZK iz Koprna. S strani uredništva so bili na razgovoru odgovorni urednik Jak Koprivica, stenografka Fani Vidrih ter novinarja Marija Namorš in Janko Svetina, ki je po zapisniku razgovor pripravil za objavo.

Koliko za sanacijo in kako

SLAVKO VUTE: Ali bo prišlo — in kdaj — do novega sanacijskega programa financiranja šolstva? Podatki so znani in kažejo, da so osnovni dohodki predvsem v osnovnem šolstvu spet daleč pod dohodkom delavcev v drugih dejavnostih.

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Izvršni svet je že maja opozoril na neskladja v gibanju osebnih dohodkov in tudi pripravil predlog, ki ga je sredi junija slovenska skupščina sprejela. Zdaj smo na tem, da sklep izvedemo.

Predlog je takle: V drugem polletju naj se samoupravni sporazumi uveljavijo sto-odstotno (v prvem polletju je bila realizacija 95-odstotna). Pri tem naj se upošteva realizirani faktor stimulacije v gospodarstvu v 1972. letu na pogojno nekvalificiranega delavca, ki je bil 19 odstotkov (leta 1971 je znašal 15 odstotkov). Proučite na bo tudi možnost izpolnitve samo upravnih sporazumov za področja družbe nih dejavnosti, posebej se za področje izobraževanja.

Realizacija teh stališč pomeni, da bo treba zbrati — tako se ocenjuje — okrog 167 milijonov din dodatnih sredstev za te potrebe družbenih služb. Izvršni svet stoji na stališču, da je ta denar treba zagotoviti. Sredstva bi bilo mogoče zbrati tako, da bi za to uporabili višje dohodkov nad

DR. ALEKSANDRA KORNHAUSER: Po naravi sem optimist. Najslabše je sedeti ob poti na kamnu in tarnati
Foto: E. Kaše

prvotno planiranimi okvirji. To pomeni, da bo treba najprej podrobno izračunati, koliko omenjena sanacija osebnih dohodkov stane in za koliko bo nujno povečati finančne okvire samoupravnih interesnih oziroma družbenopolitičnih skupnosti. Kolikor pa bodo sedanje prispevne stopnje po tej korekcijski potrohi še povzročile, bo izvršni svet predlagal zniževanje stopenj.

Ce bo vse tako steklo, kot mora, potem to v globalu pomeni za približno 10 odstotkov višje dohodke na področju družbenih služb, ki bodo pa različno porazdeljeni. Na področju izobraževanja naj bi bil porast najvišji zlasti pri učiteljih s srednje izobrazbo in na težkih delovnih mestih.

Ob vseh teh akcijah smo seveda omejeni z zveznim zakonom, ki dopušča globalno rast največ za 12,5 odstotka na celotnem področju. Morali bomo urejati in usklajati tako, da zadovoljimo republiškim in zveznim predpisom.

Ob izrednih prizadevanjih slovenske skupščine in njenega izvršnega sveta, občin in samoupravnih interesnih skupnosti, da se izvede takšna delitev tudi v sedanjih ostrih stabilizacijskih omejitvah, je neutemeljeno občutje o zapostavljanju vzgojno izobraževalnega področja tembolj, ker težo stabilizacijskih omejitev nosijo v tem trenutku v enaki meri tudi delavci v zdravstvu, kulturi in upravi in ne nazadnje v vrsti gospodarskih panog, v katerih so osebni dohodki enaki ali nižji. Uporna prizadevanja za izboljšanje, ne pa malodušje ali nestrpnost, to je pot iz sedanjih težav.

Vrtci tudi za kmečke otroke

JANA KOLARIC: Kmečkim otrokom naj bi z organiziranim predšolskim varstvom in vzgojo zagotovili boljše možnosti za uspešno šolanje. Kjer je že organizirano, so rezultati dobri, vendar z diferenciranim plačevanjem teh dejavnosti obstaja bojazen, da bodo že obstoječa mesta v takih oddelkih ostala prazna. Večina kmečkih staršev ni sposobna plačevati po dejanskem izračunu, ali pa za načrtno vzgojo in pomoč pri pouku ob takih pogojih ne bo zainteresirana. Kako urediti plačevanje prispevkov, da bi v to dejavnost mogli zajeti več kmečkih otrok?

ALEKSANDARA KORNHAUSER: V predlogih izvršnega sveta ste lahko zasledili, da bo vprašanje kmečkih otrok obravnavano prioritarno. Treba bo nadaljevati s politiko izenačevanja pogojev vzgoje tudi za kmečke otroke. Kjer imamo dodatek za kmečke otroke, bo to mogoče urejati s tem. Kjer pa tega ni, bo treba najti drug mehanizem.

Za razvoj vzgojno-izobraževalnih zavodov se bo treba boriti najprej v delovnih organizacijah, da prispevajo za razvoj otrok svojih delavcev in solidarnostno tudi za kmečke otroke. Za usklajanje bo treba združevati sredstva tudi v okviru republike.

JANA KOLARIC: V Pomurju je bilo

mного predmetnih učiteljev, ki so zaradi slabih delovnih pogojev in krajevnih razmer množično odhajali v bolj razvita področja. Učitelji, ki so ostali, imajo večinoma srednješolsko izobrazbo. Kako urediti dopolnilno šolanje učiteljev, ki so po zakonu dolžni imeti višješolsko izobrazbo, da ne bi obremenjevali temeljnih izobraževalnih skupnosti, ki že za svoje drugo delo nimajo dovolj sredstev?

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Dober učitelj je sila pomemben. Z analizo sem primerjala znanje otrok iz Kemije na neki ljubljanski osnovni šoli (ob relativno povprečnem učitelju) ter na šoli Dobrovo v Brdih (kjer je bil odlični učitelj). Na ljubljanski šoli je bil v odstotkih skupni rezultat 47,3, na Dobrovo pa 78. To dokazuje, da je učitelj tisti, ki nosi glavno težo, zato moramo zlasti na manj razvita področja dati dobre učitelje. Pravilna je zahteva, da pri izobrazbi učiteljev ne popuščamo. Učitelj je kot akumulator: če se samo prazni in nič ne polni, bo hitro prazen in ne bo prizigal luči v možganih naših otrok.

Težje delo je dražje

Enakopraven štart otrok pomeni, da moramo kvaliteto usklajati tri vplive: dom, okolje, šola. Kjer daje okolje otroku zelo malo in morda malo tudi dom, mora razliko dopolniti šola — dati mu mora več, če hočemo prebiti tisto, čemur pravimo socialna diferenciacija. Zaradi tega moramo v manj razvite kraje usmerjati dobre učitelje. Poti sta dve.

Prva je nagrajevanje težkih delovnih mest. Izvršni svet je že februarja sprejel sklep, da se nagrajevanje za težka delovna mesta odmrzne. Učiteljem na zares težkih delovnih mestih je treba dati ne 100 ali 200 ali 500 dinarjev dodatka, ampak več, znatno več. Te ljudi moramo obdržati tam. Seveda je pa treba z objektivnimi kriteriji opredeliti, kaj je težko delovno mesto.

Druga stvar je permanentno izobraževanje — ne torej samo izobraževanje za kvalifikacijo, ampak stalno izobraževanje. V ta sistem gremo zdaj intenzivno. Učitelj mora biti na čelu tistega voza, ki vleče naprej. Tega ne more samo v šoli, voz mora potegniti tudi v okolju. Predlog sistema izpopolnjevanja bo pripravljen že jeseni. Skrb za učiteljske kadre bomo morali vse bolj vracunavati v ceno izobraževanja in postati mora osnovna skrb temeljnih izobraževalnih skupnosti; republika mora pri tem zagotoviti vzajemno in solidarnostno usklajanje.

Za šolo pa že imamo

JOZICA SINIC: Kakšna so republiška prizadevanja za uvedbo celoletnih malih šol, če upoštevamo, da je za takšno delo premalo prostora, da ni kadra pa tudi sredstev ne?

Nadaljevanje na 14. strani

Za konec tedna

Sobotna priloga

Iz vsebine:

PETER BRESČAK
NIČ BOLJ
DEVIŠKA AMERIKA
Velike želje po orožju

ANDREJ NOVAK
KRVAVA POT
FRANÇOISA CHAFFINA
Vojni spomini

BOGDAN POGACNIK
DR. BOŽENA RAVNIHAR
Portret tedna

MIRAN SUSTAR
JUŽNI VIETNAM IN LAOS
Novi v Alžiru

BOGDAN SALEJ
PERUJSKA AGRARNA
REVOLUCIJA
Vlada deli zemljo

PRIMOZ ZAGAR
IZGON GRLIC V SVILENIH
ROBČIH
S kongresa za hipnozo v Uppsali

PETER BOŽIČ
VELIKOPOTEZNOST
V MAJHNEM
S poti po Srbiji

OGLA RATEJ
FILMSKI TEK
ČEZ OVIRE
Berlinale

JANEZ JEROVSEK
MOČ, TRPLJENJE
IN TVEGANJE
Intimni pogovor
s Tonetom Svetino

BOGDAN POGACNIK
DERVIŠ IN ZIVLJENJE
Srečanje s pisateljem
Mešo Selimovićem

JOLKA MILIČ
O BRANJU BRANJA
IN SEMAFORIH
Slovenske lingvistične
in normativne dileme

FRANCE FILIPIC
LACKOVO IZROČILO
Zilav boj za svobodo
ob severni meji

MARKO KOZMAN
SEDANJOST IN TRADICIJA
S poti po Baltiku

BORUT JUVANEC
RAZSTAVNE ZAMISLI
Milanski triennale

HASANAIN HEJKAL
NEPREKINJENI DIALOG
S KENNEDYJEM
Dopisovanje vse do smrti

ERICH VON DANIKEN
PRED 4000 LETI
OPERACIJA LOBANJE
Odlomek iz knjige Setev v vesolju

NEPRIZANESLJIVO SRECANJE: Deževala so vprašanja, ki niso ostala brez odgovora

Foto: Kaše

Tudi učitelji naj se bolj angažirajo

Aleksandra Kornhauser: Od našega lastnega dela je odvisno, ali bo učitelj v naši družbi pisan z veliko začetnico

(Nadaljevanje s 13. strani)

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Vi ste pa vse plove postavili, kar se jih da: ni denarja, ni kadra, ni prostora. Koliko akcij bi izpeljali, če bi začeli s pozicij, da mora biti vnaprej vse zagotovljeno? Kar začnemo z NOB in naprej. Najbrž nobene. Boj za napredek je tudi boj, v katerem hočemo ustvariti pogoje za izobraževanje. Nisem prepričana, da smo tako ravnali, da teh pogojev nimamo. Najprej denar: res, imamo še ljudi, ki imajo vso pravico govoriti o preniknem standardu. Toda velik del pa ne živi tako slabo, da bi rekli, da ne moremo dati vseh otrok v malo šolo. Gre pa za vprašanje neposrednega dogovora. Skupščina obravnava zakon, ki bo zaščitil akumulacijo; to pomeni, da bomo preprečili siromašenje vlaganj v gospodarstvo in tudi v družbene dejavnosti. Potem ko bodo ta pokrila, bo ostal ustvarjeni dohodek, ki je za porabo, to je za kritje skupnih in osebnih potreb.

Tu pa ne moremo zahtevati obojega: imeti več v kuverti ob koncu meseca, obenem pa tudi boljše pogoje zdravstva, šolstva, kulture... Morali se bomo dogovarjati, da bomo dali več za skupne potrebe. Skupne potrebe pa so v bistvu tudi del osebnega standarda. O zagotavljanju sredstev za te potrebe — tudi za malo šolo — se bo treba dogovarjati z delavci.

Potem prostor: v svojem pismu ste zapisali, da vplivamo o' mačehovskem odnosu do osnovnega šolstva, na drugi strani pa ugotavljamo, da smo v 5 letih zgradili 105 novih šol, kar je več kot v enakem obdobju kdajkoli v vsej zgodovini. Da, to pomeni, da tako slabo z osnovnošolskim prostorom zdaj ni, za malo šolo je prostor, seveda ob pouku v dveh izmenah. Pouk v dveh izmenah ni tako huda stvar; preprečiti moramo tri izmene. Za prehod na eno izmeno pa bomo morali najbrž še počakati in prej dati prednost srednjim šolam in dijakim domovom, kajti tu smo dejansko v zaletu.

Prej za dogovor kot za zakon

ALJOSA BERGINC: Kako si izvršni svet zamišlja politiko investicij v letu 1973 v srednje šole, kako si zamišlja financiranje šolskih centrov?

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Družbeni dogovor o sredstvih za področje družbenih dejavnosti je podpisano. To je izredno pomembno zato, ker je bilo toliko glasov, da te s stere ne bodo disciplinirane in da bo potreben poseben omejitveni zakon, če da se ne moremo družbeno dogovoriti za ostre finančne zadeve, kot je ta. Bilo pa je drugače — ljudje so veliko bolj pozdravili družbeno dogovarjanje, kot urejanje z zakonom, seveda potem, ko smo se v vsakim o njegovih problemih pogovorili in poskušali najti rešitve.

V tem dogovoru je napisano, da so investicije v srednje šole in domove prioritete in da niso omejene. To se pravi: kol-

Odgovori osebno

V zvezi z vabilom za razgovor je dr. Aleksandra Kornhauser dobila kup pism iz izvršni svet. V nekaterih izmed njih se bralci obračajo nanjo z vprašanji precej zasebne narave. Na ta bo Kornhauserjeva vprašalcom odgovorila osebno. Prošila nas je, da bi tega v povzetku razgovora ne pozabili zapisati.

kot sredstev se bo dalo nabrati, toliko se jih lahko tudi porabi in jih ne zadene nobena omejitev.

Od kod denar? Če hočete vi zgraditi srednješolski center, morate najprej imeti zanj koncept, načrt, ceno. Ko boste ugotovili, za kate panoge, za območja katerih občin boste šolali kader, si boste odgovorili tudi na vprašanje, kdo bo porabnik, plačnik. Treba bo k njim in se z njimi dogovoriti za potrebe in investicije. Če bo kdo od takih kljub možnostim in potrebam po kadru odklonil sodelovanje, boste šli na občinski komite ZK, na SZDL, na sindikat pa še na SDK in upočasili. Če gre temu res tako slabo, da ima moralno pravico odkloniti soinvestiranje v domove in šole za tiste kadre, ki jih on rabi. Če jo ima, boste to upoštevali in počakali. Če je nima, ne bo samo vaša dolžnost, ampak tudi dolžnost družbeno-političnih organizacij in občin, da se borijo proti taki zaprostiti.

Zavore samoupravnega sporazumevanja

Vi na Tolminskem imate še dodatno možnost. Ste manj razvito območje. Zato se

boste za ustrezen delež pojavili z zahtevo pri republiških združenih sredstvih. V že omenjenem družbenem dogovoru namreč piše, da se bodo vsi letošnji viški, ki se bodo stekali na račun republiške izobraževalne skupnosti, namenjali investicijam v srednje šole in domove. Nekaj teh sredstev se že zbira.

ALJOSA BERGINC: Tolminska občina je že pred štiri leti uvedla samoupravni dogovor med delovnimi organizacijami o zbiranju 1,5 odstotka bruto osebnih dohodkov za skupne družbene potrebe, predvsem šolstvo. Izvedbo dogovora nam je močno ome-

Dogovarjanje ni tako črno

MIKLOŠIČ: Praviše da planiranega materialnega programa razvoja na področju izobraževanja ne dosegamo. Ali torej na tem področju ne prihaja do takšne krize, v kateri bi morali na vse zvonovite biti plat zvonu in se verjetno poslužiti izrednih ukrepov?

KORNHAUSER: Nisem tako črnogleda. Naj povem, da so v pogovoru z vodilnimi kadri v velikih delovnih organizacijah — Iskra, jeseniška železarna, v Velenju itd. — vsi poudarili izredno potrebo po kadrih in veliko pripravljeno tudi investirati v to. Tak je primer Velenja, kjer so kljub restrikcijam te dni odprli novolski center. Mislim reči tole: Če bomo z akcijo samoupravnega sporazuma šli pred delovne organizacije, bomo verjetno lahko dosegli planirani delež družbenega proizvoda, pa tudi več. Pri tem pa se bo treba pogovarjati o konkretnih projektih, ne bo pa mogoče terjati denarja vnaprej in šele potem razmišljati, kako ga uporabiti.

V krizi ni izobraževanje. V krizi je tisti del dejavnosti, ki se na vse kriplje oprjemejše proračuna, kajti proračun sistemsko ugaša. Obremenitev delovnih organizacij bi morala biti manjša in manjša, zato da bodo te lahko namenljiva sredstva usmerjeno skozi samoupravne sporazume. Če se bomo pa mi na področju vzgoje in izobraževanja držali proračuna, bomo tudi mi v krizi. Moram reči, da dogovarjanje ni tako črno, kot jih veliko misli.

Il lani zvezni izvršni svet s svojimi predpisi. V pomislek: kaj s takim samoupravnim sporazumevanjem, če nekateri predpisi to praktično onemogočajo?

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Vrsto predlogov za spremembe zveznih ukrepov je terjati tudi izvršni svet SR Slovenije. Moramo pa vedeti, da ima zvezni izvršni svet pred očmi poprečno jugoslovansko situacijo. Slovenija ima razen Hrvaške, samoupravljanje zamenkrat najbolj razvito in ob sprejemanju ukrepov pridejo naši samoupravni dogovori velikokrat nehoti pod udar. Moram pa reči, da smo doslej uveljavili vse realne spreminjalne zahteve. Razumljivo je, da bo naš izvršni svet branil samoupravne sporazume in njihovo uveljavljanje. Doslej so bili zvezi ukrepi, ki so prizadeli samoupravljanje, tudi popravljeni. Nastopajo pa vedno novi administrativni predlogi, na katere je treba sproti reagirati. V skrajnem primeru je tu ustava, ki stvari jasno postavlja in vse odprte poti za njeno uveljavljanje. Vsak zakon, ki bi bil z njo v nasprotju, pade.

Odprte možnosti študija

BRANKO SOSIČ: Nekateri učni predmeti so v šoli popolnoma zamenjani, na primer likovni pouk. Pomankanje teh predmetov se kaže na učencih. Estetska vzgoja je danes na pozicijah kot pred več leti nazaj. Današnjemu času in človeku pa je likovna vzgoja potrebna. Poleg tega je profilu učitelja likovne vzgoje zaprt nadaljnji študij.

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Če je kdaj v zgodovini bila potrebna vzgoja k lepoti, je to naš čas. Nikoli ni bilo toliko plaže, kot je je danes. Potreba po estetski vzgoji je zelo jasno prisotna, ta potreba ni v krizi. Je pa vprašanje, kako jo pokriti. Ali se ne vezemo preveč trdo samo na število ur obveznega pouka v razredu? Zakaj ne bi privzgjajali ljubizne dolega tudi izven obveznih ur in seveda tega dodatnega učiteljevega dela tudi plačali? V dogovorih z ljudmi bi gotovo našli možnosti za finančno kritje teh potreb.

Kar pa zadeva izobraževanje nekaterih profilov prosvetnih kadrov, ki bi si radi pridobili še kaj več znanja, kot jim ga je dala pedagoška akademija, lahko povem, da se stvari razvijajo zelo razveseljivo. Dogovarjanje se za sistem, ki bo predmetnim učiteljem vseh strok odprl študij naprej v peti semester ustrezne študijske smeri fa-

kultet in visokih šol. Naj dam primer iz svoje stroke: diplomanti biologije in kemije na pedagoški akademiji imajo v bistvu izobrazbo iz treh strok — pedagoško, kemijsko in biološko. Ne morejo nadaljevati študija samo na eni fakulteti, ker imajo premalo predznanja; če pa se fakultete med seboj dogovorijo in zasnujejo skupen študijski program, je to možno. Za fakultete to, strokovno skoraj ne zveča, ker bo šlo predvsem za sodelovanje v sedanjih okvirih dela; omogočiti bo predvsem treba, da bodo taki študentje določene predmete lahko poslušali na več fakultetah istčasno in se tako izpopolnili v svojem poklicnem profilu.

Zelimo, da bi se to uveljavilo v prihodnjem šolskem letu. Nič ne bi smel imeti zaprte poti za nadaljnje šolanje. Negleda na to, kakšno šolo je dotlej naredil, mora imeti vsak možnost doseči še kaj več, seveda, če izpolni zahteve po kvalitetnem znanju.

Japonci 1952., mi zdaj

JANA KOLARIČ: Kdaj bo v Sloveniji organizirana višja šola za vzgojitelje ali vsaj za vodilni kader?

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Za ta poklic najbrž ne bo nujno, da se izobraževanje nadaljuje po tipu srednješolske izobrazbe vzgojitelje. Ustrenejša bo verjetno organizacija študija posameznih predmetov na več visokošolskih zavodih, da bi tako ob dogovorjeni kombinaciji dobili ustrezen profil z visokošolsko izobrazbo. Saj ni nujno, da se študent vpiše samo na eni šoli in študira natančno določeno smer. Taka okoliščina je vse bolj zastarala. Seveda bo v okviru univerze oziroma celotnega visokega šolstva delovala komisija, ki bo tako kombinirani študij pregledala in povedala, če po zahtevnosti ustreza visokoškolskemu nivoju.

Tak kombinirani študij študija, ki smo ga pri nas takoj po vojni že izvajali in nato z izredno togim sistemom študija onemogočili, se danes uveljavlja v vseh državah. S tem študij prilagajajo potrebam življenja. V svetu so šli v velike spreminjalne in izobraževalne projekte. Prvi so 1952 začeli Japonci in po tem, kako so se lotili kadrovske politike, sklepam, da njihov gospodarski skok ni bil tako presenetljiv oziroma nepričakovan. V ZDA so to začeli 1959, Angleži 1964. Mi tudi začnemo zdaj energično. Večina je šla v to z vladnimi programi in zakoni, pa bomo še mi ta greh naredili, če ne bo šlo drugače. Vztrajanje pri starem — tako se je pokazalo — ne rešuje kadrovske zagate v Sloveniji in tudi ne omogoča razvoja visokega šolstva oziroma šolstva nasploh.

3000 novih ležišč v domovih

IVAN TROP: V srednjeročnem družbenem planu razvoja SRS je predvidena izgradnja 3.000 internatskih ležišč ter pospešitev obnove starih dijaških in študentskih domov. Kaj so doslej naredili za to slovenska skupščina, njen izvršni svet in drugi izvršni organi? Koliko ležišč je namenjenih dijakom in koliko za študente? Kakšna bo delitev na posamezna mesta?

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Povedala sem že, da imajo srednje šole prednost, ker so potrebe tam največje. Res pa je, da imamo tudi v visokem šolstvu premajhne kapacitete domov. Hitro je rešitev problema, da bomo iskali v združevanju sredstev v samoupravnih sporazumnih panog, ki potrebujejo določene kadre. Za zdravstvene

Zlasti predšolski

Treba je upoštevati znanstvene ugotovitve, ki kažejo, da inteligentni kvocient človeka najmočnejše raste do 6. leta starosti — potem ruske krivulje mnogo počasneje in okrog 20. leta začne stagnirati. To velja za inteligentni kvocient, ne za obseg znanja, ki z leti prav gotovo narašča.

Če to upoštevamo, je jasno, da imajo vzgojno-varstveni zavodi v Sloveniji, si oer res močno varstveno funkcijo (praktično smo vse žene zaposlene), z vidika kadrovskega potenciala pa imajo pomembno razvojno funkcijo. Naj povem konkretnije: če ne bomo otrok množično vključevali v vrce, bomo ohranili zaprte socialne kroge — otrok kmata se bo težko prebil naprej, otrok nekvificiran delavec. Skratka, tista socialna diferenciacija, ki se začne že v prvih letih življenja, je najbolj krivulja, izvira iz dejstva, da otrok razlikuje socialno šele zato, ker ravnajo usklajenih pogojev vzgoje in izobraževanja.

kadre, na primer, bodo morale zdravstvene delovne organizacije v svojo ceno vrčnati tudi kadre in dajati za to sredstva. Podobno v lesni industriji, strojni... Za ekonomiste in podobne profile bo potrebno dobiti sredstva z družbenim dogovorom, kjer bodo razen gospodarstva in družbenih služb sodelovale tudi občine in republika.

IVAN TROP: Glede domov sem slišal, da naj bi jih dobila Ljubljana 2.000 in Maribor 1.000.

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Prvič slišim ta podatek. Vem le, da bi naj bilo 3.000 novih kapacitet prvenstveno namenjenih učencem srednjih šol. To je plan, stvar napovor. Ne bo iz centra financirano, realizacija bo taka, kolikor bo doseženo z dogovori ter samoupravnimi sporazumi.

IVAN TROP: Samoupravni dogovor o štipendiranju se ne izvaja. Polovica štipendistov ne dobiva štipendij v skladu z višino, kot je predvidena z družbenim dogovorom. Bi se dalo sprejeti kake sistemske rešitve? Zahtevali smo že sankcioniranje družbenega dogovora.

Ne udrihajmo čez sebe

Dokler bomo sami prosvetni delavci tako udrihali čez lasten poklic, bo to zelo slabo. Mislim, da bi se bilo treba v prihodnje zoperstaviti takšnemu svetovbolju v prosvetnih vrstah. Tudi v zdravstvu, na primer, so dohodki podobni kot v šolstvu. Toda povejte mi enega zdravnika, eno medicinsko sestro, ki trdi, da je zato zdravstveni poklic ničvreden. Ne vem, če ga bomo našli. V prosvetnih vrstah pogrešam spoštovanje tega zahtevnega poklica, ponos na odgovorno delo, samozavest, ki ni odvisna le od denarja. To ne pomeni, da se s tem ohranimo upravičenim zahtevam po usklajenih dohodkih, toda zahteve je treba graditi na pomenu in uspehih dela, ne na malodušju in grenkobi.

Kdo lahko kadruje v prosvetnem poklicu, če ne v prvi vrsti šole, zlasti osnovne šole in gimnazije — te so na razpolago, in to celo sorazmerno visoke. Dosegati javno spoštovanje in priznanje poklica — to se ne da z deklaracijo, ampak z napojanjem, z uveljavljanjem prosvetnih delavcev samih, pa tudi s spoštovanjem lastnega dela.

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Družbeni dogovor je ustavno opredeljen. Po novem zakonu, ki je prav zdaj v razpravi v skupščini, bo imel sankcije tudi za tiste, ki so ga podpisali, a ga ne spoštujejo. Gre za razvijanje samoupravnega prava. Če hočemo samoupravljanje izvesti, moramo samoupravno pravo uveljaviti, kot se spodobi. Zakaj bi bile klasično pravno opredeljene obveznosti izterjive, samoupravne, kar je veliko bolj živo, pa ne? Zakon o samoupravnem sporazumevanju in družbenem dogovarjanju, ki je v razpravi, jasno predvideva, kaj se šteje za samoupravni sporazum, kaj za družbeni dogovor in kakšne so sankcije. Ko bo ta zakon sprejet, bo treba verificirati dogovor o štipendiranju. Če bo po tem zakonu dogovor izterjiv, ga izterjajte. Če pa ne bo, bo treba iti v nove napore, da se sklene dogovor v smislu zakona, po načelih ustave.

Kaj lahko stori izvršni svet

ANTON SKOK: Pri dogovarjanju ni nobeno vprašanje tako zastavljeno kot domovi za učence, in to materialno ter kadrovske. V 1973 letu naj bi po programu dobili 1.000 novih ležišč, do 1975. leta pa predvidoma skupaj 3.000. Do tega ne bo prišlo, kajti od lanskih precejšnjih republiških sredstev za srednješolske investicije (30 milijonov din) je ostalo za domove bore malo. In še tisto, kar je ostalo, do danes ni izkoriščeno, ker občine niso našle potrebne udležbe (50-70 odstotkov). To pomeni, da so občine zainteresirane predvsem za gradnjo srednjih šol, manj pa za gradnjo oziroma vzdrževanje domov (nekateri obstoječi se podtrajo).

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Vprašanje domov bo treba postaviti politično kot prioriteto, ki velja tudi za občine, katere šolajo svoje otroke doma in s tega vidika včasih ne čutijo potrebo po gradnji domov. Gre za vprašanje vzajemnosti. Tudi republiška sredstva bo treba primarno namenjati za vzajemne potrebe. Vzajemnost je prav v tem, da ustvarimo pogoje za šolanje otrok, ki na svojem območju šol nimajo.

ANTON SKOK: Drugo je vprašanje kadrov za domove. Teh je premalo.

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Izvršni svet vam jih ne bo nabral. Treba bo iti v akcijo za vpis na študijske smeri, ki dajo za vaše potrebe ustrezne diplomante. Če gre za težka delovna mesta, jih je treba de-

klarirati kot take in ustvariti ustrezne pogoje.

Problem sodi med kopico podobnih, o katerih dnevno dobivam kufe pisem. »Zakaj izvršni svet ne uredi ustreznega vpisa prosvetnih delavcev?« To vprašanje je zelo pogosto. Hvaležna bom Delu, če bo zapisalo, da tega ni dožal storiti izvršni svet, ampak najprej prosvetni delavci, same šole. Izvršni svet pa je dolžan prizadevanja podpirati in pospeševati pogoje za ustrezno materialno in širše priznavanje tega poklica.

ANTON SKOK: Bodo se kakšna intervencijska sredstva, ki bodo pomagala reševati problematiko obstoječih domov?

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Sredstva, ki se zbirajo pri republiški izobraževalni skupnosti — upam, da se bodo zbrala še kaka druga solidarnostna sredstva — ne bodo namenjena samo novogradnjam, ampak tudi popravilom, večjim adaptacijam.

Brezplačne šole ni

JAK KOPRIVC: Nekaj vprašanj bralcev, ki sicer niso navzoči na tem sestanku, je takšnih, da bi bilo dobro, če bi tovarišica podpredsednica odgovorila nanje. **TOMISLAV MUROVEC** iz Tolmina pravi: Po zakonu je pri nas osemletka brezplačna in obvezna. V resnici pa osnovna šola ni obvezna; stroški za 6. razred, na primer, so okoli 400 din. **MATIJA CETINSKI** iz Kočevja postavlja vprašanje: Do kam sega po vašem mnenju odgovornost šol in učiteljev za učni uspeh učencev. Eno od vprašanj Cetinskega je direktno vezano na vas: Na 30. seji CK ZKS ste dejali da naj bi kriterij za napredek učencev v osnovni šoli ekvivalentno znanje in ne število let drsanja šolskih klopi. Kako naj bi izgledalo to v praksi?

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Brezplačne šole ni. Če je v osnovni šoli pouk brezplačen za učence, to pomeni, da stroške plačajo delavci s svojimi prispevki. Stroški za učila in učne pripomočke posameznega učenca je mogoče kriti na dva načina: ali se dogovorimo za toliko višji prispevek, ki ga dajo tudi delavci brez otrok (najbrž je to bolj pravilna rešitev), ali pa se odločimo za toliko nižji prispevek in kupijo te stvari starši sami. Mislim, da iz tega problema delamo prevelik hallo, kajti nekateri šole, ki so začele zbirati učbenike, so sporočale, da se akcija ni obnesla, ker so starši kljub temu kupovali učbenike nove učbenice in nove učne pripomočke. Zadevo bi lahko uredili hitro: če bi samo ena generacija školenca pustiti v šoli svoje učbenike, bi bil problem v glavnem rešen, morali bi dokupiti le zvezke, svinčnike in podobno. Iti bomo morali v to, da otroci ne bodo nosili vseh knjig vsak dan v šolo in

Razvoj vsakega otroka

BERGINC: Omenili ste samoupravno dogovarjanje. Če se samoupravno dogovarjate dva večina, je rezultat in sam rešev. V naši občni obstaja bojazen, da samoupravni dogovori za razširjanje dejavnosti ne bomo dosegli raztega, kar bodo sicer dosegli mnogo bolj razvite komunne.

KORNHAUSER: Delovne organizacije bodo v vsakem primeru dajale svojo delež za izobraževanje. Tega dogovarjanja z njim vas nihče obvezati ne more, pa če se tako govorite, da ste sami reveži na kupu — kar pa tudi ne drži. Vi imate tudi druge, močne delovne organizacije, seveda pa tudi šibke. Dogovoriti se morate z delavci!

Drugo pa je nacionalna, solidarnostna politika, ko se bomo dogovarjali za usklajen štart otrok. To bo laže doseči tudi zato, ker je v Sloveniji velik primanjkljaj delovne sile, saj lastnih otrok ne razvijamo dovolj. Naše pošiljamo kot nekvificirane delavce, namesto da bi jih z vsemi silami kvalificirali in zaposlili doma. Vsak otrok, tudi na nerazvitem območju, postaja dragocen tudi kot bodoči delavec ustvarjalec. To se pravi, da moramo borbo za razvoj otroka postavljati kot obvezno nacionalno politiko.

domov, saj bodo morali z novimi učnimi načrti uporabljati zmeraj več knjig. Učence bo treba navajati, da bodo sami iskali po literaturi, ne pa se učili po 10 ali več strani na pamet. Če bomo začeli to, bo šola morala postopno priti do toliko usnih komplektov, kolikor bo otrok. Razumljivo je, da bo do tega spet mogoče priti le v dogovoru s starši in drugimi zaposlenimi, kajti brezplačni reči skoraj da ni.

Enake možnosti vsakemu srednješolcu

Nam bo v naslednjih letih najbolj primanjkovalo ljudi, delavcev, ne toliko strovin. Zato se bomo morali boriti za vsakega učenca, da ga bomo privedli skozi osnovno šolo. Seveda ne za ceno padca ravnih znanj, ampak z večjimi vlaganji. Odprti mu moramo pot izobraževanja, če bo sposoben za to. Bistvena je zato večja učiteljeva odgovornost za vsakega mladega človeka. Seveda pa ima tudi učitelj vso moralno in materialno pravico izterjati pogoje za tako delo, da bo svoji del odgovornosti lahko prevel.

O izjavi na CK ZKS. Citirani stavek o ekvivalentnem znanju je iz razprave o vpisu v visokem šolstvu. Gimnazijci se danes v visokem šolstvu lahko vpisujejo negleda na to, če so morda komaj zlezli skozi gimnazijo. Če pa je šel učenec skozi poklicno šolo — večinoma je to mladina delavskih in kmečkih staršev — ima pa skoraj zaprto pot nadaljnega šolanja, pa četudi je bil na tisti šoli odličnjak. Kje je tu pamet, da ne rečem pravilnosti? Moje stališče je naslednje: visoko šolstvo bi skupaj s srednjimi šolami vsaj dve leti pred vpisom na visoko šolo moralo organizirati pripravljalske tečaje, ki bi bili odprti za vsakogar. Tam bi moral na osnovi znanja in dojemanja znanja vsak dokazati, kaj zmore, če je sposoben za visokošolski študij. Potem ne bo važno, če ima kandidat gimnazijo ali poklicno šolo.

To sem mislila, ko sem govorila na seji CK v Sovjetski zvezi, Ameriki, Angliji, Nemčiji je mogoče priti po veliko bolj namovnem sistemu do višje izobrazbe. Pri nas sicer pravimo, da imamo to urejeno. S pravnega vidika je to res. Pogledimo pa analize, pa bomo tiste, ki so se z izobrazbo poklicne šole uspešni prebiti na visokošolski študij, lahko prešeli na prste! Pravna rešitev torej ni dovolj.

Delavci bolj razumejo

MARIAN MIKLOŠIČ: Potrebe vzgoje in izobraževanja v SRS naraščajo hitreje, kot raste družbeni proizvod. Resolucija o dolgoročnem razvoju Slovenije predvideva tudi naraščanje sredstev v tem razmerju. Ali se to izvaja?

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Ne. Zato ne, ker smo v fazi omejitve, ker smo v prejšnjih letih več vročili, kot smo proizvajali, ker moramo vračati dolgove. Iz tega se moramo čimprej izkoptati v pospeševanje produktivno fazo. Tam bodo pa moralna sredstva za izobraževanje malo hitreje naraščati, ker je kadar tisti faktor, ki bistveno prispeva k rasti produktivnosti. Čeže, da bodo omejitve letos in verjetno še prihodnje leto, čeprav je že jasno tudi izvršnemu svetu, da bodo morala biti selektivna in da bo treba izobraževanje spraviti v vrh tistih stvari, ki jih bo treba obravnavati z manj omejevanja — posebej poklicno izobraževanje.

MARIAN MIKLOŠIČ: Iz sanacijskih ukrepov za šolstvo se opaža proces odmiranja proračunskega sistema in rojevanje novega družbenega dogovarjanja. V prehodnem obdobju bo verjetno spet nekaj žrtev.

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Mislim, da ne. Treba pa je, da se delavci v družbenih dejavnostih močneje angažirajo. V zdravstvu so prvi šli v samoupravno sporazumevanje. Tam, kjer so šli v razgovore z razumevanjem, so bili razgovori uspešni — kjer pa je šla samo služba, je bil pa vrag in pol. Isto velja za prosveto; če bodo šli dobri učitelji v delovne organizacije, bodo denar dobili — več, kot ga je bilo doslej. Če pa jih sploh blizu ne bo, ali bodo pa sredstva terjali kar po pošti, bodo tudi učniki slabši.

Po naravi sem optimist. Mislim, da je najslabša varianta sedeti ob poti na kamnu in tamati. Brez lastnega angažiranja se razmere same od sebe ne bodo ni izboljšale. Sprejemam pa mnenje, da mora biti predvsem izvršni svet tisti, ki vzbudjuje dogovarjanje za družbene dejavnosti.

SLAVKO VUTE: Bodo ob samoupravnih dogovorih veljala kakšna pravila igre, da ne bodo kraji konec potegnili tisti, ki so stali ob strani?

ALEKSANDRA KORNHAUSER: Predlog je, da bi že z novim letom za vse družbene službe terjali v osnovi kompleksne programe in istčasno nastopanje pred delovnimi kolektivi — pred delavci, ne samo pred vodilno strukturo, da bodo v šolanju in vsem drugem lahko odločali delavci. Morda bo kdo ob tem porekel: »Kaj pa, če bo tisti bolj uspel, ki bodo vsi delavci zanj?« Prav je, tak naj kar bolj uspe, ker je to najbrž zašušil. Zakon pa bo štiti obvezni minimalni okvir.

Za slabo delo bo slabše, za dobro pa lahko veliko boljše! V žaromete kritike gramu, pa tudi v žaromete priznanja. Od nas, od našega dela je odvisno ali bo učitelj v naši družbi pisan z veliko začetnico!

Oboroževanje

Nič bolj deviška Amerika

Kljub majhnim armadam velike želje Latinske Amerike po orožju

Bilo je v Boliviji, v prejšnjem stoletju, leta 1865, ko se je general Melgarejo uprl šefu države. Skušal je prodrati v predsedniško palačo in ga vreči z oblasti. Njegov poskus pa ni uspel. Ko je bežal, je vznemirjeni množici z balkona predsedniške palače spregovoril predsednik Belsu. Toda naenkrat se je Melgarejo popolnoma sam pojavil na trgu, šel triumfalno skozi osuplo množico, vstopil v predsedniško palačo in s strelom iz pištole ubil vojaka, ki mu je hotel preprečiti vstop v predsednikov kabinet. Pojavil se je pred predsednikom in ga brez omahovanja ustrelil. Potem je šel na balkon in vzkliknil: »Predsednik je mrtev. Kdo naj živi?« »Živel Melgarejo!« ga je pozdravila množica. In postal je šef države.

tino, Peru kot tudi Brazilijo. »Pogledi v Evropo pa so veljali tudi podmornicam. Britanski in nemški proizvajalci podmornic so postali glavni dobavitelji za brazilsko, argentinsko, perujsko, venezuelsko in kolumbijsko vojno mornarico. Združene države Amerike so svojčas postavile petletni embargo za letov letal v Latinsko Ameriko in Evropa je do nedavna kovala iz te prepovedi velike dobičke. V jeseni lanskega leta so se po svetu raznesle govorice, da je Sovjetska zveza ponudila Cilu ugoden kredit za nakup orožja. Po ameriških virih naj bi Sovjetska zveza ponudila čilski vojski sodobno orožje, vstoviš letala »Mig 21«. Skratka, Latinska Amerika se oborožuje. Atomska bomba je vojski imperator in politična majhnost, so pred mesecema izjavili v Braziliji, ko so prišle v javnost vesti o tem, da bo država v kratkem dobila svojo atomsko bombo. Ta, sicer dvomljiva vest, je bila za svetovno javnost naravnost šokantna.

Kako daleč bo šla v oboroževalni tekmi Latinska Amerika in kako močno se je že vključila vanjo?

Oboroženi „nacionalizmi“

Gotovo precej daleč. Zaskrbljenost, ki jo je mogoče zaznati v Združenih državah Amerike ob tem, da se Latinska Amerika oborožuje v Evropi in drugod, ne pa v ZDA (in ZDA so do nedavne trdile, da njen vojski dežnik zadošča tudi za jug, če bi bilo to potrebno) ni majhna. Latinskoameriška vojska pomeni v dnevi, ko se njeni nacionalizmi oborožujejo, izdatno tržišče za orožje. 135.000 argentinskih vojakov, 21.800 bolivijskih, 198.000 brazilskih, 47.500 čilskih, 15.800 vojakov Dominikanske republike, 20.000 vojakov Ekvadorja, 63.200 Kolumbijce, 300.000 Kube, 73.200 Mehike in vojski Paragvaj (13.700), Peruja (54.000) Urugvaj (15.800) Venezuele (33.500) — vse te armade in maršade bi se rade oim sodobneje oborožile. Združene države Amerike so do pred nekaj leti menile, da Latinski Ameriki ni treba orožja. Sedaj, ko se je Latinska Amerika odpravila na nakupe v Evropo, prihaja Rogersova izjava kot izraz zaskrbljenosti ZDA: »Države tega kontinenta so suverene države, je dejal, in pravico imajo, da se same odločijo, kaj bodo kupovale orožje. Če so ga pripravljene kupovati pri nas, smo jim pripravljeni ustreči.«

Bodisi zaradi »obrambe proti imperalizmu bodisi zaradi prestiža na kontinentu ali skrbri za ohranitev režimov sile se Latinska Amerika vse bolj oborožuje. Nekatere armade so miniaturne in so tako po oborožitvi kot številu vojakov majhnega pomena, kar pa ne pomeni, da nimajo velike vloge v življenju teh držav. Zastarelo orožje, ki ga ima večina latinskoameriških držav (izje-

mi sta Kuba in Brazilija) je v zadnjih letih vzbudilo med vojaškimi voditelji pravo paniko. Samo leta 1971 je Latinska Amerika potiskala za oborožitev milijardo dvesto milijonov dolarjev. Orožja države Latinske Amerike ne potrebujejo zgolj za dušenje gverilskih gibanj, ampak v večji meri tudi za ohranjanje ozemeljskega statusa quo na kontinentu. Latinska Amerika je začela mrzlično kupovati letala, tanke, vojaške čolne, celo letalonosilke in drugo orožje. Hierati z oboroževanjem pa jo tarejo skrbni tudi zaradi vojaškega kadra. Jedro latinskoameriških armad tvori razmeroma majhno število profesionalnih oficirjev. Njihovo šolanje traja štiri leta, vojaški rok pa leto dni.

Pomembna „dopolnilna vloga“ policij

Pomemben del vojaške moči predstavljajo ponekod posebne enote, na primer v Braziliji razne polvojaške enote za javno varnost (te štejejo okoli 150.000 ljudi) ter državna policija, v Argentini je 11.000 policistov pod vojaškim poveljstvom, v Čilu štejejo polvojaške enote 25.000 pripadnikov, izredno veliko število pa je v primerjavi s številom vojakov teh enot v Paragvaju, kar 8.500 pripadnikov polvojaških enot (redna vojska šteje 13.700 vojakov). Večje število latinskoameriških držav si je »okrepilo svoj vojaški kader po drugi svetovni vojni, ko so se na zaledni kontinent pred gnevom Evrope za tekli nemški pa tudi drugi fašistični oficirji iz Evrope. Svoje bogate »izkušnje« so posredovali predvsem policiji in njenemu boju proti gverilji. Svoj, prav tako »bogate« prispevek temu boju so dale tudi Združene države Amerike, ki imajo z vrsto latinskoameriških držav bilateralne sporazume o vojaški pomoči (z Argentino, Bolivijo, Brazilijo, Čilom, Kolumbijo, Dominikansko republiko, Ekvadorjem, El Salvadorom, Gvatemalo, Honduratom, Mehiko, Nikaraguo, Panamo, Paragvajem, Perujem, Urugvajem in Venezuelo).

Konec podcenjevanja

V luči oboroževanja ni Latinska Amerika nič bolj deviška kot Združene države Amerike ali katerakoli evropska država. Njena oboroževalna ihla je spodbudila Združene države Amerike, ki so na njen vojaški potencial gledale doslej zgolj z podcenjevanjem, da so ji nenadoma ponudile svoje orožje. In to ne samo zaradi businessa, ampak tudi zato, da bi bila ta oborožitev tudi njihov simbolji »prilagojenosti« da bi ohranila svoj vpliv tudi po tej plači.

PETER BRESČAK

Portret tedna

Dr. Božena Ravnihar

»Prej ono drugo.« je mirno, a neporazeno odgovorila dr. Božena Ravnihar, predstojnica Onkološkega inštituta v Ljubljani, ki sprejema bolnike in pogovore še vedno v stari Sentpetrski vojašnici, v kateri bi že vse vojske tega sveta kapitulirale.

Vprašanje pa je bilo: »Ali ste nedavno sprejeto priznanje OF kot zaslužni borci proti raku vzeli na manje kot napoved, da se bodo stvari okrog gradnje novega onkološkega inštituta končno le premaknile, ali pa ste to priznanje tolmachi nasprotno samo kot blagodejno obliž?«

»Podprite nas, kajti slovenska onkologija bi bila že veliko dlje, če bi imeli urejen onkološki inštitut v Ljubljani. Vsaj to bi se rada odlašala, da bi postavili novi objekt, v katerem bi koncentrirali vse obsevalne aparate, ki jih imamo zdaj raztresene po raznih krajih!«

Pisati njen portret, je težko, ne da bi pisali zraven portret slovenskega boja proti raku. V podreštrih sobici, kjer predstojnica onkološkega inštituta dr. Božena Ravnihar, da bo dobil nove zasile prostore v izpraznjeni stavbi stare interne klinike, je kljub sončnemu dnevu gorela električna luč. Skozl edino okno je s tretjajskimi lističi sililo v sobo gosto večjeje spodaj rastočih topolov, medtem ko je onkraj Ljubljance še vedno razpadala stara Cukrarna, v kateri je nekoč umirala slovenska Moderna, ki se poslej izživlja v zraven stojiščih visokih in široko zasteklenih avtomobilskih garazah.

Razna poraza smo že doslej doživeli, je razmišljala ob portretu onkološkega inštituta dr. Božena Ravnihar. Leta 1965 je bil še odobren načrt za gradnjo onkraj Ljubljance, toda takrat jih je udarila prva reforma gospodarskih investicij. Leta 1971 so doživeli drugi poraz, ko je propadla gradnja po že drugič pripravljenem načrtu, tokrat na tej strani Ljubljance. Vsa (okrat so za tolažbo dobili dve stari stavbi: enkrat gluhoonemico, drugič staro interno kliniko. V portretu onkološkega inštituta je posebej boleča, skoraj žaljiva postavka: Zbiranje star papir za boj proti raku. Toda celo v tem situaciji najti dr. Božena Ravnihar neke spodbudne poteze. »Neke podjetej samo je dalo za to pobudo. Tudi drugi so nam pisali in mi smo samo pobudo povzeli. Pridružili smo še druge akcije: šolsko, cvetlično, za vence... V treh letih se je nabralo čez 800 milijonov starih dinarjev. Ljudje so »prostovoljno in rade volje dajali, vse dokler je bilo upanje, da bomo inštitut res začeli graditi. Prepričana sem, da bi imeli še eno milijardo več, če bi leta 1968 zasadih lopato... Iz sredstev, ki jih imamo zdaj, smo naredili obsevalni pospeševalnik, ki ga bomo dobili decembra 1974. Upamno torej, da bo do takrat zrastle vsaj ta stavba.«

Pri vsej tej veri je vendar grenko ležalo na dnu: »V istem času reform so po drugi strani zrastle palce na Trgu revolucije, palače Metalke in še nekatere ter množica novih stanovanjskih hiš.«

Božena Ravnihar pozna zase tri glavne postavke v življenju: študij medicine, partizansko razbojstvo, onkološki inštitut. A kot da je zadnji prva dva absorbirala. Letnice rojstva, šarmantna v pripovedovanju, a ne brez trdih in zasenčenih zarez v obrazu pod še vedno skrbno negovano pričesko, sama naveda ni. Rojena Ljubljanka. Oče odvetnik. Za študij medicine se je v gimnaziji odločila že zelo zgodaj. Človek si mora postaviti nek ideal. Ker takrat v Ljubljani še ni bilo popolne medicinske fakultete, bi morala iti študirati v Beograd ali Zagreb. Odločila se je za Prago. Toda tu je doživela nemško zasedbo. Diplomirala je torej leta 1940 v Beogradu. Kot študentka na kirurgiji je v vojsko leto za tem dohitela tudi v Ljubljani. Od vsega začela se je vključila v OF. Ma jaja 1942 je odšla v partizane. Po vojni je še nekaj časa delala v vojaški saniteti v Beogradu. 15. aprila 1946 je prišla na Onkološki inštitut v Ljubljani. Kot nič in nikdo — je rekla sama o sebi, a obenem je prišla kot major.

Ali je med NOB in bojem proti raku možna paralela? »Ne. Človek se bori za tisto, za kar ve, da ima v tem prav. In te si v nekaj prečkan zato zelo, da v tem ne more biti dvoma, potem ti to vlija tudi trmo. Po drugi strani pa je seveda med obema bojnimi tudi razlika. V NOB sem imela obutek, kot da je za mano stalo veliko ljudi. Zdal pa se moraš večkrat boriti celo v lastnih vrstah in v lastni družbi!«

In premagljivost sovražnika? »Ne delam si utvar in ne upam, da bi lahko ljudi povsem rešila in premagala raka. Zelo bi le dosegla, da bi uporabili vsaj to, kar nam še današnje stanje boja proti raku nudi. Saj tako brez moči nimajo. Samo ne znamo ali ne moremo izkoristiti vsega, s čimer medicina že razpolaga. Seveda so to celotni družbeni kompleks, ki

so med seboj povezani z vprašanji sredstev, vzgojo, organizacijo, popularizacijo in rehabilitacijo ozdravljenec... Okrog 30 odstotkov raka danes v svetu že pozdravimo. Ta stopnja je sicer zelo različna glede na to, v kakšnem stadiju je bolezen in na kakšnem organu se pojavi. Kožni rak je že skoraj 90 odstotno ozdravljiv. Vedno boljše je tudi z zdravljenjem raka na vratu maternice. Še najhuje je z rakom na pljučih in to druga odstotek smrtnosti.«

V osrčju družbe, a vendar tako revno brez moči stoji zdravnik. Le zakaj nimajo zdravniki ne le majorskih, ampak generalaški ali maršalska pooblastila? A kako dr. Ravniharjeva gleda na odnos med demokracijo in avtoriteto? »V strokovnem pogledu bi moral vsak imeti čim več možnosti, da pove svoje mnenje. Tu bi morala biti demokracija čim širša. Kar pa zadeva ustanovo, kjer mora delo teči urejeno, bi pa moralo biti kot v vojski.«

»Pa odgovornost in odločanje?« »Za sodobna znanost in stroka sta privedli tako daleč, da en sam človek odločitev ne more prevesti. Vse to zahteva timsko delo strokovnjakov. Tu sil delo skupno urediti in delati vsemu zdravniku. Druga stvar pa je odločanje v kritičnih situacijah in pri samem poslovanju inštituta. Takrat moraš vzeti odgovornost na svoje rame.«

In jo je prevzela. Še prej je bila na strokovnem izpopolnjevanju na Švedskem, na Danskem, v Angliji, v Franciji; postala je profesor na fakulteti; uvedla je vrsto konkretnih izboljšav v samem inštitutu, zavedajoč se, da ni mogoče iskati velikih odkritij, preden ni trdno postavljena struktura ustanove in stroke. Specializirala se je v radioterapiji. Organizirala je centralni register za raka v republiki, ker je to pogoj slehernemu sistematičnemu boju. Veliko truda je vložila v biblioteko, da se je razvila v dokumentarno in informativni center jugoslovanskih avtorjev, ki se po računalniškem sistemu že povezuje z svetovnimi centri. Kot članica odbora pri skladu Borisa Kidriča, v zvežnem centru za koordinacijo znanstvenih raziskovanj in začasnih republiški raziskovalni skupnosti se je dolgo leta borila za to, da bi medicino sploh upoštevali kot znanost, kajti po njeni sodbi so dolgo za znanost smatrali samo bazične vede. Zdal, ki jo je točno že postalo kolikor toliko jasno, se vse bolj umika v svoj inštitut. V času, ki je vanj prišla, je v inštitutu delalo vsega zdravnikov, zdaj jih čez 50 in 450 drugega osebja; razen tega pa se navezuje z različni mednarodnimi zdravstvenimi organizacijami, s katerimi izmenjuje svoje izkušnje in doganja.

»Skoraj bi dobili vtis, da nosi več, ki v svoji drobnosti ženskosti zmora. Ali ji to, da je ženska, pri opravljanju težkega dela stvari olajšuje ali otežkuje?«

»Veliko težje opravljam svoje delo, ker sem ženska. Z istim delom bi možki dosegli veliko večji uspeh. Že samo avtorstvo si moraš pridobiti z veliko večjim naporom, kot bi si to možki.«

Kljub temu spoznavajo pa vneto vstraja v svojem delu, čeprav se tudi realno zaveda, da so se začela navdušenja razblijala in da se krog njenega področja vse bolj oži. »Včasih smo bili prepričani, da bomo vse svet spremenili. Ko sekretarka OF sem hodila po tovarnah in verjela, da človek lahko vse obvlada. Zdal se je radij skril. Vse bolj se zavedam, da lahko vsaj kolikor toliko nekaj napravim le v svojem strokovnem delokrogu.«

Se bolj pa je bil morda del njenega portreta v odgovoru na vprašanje: Ali je zdravnik gleda na to, da človeka dnevno obravnava kot material, sam bolj človek ali manj človek? »Ne bi rekla, da človeka zdravnik obravnava kot material, gotovo pa je, da nam finančni in drugi dodatni problemi, pri čemer nam čisto očitajo, da bremenimo gospodarstvo, odmikajo pozornost od bolnikov. Ne smemo pozabiti, da so tudi zdravniki ljudje in da se v večem pridružujejo sedanjemu splošnemu gibanju za osebni standard. Veliko razlogov za rama zlovoljnosti izhaja iz te razbitosti. Toda ne bi rekla, da smo zaradi vsega tega, kar gledamo, postali trši. Prej bi rekla, da se človek na to navadi. Končno pa celo mislim, da to trpljenje tudi nas plemeniti, da kljub vsemu iz zdravnika naredi še bolj človeka, pa čeprav se včasih zdaj, da smo otopeli. Pridejo pa situacije, ko nas še vedno zlomi. Ni se mogoče vživljati v sieherno usodo, toda zgodbi se, da tudi zdravnik in sestre zajokajo. Morda so zdravniki včasih še bolj malodušni in črnogledi, kot laiki.«

Kako se blagost staplja s trdoto. Kako ideali lahko živijo samo v ogradi. Portret tedna. Samo tedna? BOGDAN POGACNIK

Večji del „pod škornjem“

V Latinski Ameriki živi večji del prebivalstva upod vojaškim škornjem. Največji del teh odpadke na Brazilijo. Skoraj 120 milijonov ljudi vodi vojska, naslednjih 10 milijonov živi v razmerah, v katerih ima vojska neposreden vpliv, okoli 70 milijonov ljudi vodijo civilisti. Nekatere države so se pravkar »izkopale« iz vojaškega režima, tako na primer Argentina, kjer so bil vojski na oblasti skorajda deset let, druge so se spet približale vojaški diktaturi, kot je primer v Urugvajem, kjer se od februarja letos vojski vse bolj bližajo predsedniški palači. Medtem ko so nekateri vojski trdno v sedlu, kot na primer paragvajski general Stroessner, ki predstavlja tipično konservativno vojaško vladavino, si drugi, na primer generali v Peruju, še sedaj kričijo pot k popolni oblasti: razlike med vladavino generala Stroessnerja, tega okorelega »caudilla«, in levim reformistom Velascom Alvaradom iz Peruja so seveda ogromne, vendar pa se tako prvi kot drugi naslanjata na vojsko in v tem sta si enaka: tako mali Paragvaj kot Peru hoteta — prvi vojko diktaturo, drugi svojo neodvisnost — podkrepiti z dobro

oborožitvijo. In po to večji del ne hodijo latinskoameriške države več v Združene države Amerike, kot je bilo do nedavne, ampak v Evropo. Latinska Amerika je sicer eden od tistih predelov sveta, ki troši za vojsko razmeroma najmanj, vendar pa se letni izdatki za oborožitev povečujejo za 10 odstotkov (medtem ko raste nacionalni dohodek samo za 5 odstotkov). Nadalje je v oboroževanju odšla Brazilija.

Brazilija z atomsko bombo v ustih

Ta država — Nixon je na račun njenega razvoja izrekel v zadnjem času prenekatere kompliment — je odšla v oboroževalni tekmi Latinske Amerike celo tako daleč, da napoveduje izdelavo atomske bombe. Število vojakov (198.000) v primerjavi s številom prebivalstva (100 milijonov) sicer ni veliko, vendar pa se država pohvali z okoli 250 bojnimi letali (Čile jih ima na primer samo okoli 50, Ekvador 25, Kolumbija 40, Kuba 190, Mehika 27, Paragvaj 6, Peru nekaj več kot 90, Urugvaj 10, Venezuela 111, Dominikanska republika 45, Bolivija 25, Argentina 72).

Brazilija ima v Latinski Ameriki več vojakov kot katerakoli druga latinskoameriška država. Ni samo najmočnejša latinska sila Latinske Amerike, ampak postaja tudi najmočnejša pomorska sila v tem delu sveta. Lansko leto se je Brazilija odločila, da bo porabila nadaljnjih 250 milijonov dolarjev za floto in po njenih računih naj bi se leta 1977 po floti merila z Italijo. Tega leta naj bi imela že 131 vojnih ladij, kar pomeni podvojitve sedanje moči na morju. Glavni dobavitelj brazilске flote pa niso Združene države Amerike, ampak Evropa (Velika Britanija, ZR Nemčija in Francija). Tudi po letala je šla Brazilija v Evropo. »Sud Aviation«, francoski izdelovalec letal smradec (ta letala so opremljena z raketami žrak-zrak) je zalagal s tem orožjem tako Argen-

Vojni spomini

Krvava pot Françoisa Chaffina

Direktor „Paris Matcha“ je bil interniranec na Ljubelju in partizan Kokrškega odreda

OD NASEGA PARISKEGA DOPISNIKA

PARIZ, Julija — François Chaffin je eden od tistih, ki so prehodili krvavo pot. Francoski patriot, rdeča pika v ljubeljskem taborišču in nazadnje slovenski partizan je v potu, grozi in krvi spoznaval neznano dolino pod Storžičem in Zelenico, kamor ga je zanesla vojna usoda. In bolj ko je spoznaval, bolj je vžljubil do deželo, kot je ljubil življenje, ki se mu je tu vnovič rodilo, kot je ljubil svobodo, ki jo je stisnil k prsim pod rdečo-belo-modro zastavo Jožeta Šilerja in kot je ljubil svojo ženo, ki je še danes prava Tržičanka.

In kaj ste si postavili kot cilj? Sabotirati delo, vzpostaviti stike s partizani, skratka, po svojih močeh onemogočiti Nemce.

In se vam je posrečilo navezati stike s prebivalstvom? Seveda. Ljudje so nam začeli nositi hrano in cigarete. Kmalu smo imeli stike tudi s partizani. Agent za zvezo z njimi je bil Janko Tišler, danes je znan inženir, specialist za nafto. Neverjetno pogumen človek. Še čudno, da je odnesel celo kožo, toliko je ivergal. Tik preden so ga hoteli aretirati, se je umaknil v hosto. Prinašal nam je informacije, »pošto... in nazadnje smo se tu di sami pridružili partizanom. Ampak to je bilo že pozneje.

Kdaj pozeje? Leta 1945. In vmes dve leti dela v predoru? Obsojen na smrt

Skoraj dve leti, da. Najprej sem delal na južni strani predora, se pravi, na Ljubelju. Potem pa sem bil zaradi sabotaže premeščen v tako imenovano kazensko četo na severni strani, na Koroskem. Predor so namreč kopali z obeh strani in 12. decembra 1943 so se minerji z obeh strani prvi srečali.

Zakaj ste bili kaznovani? Nisem hotel delati. Zato sem bil pozneje v kazenski četi obsojen na smrt. Dobil sem zloglasno rdečo piko — prišli so mi jo na prsi in na bok. Bil sem zaznamovan. Rdeča pika je pomenila, da te lahko pobije tudi, zaradi partizanov. Odsli smo torej proti severu, a zasledoval nas je bataljon Kokrškega odreda, ki mu je poveljeval Jože Šiler. Ko smo prišli do Bistrice na oni strani, so partizani napadli. Spomnim se, kot bi bilo danes. Ujetniki smo stopali pod esesovski stražo ob železniški progi. Ko so se s pobočja vsuli partizani. Takrat sem prvič zagledal rdečo-belo-modro zastavo s petokrakro zvezdo. Vse se je odigralo hitro kot v filmu. Ko sem videl, da gre za res, sem naskočil najbližjega esesovca in mu vzel puško. Nemci so bili popolnoma zmedeni, tako da so nas partizani osvobodili skoraj brez žrtv.

PRI SLOVENSkih PARTIZANIH: François Chaffin

je poveljnik vrnil v taborišče, je poslal nekoga na gradbišče in ukazal, naj me nehajo pretepati. To je bilo 5. septembra 1944. Bil sem že čisto na koncu moči, v tistem stanju, ko se človek sploh ne zaveda več, kaj se z njim dogaja.

Partizani so napadli pri Bistrici

Pa ste ostali še naprej rdeča pika? Seveda. Do konca. Se pravi, do pomladi 1945. Takrat je Himmler ukazal pobiti vse taboriščnike. Esesovci so nas zbrali in nas v koloni odpeljali proti avstrijski Koroski. V Jugoslaviji se nas niso upali pobiti, zaradi partizanov. Odsli smo torej proti severu, a zasledoval nas je bataljon Kokrškega odreda, ki mu je poveljeval Jože Šiler. Ko smo prišli do Bistrice na oni strani, so partizani napadli. Spomnim se, kot bi bilo danes. Ujetniki smo stopali pod esesovski stražo ob železniški progi. Ko so se s pobočja vsuli partizani. Takrat sem prvič zagledal rdečo-belo-modro zastavo s petokrakro zvezdo. Vse se je odigralo hitro kot v filmu. Ko sem videl, da gre za res, sem naskočil najbližjega esesovca in mu vzel puško. Nemci so bili popolnoma zmedeni, tako da so nas partizani osvobodili skoraj brez žrtv.

Taboriščno obleko ste torej zamenjali za partizansko uniformo? Da. Kakih sto Francozov nas je bilo, ki smo se vključili v Kokrški odred. Naša brigada »Liberté« je ostala do konca s partizani. Zavzeli smo Celovec, a smo se morali pred angleškim pritiskom umakniti. Potem smo se pomaknili proti Trstu. Dober mesec po osvoboditvi sem naposled odšel z nekaterimi drugimi rojaki domov. V Pariz sem prišel 24. junija 1945, na svoj rojstni dan. Doma so mislili, da sem mrtev — lahko si predstavljate, kakšno je bilo svidenje. Deset bratov in sester nas je bilo, a vsi smo se srečno vrnili iz vojne.

Prvo nedeljo v avgustu

Alli greste še kdaj v Jugoslavijo? Še vprašate. Poročil sem se s Tržičanko, eno od tistih, ki so nam takrat nosile hrano v taborišče. Njena hči iz prvega zakona — oče je padel v partizanih — je tudi moja hči. Ker živi v Ljubljani in ima tudi sama že sina, sem torej jugoslovanski stari oče. Vsako leto preživim počitnice v Tržiču in Ljubljani.

Pa se vam kaj stisne srce, ko se vozite skozi predor, ki ste ga sami pomagali graditi v tako tragičnih okoliščinah? Gotovo. A hkrati sem vesel, ker sem že tako rekoč v Jugoslaviji. Ko pridem do srede predora, kjer je označena meja, začnem na vso moč trobiti in cariniki in miličniki na oni strani si mislijo: Kdo neki je ta tepec... Ampak ko pripeljem iz predora, je vse jasno. Saj se z vsemi poznamo.

Kako pa se počutite, ko vozite v koloni po Sloveniji, ki je pred vami Nemec in za vami Nemec? Z Nemci ne bom nikdar prijatelj. Tega, kar so storili, se ne da pozabiti. Toda v marji tudi ni mogoče živeti. Pa tudi po sploševati se ne da. Tudi med Nemci so bili pošteni ljudje, ki so se morali ukloniti sili. Saj jim ne moreš odpustiti, a vsaj razumeti se da.

Kakšni pa se vam zde ljudje v Jugoslaviji zdaj, po tridesetih letih. So se kaj spremenili? Stari so taki kot vedno. Jože Šiler mi je kot brat. Prav tako Janko Tišler. Potem Kole Kravcer, ki sem ga spoznal še v Mauthausenu. Pa Vladimir Perac-Planin ali Tarzan. Pa Kristan Jagodic. Z vsemi se do bom vsako prvo nedeljo v avgustu ob spomniku talcem v Podstoričju. In seveda ne samo tam. Čeprav ne govorimo istega jezika, vem da se razumemo. Mladi svet je seveda drugačen, kot povsod. Saj veste, zveza borcev, stari partizani... Šaljivo se včasih, tako kot sem se jaz z očetom, kadar je pripovedoval zgodbe iz prve svetovne vojne. Ampak vendar — zdaj se da, pri vsi mladi ljudje le čutijo neko spoštovanje do teh ljudi, ki so jim priborili svobodo. ANDREJ NOVAK

Novi v Alžiru

Južni Vietnam in Laos

Ideja neuvrščenosti v politični praksi Indokine

»Borov gaj« streljaj od Alžira, ki je bil zgrajen, da bi nudil gostoljubje afro-azijski konferenci, ki je ni bilo, bo septembra gostitelj doslej najširšega srečanja šefov držav in vlad neuvršenih dežel. Pot od Beograda, kjer je bila prva konferenca neangažiranih držav, pa do Alžira, kjer bo zasedala četrtja, je »dolga 52 dežel«; v Beogradu se je namreč neuvršenega vrha udeležilo 28 držav, v Alžiru bodo dvignili na jamber zastave 80 držav, to je 16 več, kot jih je vohralo v Lusaki. Med temi šestnajstimi bodo tri azijske, ki jih na dosedanjih konferencah ni bilo, in ena, prav tako azijska, ki se je vila že v Beogradu in Kairu, pa je izostala v Lusaki, in bo znova izobesena. Gre za Laos, tisti del Južnega Vietnama, ki ga posebejla začasna revolucionarna vlada, LDR Korejo in Kambodžo.

»Živiljenjepis teh udeležencev alžirske konference so močno razlikali.

„Dežela tisočerihi slonov“

Laos, »dežela tisočerihi slonov« s svojimi tremi milijoni prebivalcev, po površini pa približno enako velika kot Jugoslavija, je stisnjena ob vzhodnih obronkih Himalajev. Če ne bi njene naravne prometne zveze v smeri vzhod-zahod in sever-jug ležale v osi konfrontacijskih sunkov med dvema popolnoma različnima svetovoma (v smeri vzhod-zahod tečejo prometne žile med

zakonitosti vlade v Vientianu; zahtevalo je le, da izvaja v Zenevi dogovorjeno nevtralistično politiko in da ima Pathet Lao v tej politiki ustrezno besedo. V nekoliko poudarjeni formulaciji bi lahko rekli, da je slo v tej državljanski vojni predvsem za to, kakšna bo tla neuvrščenosti, z ameriškim ali z azijskim predznakom.

Čeprav je bilo v pariških sporazumih o Vietnamski bežini omenjeno, da mora v najkrajšem času nehati tudi sleherni tuje vmešavanje v Laosu in Kambodži, kar naj bi prineslo mir tudi tema deželama, se položaj v Laosu še do danes ni razbistril. Boji v Laosu so vsaj uradno sicer ponehal in v Vientianu se vsak teden redno sestajajo predstavniki obeh strani, toda do

skega predsednika Bumediena izročil povabilo. Ni znano, ali je Pathet Lao odobril, da Suvana Fuma na neuvršenem vrhu predstavlja Laos. Gre predvsem za politično pooblastilo. Formalnopravna zadržka namreč ni, kajti tudi Pathet Lao ne izpodbija zakonitosti sedanje vlade v Vientianu; trje njeni ministri so celo člani tega gibanja in so na njenem plačilnem seznamu, čeprav so že devet let »odsotni« na vseh vladnih sejih.

Laos, nevtralistično po smilosti in volji velikih (Zeneva 1962) bo torej letos septembra prvič kot subjekt svoje nevtralistične prisotnosti posvetovanju neuvršenih držav. Morda bo ta debut prispeval tudi h konstruktivnemu razpletu doma, saj gre v primeru Laosa v prvi vrsti za to, da bi bil njegov nevtralizem avtentičen, z azijskim in ne azijskim predznakom.

Južni Vietnam

Primer Južnega Vietnama, ki bo tudi prisoten na alžirski konferenci, je popolnoma drugačen. Najprej se zastavlja vprašanje, kateri Južni Vietnam bo govoril z alžirskimi tribune.

Zgodovina vietnamskega osvobodilnega gibanja je dovolj znana. O njej smo podrobno pisali in ni potrebno, da bi v podrobnejših listih po knjigi vietnamskega osvobodilnega gibanja. Začasna revolucionarna vlada Južnega Vietnama je bila na konferenci neuvršenih v Lusaki opazovalec. Ugovori proti njenemu polnopravnemu članstvu na konferenci so bili formalne narave: južnovietnamska začasna vlada posebejla osvobodilno gibanje, »nima« pa države oziroma ni mednarodnopravno priznana kot taka, razen od tistih držav, ki so jo priznale. Danes je njen status z mednarodnopravnega vidika drugačen kot v času Lusake: začasna revolucionarna vlada Južnega Vietnama je imenovana s tem imenom tudi na pariških dokumentih, ki so jih podpisale tudi Združene države Amerike, in na dokumentih pariške mednarodne konference o Vietnamski, na katerih so tudi podpisali zahodnih držav, kot so Francija, Britanija in Kanada.

Koga bo ta začasna revolucionarna vlada v Alžiru predstavljala? Politično gledano tisti Južni Vietnam, ki ga še ni. Formalno pravno gledano pa najbrž tisti del Južnega Vietnama, ki je pod kontrolno njenih sil. Kajti v praksi je Južni Vietnam via facti razdeljen na »dvaja Južna Vietnama. Na tistega, ki je pod suverenostjo začasne vlade in na onega, ki je pod upravo saigonske vlade. Saigonska vlada si lasti pravico »predstavljati« vsi Južni Vietnam (v času najhujše eskalacije je govorila, da predstavlja ves Vietnam, to je severno in južno od 17. vzporednika). Začasna revolucionarna vlada pa pravi, da predstavlja voljo in težnje ljudstva vsega Južnega Vietnama.

Stvarnost s tremi komponentami

Toda začasna vlada vedno tudi poudarja, da priznava trenutno stvarnost v Južnem Vietnamski, da pa je sledeča: večji del ozemlja kontrolirajo sile začasne vlade; stvarnost pa je, da ima saigonska vlada močno vojsko in na njej ter policiji temelječo upravo, ki kontrolira del južnovietnamskega ozemlja; tretja komponenta trenutne stvarnosti v Južnem Vietnamski pa je, da del južnovietnamske javnosti ni brez pridržkov za začasno vlado, še manj za saigonsko. Zato naj bi po mnenju začasne vlade tudi ta tretja komponenta imela ustrezno besedo pri odločanju, kakšna bo politična podoba povojnega Južnega Vietnama.

In ker je »stretje sil« prav enakega mnenja, po svojih pogledih na bodočnost Južnega Vietnama pa se veliko bolj približuje začasni vladi kakor saigonski, katere obstoj strelje silah sploh zanika, njene politične manifestacije pa kaznuje po zakonu o zaščiti države, je torej upravičena politična ocena, da bo predstavljal začasna vlada v Alžiru tisti Južni Vietnam, ki je predviden v luhu pariškega sporazuma, katerega pa še ni znanih razlogov.

Tudi nevtralizem začasne revolucionarne vlade Južnega Vietnama, ki je bila formirana 10. junija 1969, dva dni po sestanku Nixon - Thieu kot odgovor na ameriško doktrino o vietnamizaciji vojne, ni od danes ali včeraj in torej ni taktične narave.

Prikrvati je bila izrečena beseda »nevtralizacija Južnega Vietnama« na drugem kon-

gresu osvobodilne fronte Južnega Vietnama leta 1961. Osvobodilna fronta, ki se je poročila iz južnovietnamske stvarnosti v podporo proti Diemovemu despotizmu, je zapisala v svoj program manj, kot so predvideli za Južni Vietnam ženevski sporazumi; da bi pomirila Zahod v njegovi historiji pred »komunistično nevarnostjo s Severa«, je padla kot posebna točka programa tudi formulacija o »nevtralizaciji Južnega Vietnama«.

Nevtralizacija na široki bazi

Ko je 1. novembra 1963 padel Diemov režim v vojaškem puču, je osvobodilna fronta izdala proglas na vso južnovietnamsko politično javnost; v notranji politiki je pozivala k poštenim meščanskim demokratičnim, v zunanji politiki pa k nevtralizaciji Južnega Vietnama, ki naj deželo reši pred nadaljnjim tujim vmešavanjem. Tudi vodja puča

proti Diemu, general Minh (sedanji vodja »tretje sil«) se je, podprti od Francozov, zavzemal za nevtralistično rešitev; radikalni nevtralisti so bili tudi budisti, ki so s samosežigi na saigonskih ulicah dali povod za puč proti Diemu. Skratka, nevtralizacija Južnega Vietnama ni samo taktična poteza začasne vlade; misel in težnja v tej smeri sta globoko zakoreninjeni v vsaj tisti politični javnosti dežele, ki bi Vietnamski južno od 17. vzporednika rada prihranila novih preizkušenj in vrtinčih križjočih se tujih vplivov. Zato je uradno proglašena nevtralistična politika začasne vlade samo logična in dosledna posledica procesa, ki se je v zadnjih letih odvijal po silnicah avtentične vietnamske politične in moralne stvarnosti.

Taka usmeritev ni v nikakršnem protislovju s tesnimi vezmi, ki obstajajo med Hanoiem in začasno revolucionarno vlado. Obe strani se zaveda, da sta se severni in južni Vietnam leta in leta razvijala po svoji logiki in po svojih pravih. Čeprav se obe strani ne odgovarjata ureditvi združitve vsega Vietnama, kakor stoji v politični opo-

roki Ho Ši Minha, ki je 2. septembra 1945 proglasil neodvisno republiko Vietnam, eno in nedejivo, pa obe strani realistično poudarjata, da je to stvar daljnje prihodnosti, ko bodo za to dozorele notranje in mednarodne razmere.

Razen tega pa je treba poudariti tudi to, da je Hanoi po končani vojni tudi deklarativno in manifestativno zelo podprl politiko neuvrščenosti. Ko je Pham Van Dong pred kratkim potoval v Moskvo, je dal v Delihju intervju, poln priznanja neuvršenosti državam in njihovi dejavnosti. Tudi to ni taktična poteza, izvirajoča iz trenutne potrebe, marveč posledica spoznanja, ki si ga je Hanoi pridobil v težavnih letih med vojno: »Dokler je v vojni, se mora mala država prilagajati igri velikih sil; ko nastopi mir, pa taista država celo lahko vpliva na igro velikih...« Iz tega, kar je bilo o neuvrščenosti v Hanoiju povedanega doslej, ni bilo nobeno senzacionalno presenečenje, da se bo tudi DR Vietnam udeležil alžirske konference. MIRAN SUŠTAR

Latinska Amerika

Perujska agrarna revolucija

Agrarna reforma spreminja življenje države

LIMA — Nobena revolucija v Peruju, ki ni pripravljena izvesti popolne agrarne reforme, ni revolucija, ampak samo gibanje, ki ni ničesar spremenilo. To je pravzaprav sinteza revolucionarnega gibanja v Peruju, kjer je agrarna reforma v polnem teku. Potreba po agrarni reformi v tej andski državi je jasna, saj živi 50 % perujskega prebivalstva od kmetijstva in živinoreje. Še potrebnejša pa se nam zdi agrarna reforma, če vemo, da je imelo 0,4 % lastnikov (zemljiških veleposesnikov) v rokah 75,9 % rodovitne zemlje. Po drugi strani pa je 83 % »campesinos« — kmečkih delavcev — imelo v svojih rokah le 5,5 % zemlje. Ti podatki jasno kažejo, da je agrarna reforma za perujsko revolucijo življenjsko važna. Brez popolne agrarne reforme ne bo popolne revolucije.

bodejo svojo zastavo s imenom ter pridelujejo svoj krompir. Agrarna reforma v Peruju pomeni pravzaprav integracijo ne samo bolj ali manj obdelane zemlje v celotno perujsko gospodarstvo, kakor tudi popolno spremembo socialne in politične strukture kmečkega prebivalstva. Pomeni pa tudi napor perujske vlade, da dá kmetom in kmečkim delavcem vse možnosti za čimboljše obdelovanje zemlje in da hkrati poskuša spremeniti neobdelano zemljo ali pa nekatera področja, kjer prevladuje prava puščavska zemlja, v rodovito zemljo.

Vključevanje Indijancev

Največja bitka se bje predvsem za to, da se vključi praktično 50 odst. perujskega prebivalstva (v tem primeru večji del Indijancev) v delo in življenje cele države. Po mnenju sociologa Carlosa Delgado, naj pomembnejša teoretična perujske revolucije, se s prenosom ekonomske moči od prejšnjih lastnikov posestev na zadrage in kmetijske skupnosti prenaša tudi politična moč. »Zaradi tega velja pri nas agrarna reforma za socialno revolucijo«, nadaljuje Delgado.

„Zaprte“ zadrage

Agrarna reforma je tudi politični revolucionarni proces, ki ne bo spremenil samo strukture lastnikov, ampak tudi družbene odnose. Vendar so prav tu največje težave. Delgado pravi, da je bil njihov kmet vzgojen v kapitalističnem sistemu, kjer sta individualizem in egoizem pomembna faktorja. Perujski kmet ne pozna solidarnosti, ki je osnovni faktor za razvoj družbenih odnosov v zadrugi in kmetijskih skupnostih. Roger Bunnell, sicer šef oddelka za tisk v ministrstvu za kmetijstvo, to tudi ponazarja s primerom, ki se danes pojavlja v novem sistemu. Zadrage in skupnosti so tako zaprte same vase, da nočejo sprejeti novih članov in poskušajo na vse načine povečati svoj dobiček na račun drugih skupnosti. Še bolj preč pa je problem sezonskih delavcev. Praktično vse kmetijske skupnosti jih potrebujejo ob žetvi ali pa za pripravljajna dela, vendar jim odrekajo pravice, ki jih imajo ostali delavci. Z drugimi besedami, sezonski delavci so danes tako izkoriščani kot v prejšnjem sistemu. Seveda poskuša vlada na vse načine razločiti članom zadrage in skupnosti, da so tudi sezonski delavci, katerih število v Peruju ni majhno, Peruanci in da se morajo vključiti v samopravne kmečke skupnosti. To pa je težko delo. Trajalo bo nekaj desetletij, preden se bo miselnost spremenila do take mere, da bo kmečko prebivalstvo popolnoma vključeno v revolucionarni proces v Peruju, katerega pomemben del je agrarna reforma.

BOGDAN SALEJ

Od Beograda 1961 do Alžira 1973

Od 5. do 9. septembra letos bo v Alžiru četrta konferenca šefov držav in vlad neuvršenih držav. Predvidevajo, da bo na njej — bodisi s položajem stalne članice bodisi s položajem opazovalke — sodelovalo 80 držav, kar je skoraj trikrat več kot na 1. konferenci pred 12 leti v Beogradu. Objavljamo pregled sodelujočih držav na posameznih konferencah (za Alžir so podatki še neuradni in nepopolni).

1. konferenca, leta 1961 v Beogradu (Jugoslavija): sodelovalo je skupno 28 držav, od tega tri kot opazovalke.

Članice: Afganistan, Alžirija, Burma, Ciper, Egipt, Etiopija, Gana, Gvineja, Indija, Indonezija, Irak, Kembi (Suna), Jugoslavija, Kambodža, Kuba, Libanon, Mali, Maroko, Nepal, Saudska Arabija, Somalija, Sri Lanka (Cejlon), Sudan, Tunizija in Zaire (Kongo-Kinšasa).

Opazovalke: Bolivija, Brazilija in Ekvador.

2. konferenca, leta 1964 v Kairu (Egipt): sodelovalo je 57 držav, od tega jih je bilo deset opazovalk.

Članice: poleg 24 iz Beograda (razen Zaira, ki v Kairu ni bil navzoč) še Angola, Burundi, Centralnoafriška republika, Dahomej, Jordanija, Kamerun, Kenija, Kongo (Brazzaville), Kuvajt, Laos, Liberijska, Libija, Malavi, Mavretanija, Nigerija, Senegalija, Sierra Leone, Sirija, Tanzanija, Togo, Uganda, Zambija in Čad.

Opazovalke: Argentina, Bolivija, Brazilija, Čile, Finska, Jamajka, Mehika, Trinidad in Tobago, Urugvaj in Vene-

zuela.

3. konferenca, leta 1970 v Lusaki (Zambija): sodelovalo je skupno 64 držav, od tega je bilo deset opazovalk.

Članice: od tistih, ki so sodelovale v Kairu, niso prišle v Lusako Angola, Burma, Dahomej, Kambodža (mesto je ostalo prazno, ker konferenca ni sprejela ne Sihanuka ne Lon Nola), Malavi in Saudska Arabija, na novo pa so prišle Bocvana, Ekvatorialna Gvineja, Gabon, Gvajana, Jemen (Aden), Lesoto, Malezija, Ruanda, Singapur, Svazija, Zaire, Jamajka ter Trinidad in Tobago (zadnji dve sta bili v Kairu opazovalki).

Opazovalke: Argentina, Barbados, Bolivija, Brazilija, Čile, Južni Vietnam (ZRV), Kolumbija, Peru, Urugvaj in Venezuela.

4. konferenca, leta 1973 v Alžiru (Alžirija): sodelovalo bo predvidoma kakih 80 držav, od tega tri opazovalke.

Članice: rumen Ruande vse, ki so sodelovale v Lusaki, poleg tega pa še nove, kot Bahrein, Barbados (prej opazovalka), Bolivija (prej opazovalka), Burma (odsotna v Lusaki), Čile (prej opazovalka), Dahomej (odsoten v Lusaki), J. Vietnam (prej opazovalka), Kambodža (Sihanuk, odsoten v Lusaki), Kolumbija (prej opazovalka), Malavi (odsoten v Lusaki), Malgajska republika, Mavricij, Mehika, Peru (prej opazovalka), Saudska Arabija (odsotna v Lusaki), Združeni arabski emirati ter Urugvaj in Venezuela (prej opazovalki).

Opazovalke: Avstralija, Ekvador, in Nova Zelandija.

slej se še niso mogli sporazumeti o vladni nacionalne sprave, ki naj bi zacelila rane dolge državljanske vojne. Bistvo spora je v tem, kakšna bo formula vlade nacionalne sprave. Suvana Fuma, sedanji premier vzhajajo pri formuli, ki so jo mednarodno potrdili v Zenevi pred 11 leti: desnica, nevtralistični center, ki naj bi ga posebejlo na sam, ter levica, ki jo predstavlja Pathet Lao oziroma princ Sufanuvong.

Povabilo dobil Suvana Fuma

Nasprotna stran, to je Pathet Lao pa predlaga štiritransko formulo: levica, t. j. Pathet Lao in levi nevtralisti, ki so med državljansko vojno zapustili Suvana Fuma in se priključili osvobodilnemu gibanju, na drugi strani pa center Suvana Fuma s tistimi nevtralisti, ki so mu ostali ob strani.

V Alžir bo prišla vlada, ki jo predstavlja Suvana Fuma; njemu je odpisane alžir-

Dunajski dogovor in ženevska formula

Ko je Francija po porazu v Vietnamski ženevski konferenci morala priznati DR Vietnam kot politično in materialno stvarnost, je dala popolno neodvisnost tudi Laosu. Toda do stabilizacije v deželi ni prišlo, ker so oddelki Lao Issara (laoska inčiča vietnamskega Vietminha) obdržali pod svojo kontrolo severne province, kjer so se trdno zasidrali v času boja proti kolonialnim četam. Dravljanska vojna, ki je izbruhnila med temi oddelki na eni strani ter vlado v Vientianu na drugi, se je vlekla na obrobju svetovnega dogajanja tja do leta 1961, ko sta se Hrusčov in Kennedy na dunajskem sestanku dogovorila, da je treba to žarišče pogasiti in deželi mednarodno vzajemni nevtralistični. To je bilo storjeno na ženevski konferenci o Laosu 1962, kjer so se trije laoski principi — Bun Um, ki je predstavljal veleposesniško in proameriško desnico, Suvana Fuma, ki je bil nekje na sredini in je posebejlo nevtralist, ter Sufanuvong, vodja levičarskega Pathet Lao — pred mednarodnim avditorijem sporazumeli o »nevtralizem Laosu, ki mu bo vladala vlada, sestavljena iz vseh treh političnih skupine.

Toda tridimenzionalna idila ni trajala dolgo. Pučistični poskusi desnice so zrahljali center Suvana Fuma, ki mu levica ni zaupala in se je vedno bolj oddaljevala od njega. Iz sporadnih spopadov, najprej med enotami Pathet Lao in desničarskimi oddelki, se je izčimila nova državljanska vojna, ko so najbolj radikalni desničarji morali pobegniti iz dežele, medtem ko se je politična desnica stopila z nevtralisti Suvana Fuma; s čimer se je vsa nevtralistična sredina premaknila močno na desno. V razmerah, ko je v Laosu besnela državljanska vojna, v Vietnamski pa se je ameriška intervencija bližala vrhu, je to pomenilo, da se je nevtralist Suvana Fuma v boju proti Pathet Lao vedno bolj naslanjal na ameriški pomoč in na tajske najemnike, medtem ko je Pathet Lao dobival pomoč iz Severnega Vietnama. Vendar je tudi v tem treba opozoriti na laosko posebnost: osvobodilno gibanje Pathet Lao ni nikoli izpodbijalo

KMETI: Počitek na plantaži sladkornega trsa v Peruju

REVUJA TV
ZA
RADIO
FILM
IN ZABAVNO
GLASBO

SIOP

Znanost

Izgon grlic v svilenih robcih

Kaj je dokazal mednarodni kongres za hipnozo v Uppsali

Eno je neizpodbitno. Hipnoza je dandanes resna, razvita znanost, ki so je ponekod v sodobnem zahodnem in vzhodnem svetu povzpela do naravnost zavdljivih višin. Njena znanstvenost je bila dosihmal sicer že mnogokrat izpričana, vendar pa se pravzaprav nikdar ni mogla povsem ostreži — kljub najraznovrstnejšim, množičnim se dokazom njene eksaktnosti — svoje trmaste spremljevalke: nejevere. Le-ta se sicer dokaj naglo krči, obratno sorazmerno z množanjem dokazov znanstvenosti in s tem zvezanim naraščanjem ljudske prosvetljenosti, a je prisotna tudi v teh trenutkih, ko je 6. mednarodni kongres za hipnozo v starodavnem švedskem univerzitetnem mestu Uppsali pravkar znova in zelo odločno potrdil znanstvenost hipnoze.

Toda kakih 340 udeležencev, psihiatrov, psihologov, kirurgov, anesteziologov in medicincev drugih smeri, prišlih iz Amerike, Evrope, Azije, Avstralije, takorekoc iz vsega sveta, od prvega do četrtega julija ni utemeljevalo zgolj znanstvenih dejstev in poglabljalo ta dejstva, marveč je čisto jasno pokazalo, da je hipnoza v praktičnem, uporabnem približju ena izmed zelo uspešnih medicinskih metod in v tem pomenu tudi docela enakovredna drugim, doslej uporabljanim medicinskim metodam. Zato je razumljivo, da so ZDA, Sovjetski zvezi in v nekaterih razvitih deželah Evrope pripeljali hipnotično medicinsko metodo v posamičnih medicinskih vejah do vsakdanje rutine.

Nejevera in predsodki pa v ustreznem razmerju do vzpona hipnotične vede obstajajo naprej, kakor smo opozorili malo prej, in te okoliščine uppsalski kongres seveda ni mogel in tudi ni hotel zamačiti. Hipnoza znana po večernih nastopih v črno oblečenih mojstrov-magov, Svengalijev in Paradisov, znana po v kateleptičnem krču umrtilčenih ženskih telesih, prislonjenih zgolj na skrajne robove po dveh vsak sebi razmaknjenih stolov ter magih, ki v dokaz svojega mojstrstva stopajo po teh komajda nečesa trdnega dotikajočih se ženskih telesih, hipnoza znana po norčijah hipnotiziranih gledalcev, po klavirskih koncertih uspavalnih ljudi v praznem zraku, po ljubezenskem stokuanju v transu pred zvedavo publiko, ta hipnoza ohranja pri življenju ozračje neekskluzivne norčavosti in neresnosti. To pa škodi, krni zaupanje v resno vedo ne samo pri medicinski ali psihološko neizobraženih ljudeh, ampak tudi pri zdravnikih in psihologih. Cirkuski nadih ponekod prepreči tesnejše seznanjanje s pojavom in nato tudi znanstveno ukvarjanje z njim. Spričo tega so se pod stroho glavne uppsalske univerzitetne palače, strokovno odprte že leta 1887, nekateri znani strokovnjaki opredelili za novo ime znanstvene hipnoze, za tako imenovano *solnčevsko hipnozo*. Bila bi tako po-tegnjena meja med znanostjo in magijo grlic v svilenih robcih, strmih pogledov in žaganj deklet v zabojih na pol.

Ako ostanemo samo še za hipce pri kritičnosti oziroma, problemski, povejmo, da si hipnoza kljub upravičeni hvalnicam in kljub poročilom o »slajnem razvoju« v modernih deželah prav v teh centrih sodobnosti ponekod še težka prebije v nekatero zdravniške vrste. Vendar pa tukaj niso krivi cirkuski podiji, krive so posamične človeške narave, je bilo povedano v Uppsali, ki želijo brz doseči uspeh. Zategadelj je zanje mnogo laže in praktičnejše dati injekcijo v sekundi in pričakovati uspešno posledico vbrizga, kot pa izgubiti pol ure z bolnikom pri dvanajstih hipnotičnih terapijah, zelo učinkovite terapije, brez možnih stranskih kvamih posledic običajnih kliničnih zdravil, ki se pojavijo marsikdaj.

Pogled na mejne točke

Torej, kaj pa se je neposrednega dogajalo na hipnokongresu v švedskem beleem poletju brez prave, trde nočne teme, v Uppsali, pred 1.000 leti mestu kraljev in cerkvenih oblasti, od leta 1477 mestu prve švedske univerze in dandanes mestu s približno 130.000 prebivalci, ki ga vsako jesen doleti invazija 25.000 študentov?

Odgovorimo na vprašanje, kolikor se v eni sapi pač da odgovoriti. Prvo splošno dejstvo je, sodeč po kongresnih poročilih, da gre razvoj tudi tukaj, tako kot v drugih vejah medicine, po dveh tirih, po teoretičnem in kliničnem tiru. Poznavalci oz. raziskovalci na šla teorija teoretično razglabljanja zelo daleč naprej, medtem ko podatki o kliničnem razvoju zvečne govori, da je hipnoza tukaj obstala na točki, kjer je bila že v začetku tega stoletja. Tedaj pa so se s hipnozo lotevali zdravljenja bolezenskih simptomov ne pa vzrokov, ki so bolezen povzročili.

Težko je seveda zdaj pokazati prav vsako točko, do katere so segla uppsalska predavanja. Vendar pa naj zaokroženo in posplošeno povemo, da se znanstveniki niso dotikali samo vprašanj, kaj hipnotični pojav je (kjer tako kot doslej še nismo silili nekaj povsem dokončnega), kako uporabiti ta pojav, kje ga uporabiti in katera je najboljša in najučinkovitejša tehnika za vpeljavajo hipnotičnega transa, takojmenovana indukcija. Dosegali so tudi mejna področja, kot so avtogeni trening (človek po ustreznih vajah doseže določeno stopnjo samovladovanja nekaterih notranjih funkcij v organizmu kot na primer krvni obtok in srčni utrip v zadnji posledici in si more v stanju relaksacije zadajati zapovedi, ki prodrejo globoko v zavest, celo do zavesti, ki jih pozneje, v spremenjeni podzavesti, nekaj samodejno izpolnjuje), nadalje medicinsko, ki je doma na vzhodu že dosežala Evropo in seveda yogo.

Sicer pa naj zdaj, pri konkretnosti kot zelo pomembno in tudi sorazmerno svežo stvar najprej omenimo razmerje med hipnozo in bolečino. O tem so na kongresu precej govorili in zadeva je aktualna že, če se samo spomnimo, da hipnozo uporabljajo kot uspešno anestezijsko sredstvo tudi pri velikih operacijah. O fenomenu bolečine in o vplivanju nanjo s hipnozo, o tem je tukaj zelo podrobno pripovedoval uppsalski zdravnik anesteziolog angleškega rodu dr. Basil Finer, ki ga je, mimogrede povedano Delo posebej intervjuvalo in bo pogovor z

zdravnikom objavljen ob drugi primerni priložnosti.

Skušamo torej za dr. Basilom Finerom ponoviti sodobna gledanja na bolečino iz fiziološko-anatomskega stališa. V zadnjih senzibilnih koreninah hrbtne možga, pravi doktor, so tako imenovani mostički, ki so normalno odprti ali polzaprti. Kadar so odprti, morejo prihajati iz periferije bolečinski dražljaji do možganskih centrov, kadar pa so zaprti, tedaj dražljaji seveda ne more do možganov in bolečine ni. Na zapiranje bolečinskih poti pa skušajo vplivati s hipnozo. Sami smo bili navzoči pri poučevanju take zapore pri neki švedski psihologinji, ki jo trpinči šišas. Mislimo pa, da sicer kratki in bežni hipnotični pouk, takrat bolečinskega prehoda ni mogel povsem zapreti.

Kar zadeva odpravljanje bolečin s hipnozo, so zdravniki in psihologi tukaj jasno poudarili, da ni pomembno samo to, da nekoga spraviš v hipnozo, marveč je zelo pomembna primerna sugestija, dana v hipnozi, ki naj v budnem stanju prežene ali omili bolečino. Sicer pa je primerna sugestija tako najbistvenjša zadeva na vseh terapevtskih hipnotičnih področjih.

V zobozdravstvu, če ga omenimo, ker smo bili pred časom v Ljubljani priče uporabe hipnoze na tem področju, uporabljajo po svetu hipnozo rutinsko, vsak dan. Govorili so na primer z več švedskimi zobozdravniki, za katere je uporaba hipnoze tako običajna stvar, kot je pri nas morda še tu di kje drugod, uporaba injekcije. Le da je hipnoza bolj univerzalno sredstvo. Z njim je, vzemimo, mogoče odpravljati tudi znani strah pred zobozdravnikom in podobno. Treba pa je ob zobozdravstvu poudariti v Uppsali izrečeno opozorilo, da bi morali zobozdravniki vedeti mnogo več o psihologiji, kot zdaj. V ZDA so, če sklepamo po besedah denitistke dr. Kay Thompson, predsednice ameriškega združenja za klinično in eksperimentalno hipnozo, prišli na tem področju dlje kot v Evropi. V Pensilvaniji na primer, je povedala, nimamo problema s poukom psihologije za zobozdravstvene delavce. Med študijem imajo 250

ur psihologije, ki seveda zaobjemajo tudi pouk hipnoze.

Tenor poje

Nadaljnja poročila na uppsalskem kongresu so govorila o uspešni uporabi hipnoze pri zdravljenju narkomanov, pri ljudeh, ki bi se radi odvadili kajenja in tudi pri shujševalnih kurah. Zelo zanimive pa so bile videti izkušnje, nabrane pri uporabi hipnoze v športu in umetnosti. Nadrobno bodo o tem tako govorili v posebnih intervjujih posamični strokovnjaki, vendar naj se tukaj samo povrhu spomnimo stokholmskega psihiatra dr. Ture Arvidssona, ki je tenorja stokholmske kraljeve opere »ozdravil« tako, da je zopet lahko »prijel« visoke lege in ki je na primer s hipnozo vplival na 58-letno lastnico majhnega pensiona za dekleta v Uppsali Ingo Olgertfeldt, da je v hipnotičnem stanju naslikala 65 slik, na prvi nerecenzijski pogled dobrih slik v olju, pri čemer je nemara pomembno, da v nehipnotičnem stanju ni nikoli znala slikati in se danes ne zna, pač pa si je od malih nog želela postati slikarka.

Do globokih spoznanj o vplivu hipnoze na človeško kreativnost so prišli v Sovjetski zvezi. Dr. Oleg Tikhomirov, profesor psihologije na fakulteti za psihologijo moskovske univerze, celo sodi, da si bo hipnoza verjetno kmalu utrla pot na akademski in likovni umetnost, denimo, v obliki pouka takoiimenovane samohipnoze, o kateri so v Uppsali prav tako veliko razpravljali in ki postaja vsak trenutek pomembnejša. Človek more, na kratko povedano, sam sebe spraviti v hipnotično stanje in potem vplivati na svojo podzavest z ustreznimi sugestijami. Toda naj poudarimo, tako kot so tudi na kongresu; avtogeni trening ni avto ali samohipnoza, čeprav nemara obstajajo nekatere sorodnosti.

Presenečenje pa je bilo spoznati, kako daleč so prišli v hipnozi v športu Američani, Švedi in Japonci; človek se v tem trenutku pravzaprav neha čuditi uspehom, ki jih dosegajo posamezni športniki teh narodov. Tudi o tej snovi bodo kasneje govorili posamični članki, a naj kljub temu že zdaj zapišemo, da uporabljajo Japonci hipnozo kot pomembno dopolnilno pripravo v plavanju, gimnastiki, streljanju in tudi smučanju (skoki in alpske discipline), Švedi v namiznem tenisu, streljanju in nogometu, Američani pa v ameriškem nogometu in tenisu. Seveda pa povsod tukaj prepletajo od zunaj podajano hipnozo samohipnozo. Švedski psiholog Lars Unestahl je, recimo, švedskega namiznoteniskega šampiona (in svojega sorodnika) Kjella Johanssona najprej pripravil tako, da ga je sam hipnotiziral in tedaj vplival nanj z ustreznimi sugestijami, kasneje pa je sugestije v posebej pripravljenem besednem in stavčnem zaporedju posnel na magnetofonski trak tako, da se je lahko Johansson sam pripravil, da je lahko po primernem pouku sam »padek« v hipnotični trans. Lars

Unestahl v tem trenutku pripravlja s hipnozo tudi nestanovitnega, a potencialno silno zmagoznega švedskega atletskega šampiona, metalca diska Bruchina.

Kaj pa Jugoslovani, ki gledano celovito, v medicinski hipnozi vsekakor zelo zaostajajo za razvitimi svetovi? Na kongres je pripotoval en sam, samcat predstavnik naše države, sicer znani specialist za ginekologijo in porodništvo, doc. dr. Marjan Pajntar iz Kranja, kar prejkone prič o razvitosti medicinske hipnoze pri nas. Kot je bilo razvidno iz preliminarne programa, bi moral na uppsalskem kongresu sodelovati še ljubljanski nevrokirurg dr. Miloš Remic in sicer s predavanjem »Studij spominskih motenj po poškodbah glave s pomočjo hipnoze«, kar je mogoče z drugimi besedami pojasniti tako, da se da s hipnozo povrniti spomin, izgubljen, recimo zaradi poškodbe pri prometni nesreči. Vendar pa doktorja Remica iz neznanih razlogov ni bilo v Uppsali.

Zategadelj se moramo pač zadržati samo pri doktorju Pajntarju oziroma, pri njegovem nastopu, ki pa je brez dvoma pokazal, da se morejo naši dosežki pri uporabi hipnoze v porodništvu ameriškove kosati s tujimi, švedskimi ali amerišskimi, na primer. V tujini, kjer pa uporabljajo »porodniškov hipnozo« v mnogo širšem obsegu, kot je bilo doslej znano, zvečne ravnaajo tako, da večje skupine žensk, od 12 do 20 nosečnic, v hipnozi pripravljajo na porod, kasneje pa rodijo ženske brez hipnotistove navzočnosti v posthipnotični sugestiji. Mogoče bo kaj o uporabnem obsegu povedal podatek, da v švedskih bolnišnicah oziroma porodnišnicah ne obvladajo hipnoze kot sredstva za pomoč pri porodu samo zdravniki, marveč tudi srednje medicinske osebe (bolniške sestre, babice). Vendar pa, to bo pomembno poudariti zaradi dosežkov doktorja Pajntarja, uporabljajo hipnozo predvsem za zmanjšanje bolečin. Iz predavanja kranjskega zdravnika pa je izhajalo, da skušajo v Kranju s hipnozo pregnati strah pred porodom. In drugič, ona podlaga naših raziskav smo menjaja, je govoril dr. Marjan Pajntar, uda se da s hipnozo vplivati tudi na dobro kondicijo otrok. Podatki, ki jih je avditoriju podajal naš porodničar, so namreč dokazovali, da so bili otroci, rojeni materam v hipnozi, v zelo dobri kondiciji. Kajti otroci so med porodom doživljali manj asfiksij, torej obdobji med porodom, ko je bilo otrokovo telo, predvsem pa možgani, slabo preskrbljeno s kisikom.

Za sklenitev naše površinske podobe kongres se je smel tudi z novimi pristopi k učenju, s tako imenovano samoprogramirano kontrolo, pa z uporabo hipnoze pri odpravljanju vedenjskih motenj pri šolskih otrocih, s hipnotičnim vplivanjem na mlade delikvente in tudi s hipnozo kot možno medicinsko metodo ali terapijo pri zdravljenju raka, kar pa je tako kodljivo in občutljivo vprašanje, da se ga v tem splošnem okviru pač ne smemo več dotikati.

PRIMOZ ZAGAR

MITJA ZAKEL: V KLETKI

S poti po Srbiji

Velikopoteznost v majhnem

Kaj je Miloš Obrenović ustanovil Gornji Milanovac

Zgodba o tem, kako je nastal Gornji Milanovac pred 120 leti, ima svoj poseben pomen in zato ni prav nič odveč, če jo povem. Miloš Obrenović je hotel v čast knezu Milanu sezidati mesto. »Če smo moderen narod, bomo zidali mesta ne pa vasi,« je rekel, »in moderen narod smo in pika in zaradi tega bom poklical z Dunaja arhitekta, ki mi bojo narisali načrt mesta, sezidali ga bomo in od danes naprej začeli živeti kot moderni ljudje.«

Tako je sklenil Miloš in tako se je tudi zgodilo. Prišli so arhitekti, urbanisti in podobni »stručnjaki« z Dunaja in nekaj mesecev so opetali okoli, risali in črtali, porisali gore, papirjev, ljudje pa, ki jih je Miloš poklical, da bi zgradili mesto, so tam čakali, jedli in pili, in spet čakali, kdaj bojo »stručnjaki« vendar že načelili, kam in kako bo tekla kava ulica in ob kateri vogal bo treba postaviti hišo. Toda »stručnjaki« so opetali toliko časa, dokler se Miloš ni razjezil, jih nagal nazaj na Dunaj, poklical največjavnejše gospodarje iz daljne in bližnje okolice, jim dal nekaj štrn vrst in rekel:

»Samo vsi zidamo tako, kot to komu pače na pamet. Mesto pa najraj biti lepo izmerjeno, deset ulic po dolgem, deset pot, na sredi pa trg. Tukaj imate vrvi kolikor hočete in mi lepo v dveh urah izmerite tako, kakor sem vam rekel. Ampak glejte, da bo vsi vogali pod pravim kotom, če ne...«

Možje so v pičlih dveh urah vse izmerili in danes je Gornji Milanovac vzel dobre urbanistične rešitve, ima z okolico vred 50 tisoč, sam pa 30 tisoč prebivalcev in nobenih problemov s prometom, ki tarajo vsa druga mesta, ki nimajo tako vgladno sezidanega središča kot Milanovac. Takih pa je malo, ali pa jih skoraj ni.

Ta zgodba je zanimiva z dveh strani. Ti dve reči sta me spremljali na vsej moji poti od Beograda preko Kragujevca, Gornje Milanovce, Čačka in Titovega Ušica, skoraj po vsej srednji Srbiji, ali kakor pravi v Beogradu, nekdanji Raški, kajti ta predel je bil nekoč najstarejša slovanska država na slovanskem jugu — Raška.

Prva stvar je bila niti malo ležerna, temveč povsod zelo razvita želja postati sodoben in modern, kar pa je pravzaprav ravno v tem delu Srbije pomenilo samo nadaljevanje začete dela, ne pa nekaj, kar bi se morali postati; in prav v tem tisti tista druga stvar, namreč nekakšna mitska, ki je to bil v času Miloša Obrenovića Dunaj s svojimi arhitekti, dandanes pa so to Slovenci in Slovenci. Ta mitologija se je po navljala vso pot, in vse, kar sem videl in

dega specialista za kirurgijo, ki je pripovedoval o tem, kako do kraja nesmiselno je kot zdravnik živeti po učniku. Pri tem je mislil na to, da je učinek ozdravljena ali pa tudi neozdravljena bolezen in da sodi k temu učinku tudi smrt v bolniški postelji.

»Danes mi je pobralo pet bolnikov in to bom zapisal v svojo evidenco kot delovni učinek zdravnikov, bolniških sester, v resnici pa ima pri tem zasluge sama smrt, ali ne?«

Bil je prepričan, da morajo kot doslej misliti predvsem na gradnjo in ustanavljanje ambulanc, kjer se da vse te reči, take učinke, kot je smrt, preprečevati že vnaprej. Cel okoliš štelje okoli 50 tisoč prebivalcev ali pa morda še več, in na dve do tri vrsti pride en zdravnik, bolničar ali pa sestra, ki sta kriva, da po bolnišnicah, ki jih hvala bogu ne gradijo več tako, kot so jih, ni tolikšnega učinka. Svojo misel je zaključil s tem, da je seveda mnogo lažneje stati ob postelji v bolnišnici in beležiti te učinke, kot pa se preganjati pozimi, v dežju in peš po samotnih kmetijah; in ko sem bil že prepričan, da bom tokrat usel tistemu mitu, ob katerem mi je že postajalo slabo, mi je povedal, kako fantastična je zdravstvena služba v Sloveniji, kako imamo tam vse organizirano in precej pripravljen, da so ga, ko je bil pri nas, peljali in peš ko izjemno območje, ki ga pa žal ne poznam in ki v resnici učinkuje na tujce tako kot Potemkinova vas. Hotel sem mu že povedati, da sem bil pred malo več kot dvema letoma na primer v Majšperku in je bil tam, kljub temu, da imajo kar velik industrijski obrat, en sam zdravnik za 4000 ljudi.

Iz tega sem naredil zelo preprost zaključek, ta preprostost me je že okužila: Veliko mitov živi tukaj, toda nobeden od njih ni tako svet in dokončen, da bi mu kakršnokoli stvarno dejstvo, praksa, itd., v trenutku ne izbilno dna, če se izkaže za oviro, in vendar pri vsem tem tak mit mirno živi naprej, ne da bi ga udaril kakorkoli nalomili, uničili. Posebne vrste prepletajoča se igra, kjer nobeden od partnerjev ne izgubi glave, temveč drug drugemu, kadar-koli je treba, spodnašata tla pod nogami, in vseeno živita drug ob drugem svoje lastno pa tudi skupno življenje naprej. Življenje, ki je igra, in igra, ki je življenje.

Zgodbe o ustanovitvi Gornjega Milanovca še ni bilo konec, toda tisti zaključek se mi je zabrisal, dokler nisem srečal še nekaj stvari, ki jih prejši sploh nisem mogel razumeti.

Najprej sem se spomnil nanjo, ko sem se znašel v zdravstvenem domu in ko sem skoraj uro in pol poslušal direktorja, mila

»Jaz nisem noben političar, mene so porinili v to vlogo, ker je povsod premalo denarja in ker moram to rešiti jaz. Tako ste mi rekli vi, tako so mi rekli na občini. Jaz sem specialist, zdravnik in bom to delal tako, kakor znam, in zato ne bomo pili kave, pa če pride sam kraljevič Marko. Krugega ne znam, če vam ni všeč, me lahko čez pol ure zamenjate. Vesel bom, ker se bom spet lahko lotil svojega poklica. Doktor pa me niste zamenjali, bo pa tako.«

In nismo dobili kave. Zelo preprosta rešitev, kot tista z Miloševu vrsto in pravimi vogali. Niti malo ga ni vzmirljalo dejstvo, ali bo čez pol ure se direktor ali ne, vzmirljalo ga je le dejstvo, ali bo prijel pri svojem delu, ki so mu ga poverili, bika za roge ali za poplate. Pri tem pa je važna najmanjša podrobnost, tudi kava.

Ko sem odšel sem stopil v prvo »kafano« in si tam privoščil dvojno kavo. Skozi okno sem opazoval mimoidoče, v glavnem so to bili dijaki iz sosednjega šolskega centra za kvalifikovane radnike.

Dopoldanski del pouka je bil končan in mimo so hodila dekleta v klotastih črnih haljah in fantje, visoki mladeniči, iz katerih bi človek mimogrede sestavil kosarkarsko moštvo samih »dvometrseva«, pred-ki bi njihova igra nadse uspešna. Spoznal sem namreč dve bistveni lastnosti, ki odključeta ljudi v teh krajih: velikopoteznost, spoštovanje znanja drugih, in kakor je to ponavadi protislovno, tukaj pa ne, smisel za podrobnost, detalj, majhno praktično prednost, kot je bila na primer tista kava v zdravstvenem domu, ki bi je ne dobil, pa če bi se prejnjli večer, ko sem bil v kragujevškem gledališču, preoblekel v samega kraljeviča Marka.

V »skloiskem centru«, odkoder so prihajali ti fantje, sem se komajda znašel med vsami najmodernejšimi stroji. Direktor tega centra je bil prav tako še razmeroma mlad človek in že njegova zunanost me je spominjala na premeteno lisico, čeprav so bili ti moji občutki o njem vendarle pretirani, kajti pozneje sem ugotovil, da tej premetnosti botruje tudi korektnost, posebne vrste, toda vsekakor korektnost.

Peljal me je iz enega sodobnejšega šolskega oddelka v drugega. V enem od teh oddelkov sta bila dva najmodernejša elektronska precizna vrtilna stroja, ki vrtila tudi »mikromilimetrsko« luknjice, natančna kar se da. Za te fantje, ki sem jih prej gledal skozi okno, in za njihovo velikopoteznost se mi je to zdelo le malo preveč velikopotezno, namreč razispno.

»Kajak imate tako dragocene stroje, ki jih nimajo niti v tisti industriji, kjer bi jih zelo potrebovali in tako marsikatero reč naredijo precej približno?«

»Veste (in spet je bil pri natančnih Slovenceh), naša industrija bolega na tej nepreciznosti, ki jo vi...« Vmes sem začel na ves glas kašljati...

... To nam manjka. Po časopisih, radiu in televiziji vtipamo ljudem v glavo te stvari že dvajset let ali pa več, namreč, da je treba tam, kjer je potrebna natančnost, delati s takimi stroji. Toda to nič ne zaleže. Saj veste, kako je s tem. Vsi nekaj vemo, delamo pa tako kot prej, saj gre tudi tako. In zato sem kupil te stroje. Fant, ki me tukaj postal tehnik, si bo za večne časa zapomnil tale stroj in, ko bo prišel v tovarno, bo, če bo imel toliko moči, poskrbel za to, da bojo začeli uporabljati in kupovati take, da ne bodo pojedli denarja...«

Kako je prišel do denarja, sem bil priča popoldan v kavarni, kjer je pred šolsko svečanostjo, ko so sprejemali pionirje v mladinski organizacijo, skupaj z direktorjem gimnazije in še z nekaj učitelji in profesorji pil takovsko prepečenico.

„Misliš na Velež?«

Sredi dovolj mirnega pogovora mu je direktor gimnazije rekel:

»Če že hočeš, pa ti bom povedal, kar mislim in kar je res...«

In potem mu je skresal v brk, kako je prodal neko staro stavbo in zemljišče, ki je bilo last šole, in kako je tam nekaj »kupčikal« in se in še. Moj direktor mu je ugovarjal, češ da je to bila šolska last in da so namesto stare razpadajoče stavbe zgradili novi stroji, in ko sta si vse znežala v brk, je prišla natakotica in vprašala, če bi morda še eno takovsko. Prišla sta in s tem je bil uradni del pogovora zaključen. Začela sta se pogovarjati o Miljančju, kako mu Mostarci in Velež s svojo pametjo niso kos, in oba sta bila istega mnenja, da mora biti tudi pri nogometu človek spoličarke ne pa ljudem gledati samo v svetlohu cipelcu.

»Dobro, ampak naslednje leto bo pa glede denarja drugače.«

»Misliš na Velež?«

»Ne, na to, kako si ga bomo šole ta enega žaklja, ki ga imamo, delile.«

»Bo, če bo« in sta šla na proslavo. Po proslavi smo sedeli spet skupaj v kavarni in pili stakovsko. In ker sem bil prepričan, da se po tistem prepripi sploh pogledati ne bi smela več, tako je pri nas sprečiznje Slovenceh navada, mi je moj direktor povedal zgodbo o tem, kako je mestal Gornji Milanovac,

PETER BOŽIČ

23. berlinala

Filmski tek čez ovire

Nekatere značilnosti in posebnosti iz „Živalske palače“

Navada je, da se pod vsako podobno prireditve, kakršna je festival, na koncu potegne črta in sešteje njene značilnosti in morebitne posebnosti. Skušala sem poglavitne zbrati in upam, da berlinalu nisem krivična, če sem kaj pomembnejšega prezrla, razen z namero, da ne ponavljam preveč tistega, o čemer sem že sprti poročala iz berlinskega Zoopalasta ali po naše »živalske palače«, kakor se po bližnjem imenitnem živalskem vrtu imenuje gala kino dvorana v Zahodnem Berlinu.

Prva značilnost 23. berlinala so bile barve. Barve so nemara tudi edina skupna značilnost takšne raznorodne prireditve, kot je mednarodni festival. Niti enega filma med dolgometražnimi ni bilo več na črno-belem celuloidnem traku, pa tudi velika večina kratkometražnih se je sonda in pisani mavrici. Se pred nekaj leti bi si bilo težko ali pa sploh nemogoče zamisliti sivo tabozično tragedijo v barvah. Sedaj je britanski režiser Clive Rees tvegati in posnel »Bunker« z nemškimi vojnimi žrtvami v barvah, resda tumačenih a vendar. Ali pa, če obrnem: tudi Rees ni tvegati več snemati črno-bele, ker so barve osvojile kinodvorane, zasvojile široko publiko in seveda vsakdanjo televizijo.

Barvni trak je dražji, zato ali pa zaradi splošne težnje k štedljivosti so bili kar vsi filmi po vrsti narejeni z razmeroma skromnimi proračuni, vsaj videti ni bilo nobene potrate. Lahko, da je finančno premisljenost pripisati že zreli razsodnosti režiserjev in pičlemu kapitalu producerskih začrtikov. Vsekakor je bila povprečna starost režiserjev okoli 35 let. O kakšni filmski zgodovinski freski z množičnimi scenami ni bilo duha ne sluha, še manj zvezdniškega razkošja po hollywoodski meri minulih let. »Dedkov klonci« je mrtev. Vsaj začasno. Švedski režiser Björkman je hodil kar bos.

Kar zadeva tekmovanje

Festivalu bi vedno dobro del kak mlad vsepodiralec, ki hoče povedati nekaj čisto novega, in to čisto po novem, pa ga žal ni bilo. Ali mu selektorji niso dali biti, ali pa se šele rojeva. Nekdanji zahodnonemški enfant terrible W. R. Fassbinder, ki je pred leti podiral plesivne filmske mite, se je medtem tudi lepo zredil in ko je dal denar svoje producerske hiše kolegu Ulliju Lommlu za »Volčja nežnost« — sam trenutno uspešno deluje v bochumskem teatru — mu je položil na srce tudi spoznanje, da se mora vsak film vrstiti in s tem privrjeti pokrite stroške z viškom. »Volčja nežnost« je komaj prvi del morilske trilogije, zaželena je torej čimveč vsiljiva. Fassbinder dobro pozna svojo publiko, zaradi nje ali pa zaradi svojega naravnega nagajanja operira s šoki. Če je lani poslal na festival hipljanje nesrečnih lezbij, je letos vrget bistri pogled na homoseksualce. Ne razmišlja, ne išče resnice in vzrokov in socialnih ali psiholoških globinah, to pravi, je domena televizije. Zanimaja ga zgolj stavica, njena elastičnost in šokantnost. Ne filma torej življenja, ampak napne novinarsko reportažo iz sodnih arhivov v svojo filmsko dinamiko, ko jo prikroji še svojim finančnim možnostim in prostim uram svojega klana. Tudi ta film je namreč posnela njegova stalna družina, sicer zbrana okoli njega v gledališču že od tistih mladih revolucionarnih minichenskih let, ko jo je nabral za svoj kletni oder. Njegova senzibilnost »težo lopate« pa vseeno ni odvrnata, dasi se z odvrtnostjo rad pozabava. Naglo, učenkovito, z nekimi posebnimi deskim veselic.

Za eksperiment bi bilo vzeti kvečjemu Japonski risani film (dolgometražni) z naslovom »Belladonna«. Po »Carovnici« francoskega zgodovinarja in pisca Julesa Micheleta iz 19. stoletja je kreiral Eichi Yamana močnega, inkarnacija zla ali žrtve krščanske civilizacije. Režiser: »Srednji vek« je bil za feudalnega gospoda zlat čas, za tlačanovo ženo pa najtemnejši, saj jo je diskriminiral celo njen mož, ki je bila njegova edina. »do groba zapisana lastnina. Z obredi in liturgijo obsedena Cerkev ni mogla ali ni hotela slišati njenih krikov na pomoč. Tako je žena lahko potokila le v namišljenemu sogovorniku, ki je bil sam hud. Naučil jo je radosti izdaje in kot strupena žel je bila sezgana na grmadi, da bi tako moderni civilizaciji pomagala bliže k ljudem. Dandanašnji čas se zdi vrh znanosti in tehnologije. Ampak zame ima sodobnost komaj več kot eshatološki pomor. Vendar nisem razočaran na tem, da sem človek in ne robot in da sem se ohranil troho norosti. Spričo tega sem se odločil za filmanje »Carovnice«.

Evropska tema in japonski režiser? Ne prvič; posebnost tega animiranega filma je kontrast gibanje — statičnost: hudič v podobi pobotnega črva je gibki nagon, je misel v gibanju, vse stvarno, tudi ženska pod njim, pa je statična, da sta s tem oba svetova zaznavno ločena. Tehnika kolaža je morebiti zrasla na željniku umetniškega vodje filma, mladega japonskega ilustratorja. Splošno mnenje po predstavi pa ni bilo urnebesno navdušenje; morda so imeli Japonci za svoj eksperiment pre malo denarja, morda, no, je evropski pojem čarovnice le premočno, železno determiniran.

Kdor ima samo za filme glavo in srce, kdor lahko dvojno gleda dneve in noči, se je znašel v raj. 250 filmov v raznorodnih dvorana, ki so večinoma hlajene. V glavnem, se pravi tekmovalnem programu je bilo sicer le 22 dolgometražnih filmov, manj dva zunaj konkurence, plus 20 kratkometražnih — koliko pa jih je nudil Forum mladega filma, mislja vsa berlinala niti ne vem. Razen tega je treba šteti v programsko kvoto še retrospektivo pokolnega nemškega rojaka in hollywoodskega kneza Williama Dieterla, dalje zbirko ameriških musiclov, poseben spored za filmske sladkose in drug za trgovce itd., na kraju pa še spominško razstavo o Asti Nielsen. Prva lakota sicer že čez nekaj dni mine, toda nekateri poročevalci so omamljeno dirkali od dvorane do dvorane, do konca, gledali po polovičkah in četrtrinkah, s temnimi kolobarji pod očmi, kakor da jih ima v oblasti divja jaga. Nekoliko je za vsem tem tudi krivda gole ne-

stirnosti: Forum mladega filma, tako rekoč opozicijski sad starega festivala, je s svojimi filmi kot običajno časovno blokiral tekmovalni program in zahteval, da se poročevalci opredelijo ali zanj ali ... ne, alternative ni dopuščal. Imel pa je nekaj zanimivih filmov in v povprečju dobra dela.

Osem svetovnih premier v tekmovalnem programu, to je tudi kar lepo število, ki se piše v dobro krepitvi festivala. Bognie, krepitve je bil berlnale že močno potreben. Seveda sta bila med svetovnimi premierami oba domača filma, »Volčja nežnost« in »Izvedenca«, pa še britanski »Bunker«, indijsko »Oddaljeno grmenje«, italijanska »Lastnina ni več tatvina«, japonska »Belladonna«, kanadska »Neznanica« in španski »Don Ramiro«. Od njih sta se z ognjenega krsta samo dva vračala nagrada, in sicer »Oddaljeno grmenje« z zlatim medvedom, nemški »Izvedenca« pa s srebrnim. Kako so se delili medved, je zdaj že zgodovina in je ne bi pogrevala, ker se razdeljevanje po ključih tudi drugod prakticira. Ni pa ta metoda v Berlinu napravila kakšne gromozanske krivice, ker je bila prireditelj kvaliteto precej izenačena. Vsi režiserji, tudi debutanti, so se izkazali za dobre mojstre svoje obrti, nekaterim je manjkala le božja iskra umetnosti. Tako je bilo tudi s scenaristi.

Vsaj šestertico filmov pa je v Berlinu spremljala smola — ali sreča? — skandaloznih okoliščin iz rodne domovine, če sem niti ne štejem obe ameriški grozljivki, »Vladarja severnega tečajar« in »Dvojboja«, ki se ju je prijelja le vzvišeno-bojazljiva nezaupežnost do žirije. Kaže, da družbenim kritikom časi (in oblastnik) niso naklonjeni, kot so bili dokaj tolerantni še pred leti, ko je vsak filmar lahko sukaj svoje zročilo življenju. Vendar pa je navsezadnje tudi v teh primerih še zmagala velikodušnost, zakaj filmi so navzlic oviram na cilj celi prispeli. Tisti, ki so o njihovem startu odločili, so zamislili na eno oko. Zakaj pa je bil popr. brazilski film »Vaska nagota« se kaznuje prvotno prepovedani, ni je še dimes uganka, je ogroženo cenzuro prestavila nagota nenamerno prostitutke ali pojar homo seksualstva po brazilski šegi? To se je govorilo po festivalskih kuluarjih, je pač huda reč za tako deželo, kot je Brazilija; pa dalje, da so socialno kočljive še druge scene in neka lokalno pobavarna namigovanja; ja, kdo bi vedel, kaj vse je bilo v tej tragikomedijski »nevarni« državi in ljudstvu.

Več dokumentirane predrznosti je imela pred seboj italijanska cenzura, oz. iustitia, če je varstveno nad moralo v njeni kompetenci. Pomografsko-filozofski traktat »Lastnina ni več tatvina«, jezerna režiserja Elia Petria se je prvotno glasil narobe: »Lastnina je tatvina«. Po sodni intervenciji pa je moral režiser glasiti slovnico prilagoditi, da je spás še večji, filma pa tako rekoč ne prizadane. Vse drugo je ostalo: v tem filmu se precej govori o marksizmu, še več pa se dejavno onegavi od daleč in od blizu, na vse načine, kar jih je zbranih v tovrstnih seks-priročnikih, in sicer te grubote počenja samo kapitalistični oderuh (Ugo Tognazzi), njegov antipod marksist pa je do telesne pohote kljub golim nastavam tako rekoč imun. Po lanskem Pasoliniju tedaj nadaljevanje strastne italijanske obsedenosti, ob kateri bi bil kak »Poslednji tangos« prava nedolžna figa. Čeprav je ženska toliko v prvem planu, da bolj ne more biti, pa je film izrazito moška subjektivni. Ženska je samo objekt, moški subjekt. In ta Petri je označen za mangarabnega družbene kritika, ki se ne zadovoljuje s tem, da bi plehko in površno opisoval socialne stiske. V njegov protest se vpletajo predstave njegove optične domišljije in izrazit smisel za utopije.

Pa kaj, tudi jezni stari Cayatte v svoji politični kriminaliki, pripeti na francoske volilne packarje, izpoveduje svoj tip idealne ženske galantno skozni usta svojega politično svetlega junaka, ki je pokončen socialist: ta v trenutku stiske ozani svoji gubasti družici na postelji, zakaj jo ljubi že celih dvajset let — szato, ker si vsak dan drugič. Pri čemer je nesporno, da imata vsaka noč teh dvajsetih let. Annie Girardot se po tem kameleonskem maratonu še kar dobro drži, čeravno njenemu gospodu sploh ni videti, da bi se tudi on tako vneto spreminjal. Problema nema, bi rekel zagrebški Bobi in dvignil melono.

Esej o človekovem strahu in nemoči

Kakor ne mislim, da kak naš režiser prenaša v film ravno tisto klimo, ki je najbolj adekvatno temprina na našo celoto ali posameznika v njej, tako bi težko rekla, zdaj pa imam na dani in poznam Zahodno Nemčijo, ko sem videla »Izvedence«. Ne samo, da stvari, o katerih pripoveduje in razpravlja, niso samo nemške, ampak so pokazatelj urejene sodobne civilizacije — toda po filmu, kakršni so »Izvedenci«, vem mnogo več o Zahodni Nemčiji in razmišljam o sodobni civilizaciji. In ker imam take esejistične filme rada, dajem »Izvedencem« prvo mesto na svojem čisto privatnem seznamu nagrad, sicer pa nisem edina. Uradno je bil seveda film tudi nagrajen, s srebrnim medvedom, njegov režiser in producent Herbert Kitchelmann, alias Guba, nekdanji odvetnik v Münchnu, pa še prej dekoriran z nagrado za najboljši zahodnonemški film, se prej za scenarij na natečaju ... in še bi bilo najti teh »naj«, če bi hotela biti natančna.

Glavni junak, mlad jurist žalostnega pogleda in postave, pravi o svoji na videz naključni konfrontaciji z birokracijo: »Pri sebi ne najdem nobene krivde. Vem samo, da

ni katastrofe brez vzroka.« To je povedano zelo jasno. Zato pa se na vseh postajah varovanega reda govori in piše po uradniško in zavito in zapleteno in čeprav se zdi, da je to le mlatenje prazne slame, imajo prav te zapletene formulacije v sebi tisto moč, da njihova žrtev — mož brez retorične nadarjenosti in prepričljivosti, čeprav je pravnik — prestrašen ne pride več ven iz zamotanega kolešča upravne doslednosti. Podpis medicinskih in sodnih izvedencev, ki drug drugega poklicno štijo tudi v zmotah ali zaradi poklicnega reda in ugleda drug drugemu sugerirajo »postopeke«, ti predpisi sicer niso v nasprotju z zakonom. Predpisi so predpisi, zakon je zakon. Toda kje je človečnost? Komu služijo predpisi?

»Izvedenca« so rezek, nepopustljiv film o strahu človeštva. Film, ki funkcionira kot ura, in ki s poštenim namenom dviga prah. Spodbudno je navsezadnje, da je nastal ravno v Nemčiji, kjer so še vedno veljavni nekateri zakoni Tretjega rajha, zakaj čas sicer hitro teče, težki mlini pravice pa počasi meljejo.

OLGA RATEJ

PRETEPENI IGRALEC MATTHIAS EYSEN: V zahodnonemškem filmu »Izvedenca«

Prejeli smo

Moč, trpljenje in tveganje

Intimen pogovor s Tonetom Svetino ob izidu njegovega romana Stena

Leta 1951 sem v Planinskem vestniku prebral sestavek: »Nesreča v severni steni Triglava«. Avtor sestavka je bil Tone Svetina, ki je opisal smrtno nesrečo svojega soplezalca pisatelja Ivana Bučarja. Do takrat sem prebral že več letnikov Planinskega vestnika od začetka njegovega izhajanja, bral sem tudi glasila nemških in avstrijskih planincev in druge planinske knjige. Dobil sem občutek, da sestavek Toneta Svetine spada med literarno najboljše in najbolj pretresljive, ki sem jih do tedaj prebral.

Še isto leto sem sedel na klopi pri Aljaževem domu v Vrači in kot že tolikokrat gledoval in občudoval severno triglavsko oz. planinsko okolje, ki me je prisledil majhen čokat in žilav alpinist in se mi predstavljal. Bil je Tone Svetina. Spoznanja sem bil vesel in sem mu takoj povedal, da je njegov sestavek v Planinskem vestniku zelo pretresljiv in literarno dovršen. Na njegovem obrazu sem ob tem priznanju opazil zadovoljstvo.

Stalno sem spremljal njegov literarni razvoj in ocenjeval njegova dela v literarnih glasilih. Ker njegov način pisanja in razmišljanja ustreza mojemu okusu, sem ga literarno visoko vrednotil. Nekateri so mi očitali, da se v ocenah vidi, da sva prijatelja.

Posebnost njegovega ustvarjanja so njegova filozofsko-etična razmišljanja. Ne vem, zakaj Slovenci še vedno nismo prevedli Nietzschejevega »Also sprach Zarathustra«. Ko prebiram Svetinova literarna dela, imam občutek, da zna to Nietzschejevo delo na pamet.

„Vedel sem, da me že podcenjuješ“

Čeprav Svetina nima visoke izobrazbe, spada gotovo med pisatelje z najširšo filozofsko, sociološko in psihološko izobrazbo. Njegov stil pisanja je v bistvu tradicionalen, lahko pa bi verjetno pisal bolj modernistično. Izrazoslovje in svet pesnika Daneta Zajca mu nista tuja.

Kdor osebno pozna Toneta Svetino, bo lahko potrdil, da je vedno vedro in optimistično razpoložen. Čeprav za poznaj že več kot dvajset let, ga nisem še videl žalostnega, otožnega, razočaranega in vase pogreznjenega. Daje videz, kot da ne pozna bolečine, trpljenja, žalosti in osebnih porazov. Zato sem se vedno spraševal, kako more svet žalosti, trpljenja, razočaranja in porazov tako prepričljivo opisovati, ko daje

vendar videz, kot da gre vse to mimo njega.

Svetina ni samo vedno zelo zgovoren, vedro razpoložen, temveč ima velik smisel za humor. Ko sva plezala v severni triglavski steni, je neprestano govoril, čeprav pri plezanju, ki zahteva koncentracijo, to ni najbolje. Ko se mu je oprjem odkrutil in je obvisel na vrvi, sem začutil vso njegovo težo. Ker me ni videl, mi je zaklical: »Obrvisel sem! Odgovoril sem mu, da to čutim. Iskal je oprjem, in ker ga ni mogel najti, je dejal, da bi bilo bolje, če bi imel krajši jezik in daljše roke. Ze tedaj mi je dejal, da bo napisal planinski roman.

Ko je izšel njegov roman »Stena«, mi je prinesel en izvod. Bil sem prepričan, da je svet partizanstva njegovo najgloblje doživeto izkustvo in da zato nekaj boljšega, kot je »Ukanas«, sploh ne bo mogel več napisati. Ko sem prebral prvih sto strani romana, sem mu telefoniral in mu povedal, da sem prijetno presenečen, ker je ostal na svojem nivou. Celozavestni mest, ki jih najdemo v romanu »Ukanas«, v romanu »Stena« ni več. »Da, da« — mi je odgovoril po telefonu — »vedel sem, da me že podcenjuješ.«

Osnovna značilnost Svetinovega pisanja je vitalizem, tj. prepričanje, da je življenje bolj in tekmovanje in da je samo na ta način možno nekaj doseči in tudi nekaj pomembnega storiti. Svetina zaznava in opazuje svet skoz prizmo boja in tekmovanja. Zato ni čudno, da opazimo ta vitalizem že v njegovih prvih planinskih zapisih, v lovskih črticah, povesti »Lovčeva hča«, obseznem romanu »Ukanas«, sedaj v planinskem romanu »Stena«, v njegovih idejnih razmišljanjih o alpinizmu in tudi v njegovi politični pripadajo kateholiki filozofiji, ideologiji ni publicistični. Vse njegove osrednje osebe ali taboru — se afirmirajo v življenju skoz boj, s svojo vitalnostjo.

Tudi Svetina je kot pisatelj uspel, ker je sledil načelu: biti vztrajen, dalaven, pogumen, z vero v samega sebe. Ko je začel svojo pisateljsko kariero, je ponjtal novele, črtice, zapise literarnim revijam, ki

mu nobena ni hotela ničesar objaviti. Uspej je le v literarno manj ambicioznem Planinskem vestniku. Čeprav ni mogel dosegati zahtevnih estetskih kriterijev, ki so vajljati tedaj v literarnih revijah, se je lotil pisanja obseznih romanov, z njimi prodiril uspeh in njegovi romani so postali slovenski »best seller«. Če ne bi bil prepričan, da v življenju uspe le tisti, ki vztraja, dela, se bori in tekmuje, bi omagal in ostal znan le v ožjem krogu lovcev in planincev.

Vprašanje je, če je svet resnično takšen, da dominira v njem boj in tekmovanje; tekmovanje med posamezniki, organizacijami, družbami in državami za moč, ugled, status, ali pa je to nekaj, kar sicer obstaja, vendar je za posameznike kot za organizacije in družbe nekaj obrobnega in manj pomembnega.

Danes je znano tekmovanje med državami, celo za strokovne kadre. »Možgani so kot srca«, pravi McNamara — »grede tja, koder so cenjeni in upoštevani.«

Te kmovanje torej ne poteka samo na področju ekonomske in politične moči, temveč je prav tako izrazito na področju tehnologije, znanosti, strokovnih kadrov, kulture, športa in tudi v takih obrobnih območjih, kot je alpinizem.

Kje smo bili in kje smo?

Posamezniki, organizacije, podjetja, družbe in države se vedno primerjajo z drugimi in ugotavljajo svoje mesto na tekmovalni lestvici. Pri tem je pomembno to, da nihče ni tako spodaj na tej lestvici, da ne bi mogel priti k vrhu, in vsakdo, ki je zgornj, lahko zopet zdrizne na spodnji del lestvice. Za to obstaja obilo izkustvenih dokazov.

Kje smo bili v svoji zgodovini Slovenci in kje smo danes? Verjetno nikoli povsem na dnu, gotovo pa nikoli povsem na vrhu. Kje bomo v naslednjih desetih ali dvajsetih letih? Če izhajamo iz dejstva, da nihče nima takšnega prednostnega položaja, da bi ga lahko stalno obdržal, potem je veliko od nas odvisno, kje se bomo znašli. Japonci bodo prehiteli Ameriko, toda imajo še vedno šesteindvajset delovnik in samo 7 dni dopusta na leto.

Kakšno ceno smo pripravljani v tem tekmovanju plačati, da ne bomo ostali zadaj?

Zakaj pa naj bi bili spredaj in se spuščali v to sumazanec tekmo za cilje, ki so dvomljive vrednosti? Ali sta zdajodivstvo in sreča posameznika odvisna od tega, če smo v tekmi spredaj?

Lahko vzvišeno zamahemo nad tem pe-

hanjem in tekmovanjem in prepričamo sami sebe, da je vseeno, če smo v tej tekmi zadaj oziroma če izstopimo iz tekme. Toda potem se moramo tudi sprizjzmiti z vse in posledicami. To pomeni, da bomo manj proizvajali kot drugi, stroški proizvodnje bodo večji, izvažali bomo več za manj, naša država bomo morali vse naše materialne in druge aspiracije in se z drugimi državami sploh ne bomo primerjali. To pomeni, da moramo spreminiti naše vrednote, ki so orientirane na materialne dobrine, blagostanje, uspeh, gospodarsko ekspanzijo z 8-odstotnim porastom družbenega proizvoda itd. Ker vse to verjetno nismo pripravljati napraviti, nam ostane samo še ena alternativa: biti vključeni v ta boj in tekmovanje in ostati aktivni, delavni in vitalni.

To razmišljanje ima svoj smisel, saj nam Svetina v romanu »Stena« prikazuje nelič vidik tega tekmovanja, tj. tekmo med slovenskimi in nemškimi alpinisti v času med obema vojnama. Oživlja nam v umetniški besedi zgodovino slovenskega alpinizma, ko so pred našimi stenami stala slovenske in nemške naveze. Šlo je za vprašanje, ali bomo Slovenci plezali v naših stenah smeri, ki jih bodo prvi preplezali Nemci, in bomo v tem ponavljanju obsjoni na infernostnosti, ali pa bomo te stene preplezali prvi mi sami. V tem tekmovanju Slovenci nismo ostali zadaj. Če ne bi imeli takih plezalcev, kot so Klement Jug, Joža Cop, Stane Tominešek, Miha Potocnik, Mira-Marko Debelak, Pavla Jesih in mnogo drugih, bi vse naše stene osvojili Nemci. Slovenski alpinisti so med obema vojnama dosegli evropski nivo in bili sposobni tekmovati s najboljšimi evropskimi alpinisti. Le na tej osnovi je povojni alpinizem lahko dokazal svojo moč in vitalnost.

Ta nacionalni vidik ni nepomemben. Vsaka družba s svojimi uspehi in s manifestacijami svoje moči močneje vpliva na svoje člane kot pa z vsiljivim propagandnim aparatom. Ko sam še kot študent plezal kot so Klement Jug, Joža Cop, Stane Tominešek, Miha Potocnik, Mira-Marko Debelak, Pavla Jesih in mnogo drugih, bi vse naše stene osvojili Nemci. Slovenski alpinisti so med obema vojnama dosegli evropski nivo in bili sposobni tekmovati s najboljšimi evropskimi alpinisti. Le na tej osnovi je povojni alpinizem lahko dokazal svojo moč in vitalnost.

Ta nacionalni vidik ni nepomemben. Vsaka družba s svojimi uspehi in s manifestacijami svoje moči močneje vpliva na svoje člane kot pa z vsiljivim propagandnim aparatom. Ko sam še kot študent plezal kot so Klement Jug, Joža Cop, Stane Tominešek, Miha Potocnik, Mira-Marko Debelak, Pavla Jesih in mnogo drugih, bi vse naše stene osvojili Nemci. Slovenski alpinisti so med obema vojnama dosegli evropski nivo in bili sposobni tekmovati s najboljšimi evropskimi alpinisti. Le na tej osnovi je povojni alpinizem lahko dokazal svojo moč in vitalnost.

Ta nacionalni vidik ni nepomemben. Vsaka družba s svojimi uspehi in s manifestacijami svoje moči močneje vpliva na svoje člane kot pa z vsiljivim propagandnim aparatom. Ko sam še kot študent plezal kot so Klement Jug, Joža Cop, Stane Tominešek, Miha Potocnik, Mira-Marko Debelak, Pavla Jesih in mnogo drugih, bi vse naše stene osvojili Nemci. Slovenski alpinisti so med obema vojnama dosegli evropski nivo in bili sposobni tekmovati s najboljšimi evropskimi alpinisti. Le na tej osnovi je povojni alpinizem lahko dokazal svojo moč in vitalnost.

Joža Cop, ki je bil delavec v železarni, je osrednja oseba v romanu »Stena«. Zanj lahko rečemo, da je najpomembnejši alpinist v zgodovini našega alpinizma. Roman se začneja s plezanjem osrednjega stebra v severni triglavski steni in se s tem tudi zaključuje. Ta stebel, ki se danes imenuje Copov stebel, je Cop ogledoval več let. Ogledoval so ga tudi tujci alpinisti, vendar ga do konca druge svetovne vojne ni nihče preplezal. Miha Potocnik je dejal Copu, da bo šel po severni steni Široke peči navzdol, če bo on preplezal ta osrednji triglavski stebel. Vendar se je zgodilo, da ga je Cop takoj po vojni s Pavlo Jesihovo preplezal. Ta stebel in vednovrno plezanje v njem, ko je Cop prvič v svoji plezalski karieri omahnil, lahko predstavljajo simbol naše moči, vztrajnosti, zgrizenosti, omahovanja, trpljenja in tveganja. Pavla Jesihova, ki je preplezala toliko smeri, bila vojna bivikarjanja, je v tem steburu omagala. Joža Cop je zadnji, izredno težavni del stene, ko je imel pod seboj skoraj tisoč metrov globine, preplezal sam. Svojo soplezalco Pavlo Jesihovo je pustil sam v steni. Tako sta se dogovorila. In prišel je iz stene.

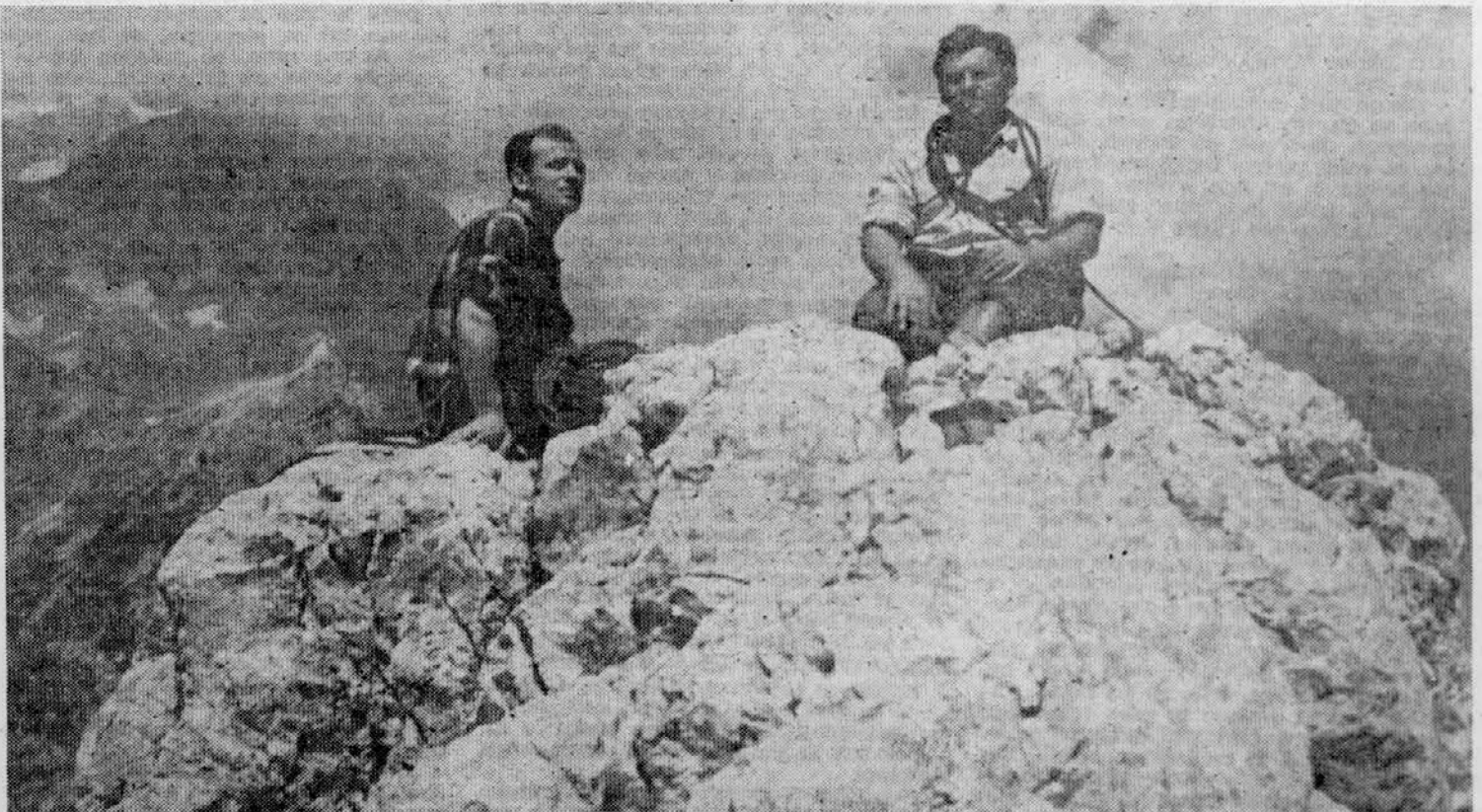
Ko sem pred dvajsetimi leti plezal Copov stebel in prišel do tistega mesta, ko je Cop plezal sam, me je zaradi značnosti in težavnosti postalo strah. Bil sem prilepljen na steno in v strahu in napetosti opazoval globine prepada. Toda jaz sem vedel, da je tu moč izplezati, imel sem soplezalca, ki me je varoval. Cop pa ni vedel, če bo lahko izplezal in ni imel več soplezalca, ki bi ga varoval. Samo tisti, ki je videl to mesto in občutil grozo globine prepada, lahko čuti najgloblje spoštovanje do Copa, njegovega poguma in njegoveve pletalne spretnosti.

Pretrsljivo nam Svetina opisuje v tem plezanju Pavlo Jesihovo, ki je ostala sama v steni, strta, onemogla in brez moči.

Vendar roman »Stena« ni zanimiv samo za plezalce, temveč je zanimiv za vse planince in vse tiste, ki v prirodi iščejo lepoto, mir in ravnovesje. Svetina je namreč izredno občutljivo opisovalce prirodnih lepot.

Ljudje hodimo v planine in prirodo iz zelo različnih razlogov in pobud. Naj bodo ti razlogi in pobude še tako različni, roman »Stena« je lahko zanimivo podživetje prirodnih lepot za vse tiste, ki jo znajo in zmorejo živeti.

JANEZ JEROVSEK

NA VRHU: Tone Svetina (desno) in Janez Jerovšek

Srečanje

Derliš in življenje

Iz pogovora s pisateljem Mešo Selimovićem

»Nikjer se laž toliko ne čuti, kot v literaturi.« je v pogovoru približno pisatelj Meša Selimović. Pojedel sem zelo dobro sladico in popil hladno limonado pri mizici z oranžnimi stoli. »Danes mu verjamejo vsi, zdaj je lahko, a jaz sem verjela vam še takrat, ko drugi vam verjeli še niso. Kajne, Meša,« je skoraj preveč obkoljevalno ljubeznivo že vdrugič ponovila žena pisatelja Meša Selimovića, ko sva — tudi tu ne vselej sama — končala pomenek na balkonu prijaznega stanovanja na vrhu enega izmed sicer brezizrazno modernih beograjskih stanovanjskih blokov z ogromno samopostrežno trgovino in prtiličju. »Zelo priročno je,« je Selimović sam označil nakupe v spodnji veleblagovnici.

Sam pa priznam, da sem se onega samopostrežnega S in visoke zaporedne številke te komercialne podružnice najprej celo nekoliko ustrašil, ker si nisem mogel predstavljati, da lahko to živi tudi individualno pobavran pisatelj. A v Selimovićevih sobah v devetem nadstropju je nasprotno vladalo povsem individualizirano ozračje, s stari pohištvom, secesijskimi syetilkami, knjigami in velikim številom lepih slik tja do Pedže in Mercedes. Tako je tudi z Mehmedom Selimovićem. Se vedno je Bosanec, a Bosanec, ki je ušel v Beograd, ki noče biti zgolj bosanski, ampak splošno jugoslovanski in še širše: univerzalni pisatelj.

Zadeva z Nobelovo nagrado

Če bi hotel biti zloben, tako kot je bil eden izmed njegovih sarajevskih znanov, prav tako ugleden pisatelj, ki pa je še ostal v Bosni, bi za njim ponovil, češ: »Meša hoče biti zdaj kot Pasternjak: žrtve družbe in hkrati Nobelov nagradjenec.« Toda mislim, da je iz tega stavka bolj govorila dogmatična zavist, kajti gotovo je, da se je prav Meša Selimović s svojimi deli, zlasti še s romanom »Derliš in smrt«, uvrstil v aktualni vrh sodobnih jugoslovanskih pripovednikov in da tudi njegova preselitev v Beograd navsezadnje ni nerazumljiva. Ne samo, da ima v širšem jezikovnem in splošnem okolju več možnosti za publikacijo, ampak običajno tudi bolj proste roke. Glede zadeve z Nobelovo nagrado pa je Selimović sam, slok in subjekt, z obrazom pedantnega knjigovodje, stvari osvetlil z druge strani.

»Lani je skupina književnikov v društvu pisateljev Bosne in Hercegovine družno podpisala vlogo za mojo kandidacijo in jo poslala Nobelovi ustanovi. Seveda pa to kakšnih stvarnih izgledov ni imelo, kajti pri dodeljevanju Nobelovih nagrad prihajajo v poštev prej vsi drugi razlogi, kot pa zgolj literarni, in nasploh bo Jugoslavija na novo Nobelovo nagrado po eni, ki jo je že dobila, zdaj še dolgo čakala. Osebnost pa se mi zdi, da je bilo to vendar dragoceno, kdor pozna naše razmere, se bo še posebej začudil, da je tolikšno število kolegov brez zavisti lahko podpisalo ta predlog. Ne glede na neuspeh me je zato ta akcija ganila.«

„Človeštvo se giblje v krogu“

Potem ko sva se iz salončka preselila na balkon, pod katerim je v pozno popoldanskem poletju vrvel razgreti Beograd, sem ga vprašal, kaj zdaj piše. »Dve stvari hkrati pripravim; zdaj se lotim ene, zdaj druge. Prvo je krajši prozni tekst o dveh ljudeh, ki ju nesreča pusti na otoku. Gre za vrsto skoraj alegoričnih svetovitelj človeka in položajev, čeprav je vse zelo realno. Tudi ni važno, kdaj in kje se je vse to dogajalo. Drugi tekst, ki ga pišem, pa je daljši roman, na katerem že dolgo delam. Gre za realistični roman o naši sodobnosti, za naše današnje izkušnje, za človeka v našem sodobnem življenju.« Kot odmev one zlobne sarajevske pripombe sem tudi sam pritegnil s podvprašanjem: Morda z dozo zagrenjenosti in kritičnosti? »Ne, po svojem običaju brskam predvsem po koreninah človekovih razpoloženj in človekovih odločitvah, po iskanjih, ki včasih imajo svoj smisel, včasih ne; predvsem pa me zanima psihologija ljudi.«

Ljudi nasploh ali nekih specifičnih ljudi? »Naših ljudi. Če rečem naših, mislim tokrat na Beograd, Beograd, ki je nekak velik topolnik za razne vrste ljudi z raznih strani naše dežele; ki je postal nekakšno človeško mravljišče s pozitivnimi in negativnimi elementi. Navsezadnje pišem še enkrat tako, kot pišem običajno, a drugično ne znam. Kod rečca nit pa se vije filozofska misel, ki se ne izraža toliko v nekih ugotovitvah, kot bolj v nekih konfliktih: kakšen je razvoj človeka? Ali se človeštvo giblje naprej v krogih, kot je dejal Nietzsche, ali pa gre nenehno naprej? Po mojem se giblje v krogu. Zgodovina nima veliko fantazije. Situacije se ponavljajo. Osnovni razlogi za gibanje v tem zaprtih krogih so kljub temu družbeni. Ker pa danes že smo v nekih visoko dogmarnih oblikah mišljenja, je nujno, da bi se enkrat že prebili iz tega začaranega kroga, treba bo odkriti neko novo človeško dimenzijo, v kateri bo v bistvu marksistično, toda brez deformacije; seveda če je to sploh mogoče.«

Dve dimenziji

Ali so po njegovem izhodi družbeni ali individualni? »Izhod je lahko samo družben,« je pristojno potegnili črto Meša Selimović. »Nikakor ne mislim, da bi bil sploh možen individualni razvoj brez družbenega. To bi

bil izhod, ki bi predstavljal obliko obupa. Mislim pa da bo družba res zazvela šele takrat, če se bodo razvile vse emote v družbi, vsi posamezniki. To je izjemno težka naloga. Absolutno odklanjam podpiranje neke družbeni disciplini. Obenem pa tudi ne priznavam anarhije, kajti brez združevanja ni napredka.« Nisem mogel mimo njegovega romana »Derliš in smrt«. V čem mu je bilo vse to simbol? Kako je on sam obračunal s svojim derlištvom? »Derliš je prenesen, simboličen pojem. Derliš je zame sleherni človek, ki misli dogmatsko. Derliš in smrt pomeni nasprotje človeku in življenju. Med svetom in ljudmi, ki sem jih spoznal, vem, da vsakdo mora upoštevati dve dimenziji: eno aventično, ki mu daje zlahčen okus in klenost, ter drugo: univerzalno, ki mu daje smisel. Prvo aventično okolje mi je Bosna, univerzalno pa me veže z vsemi ljudmi in vsemi sredinami. V istem smislu dojemam tudi aventično dimenzijo tako velikega mesta, ki ima hkrati splošne ideje in splošne pomene.«

Ali se torej še štejete za bosanskega književnika? »Da, vsekakor sem bosanski književnik, toda ne samo bosanski, prav tako sem lahko tudi slovenski, saj je vse moje delo prevedeno v slovenščino, tako da imam pravico do takega naziva. Prav tako sem prišel v hrvatsko književnost, dobil sem Goranovo in Njegošovo nagrado. Se bolj sem zasidran tu, v Beogradu, v ekavski književnosti. Če si tega ne bi želel, bi bile moje možnosti precej manjše.«

Kaj je potemtakem značilnega v bosanskem mišljenju, v onem derlištvu? »To, kar imam v sebi, je v dobi meri bosansko. V Bosni je življenje drugačno, kot marsikje drugje, ker so ljudje prešli težko zgodovinsko pot. Njihov značaj je torej precej zapleten. Bosanci imajo obremenjeno psiho, tako da so za pisatelja analitika nedvomno zelo hvalježno področje. Vse, kar o bosanskem človeku govorimo, je in ni. Človek iz Sumadije, Srb, ima eno samo dimenzijo, pri nas se jih več prepleta v enem, Sumadijec je odprt, je pogumen in ponosen, bosanski človek je zaprt vase, vendar ima hkrati tri misli v glavi. Vselej bo naredil kaj naspregatega od tega, kar želi. Njegov značaj je nekeje temnačo pobavran. Morda je v njem ostala zgodovinska trauma, ker je nekoč prešel na okupatorjski islam, kar se mu zdaj od novih prelomih po svoje vrača. Prav ta notranja neuglednost pa se vselej kompenzira v nekem smislu z nekim fanatizmom za to ali ono smer.«

Rad odloži pisanje

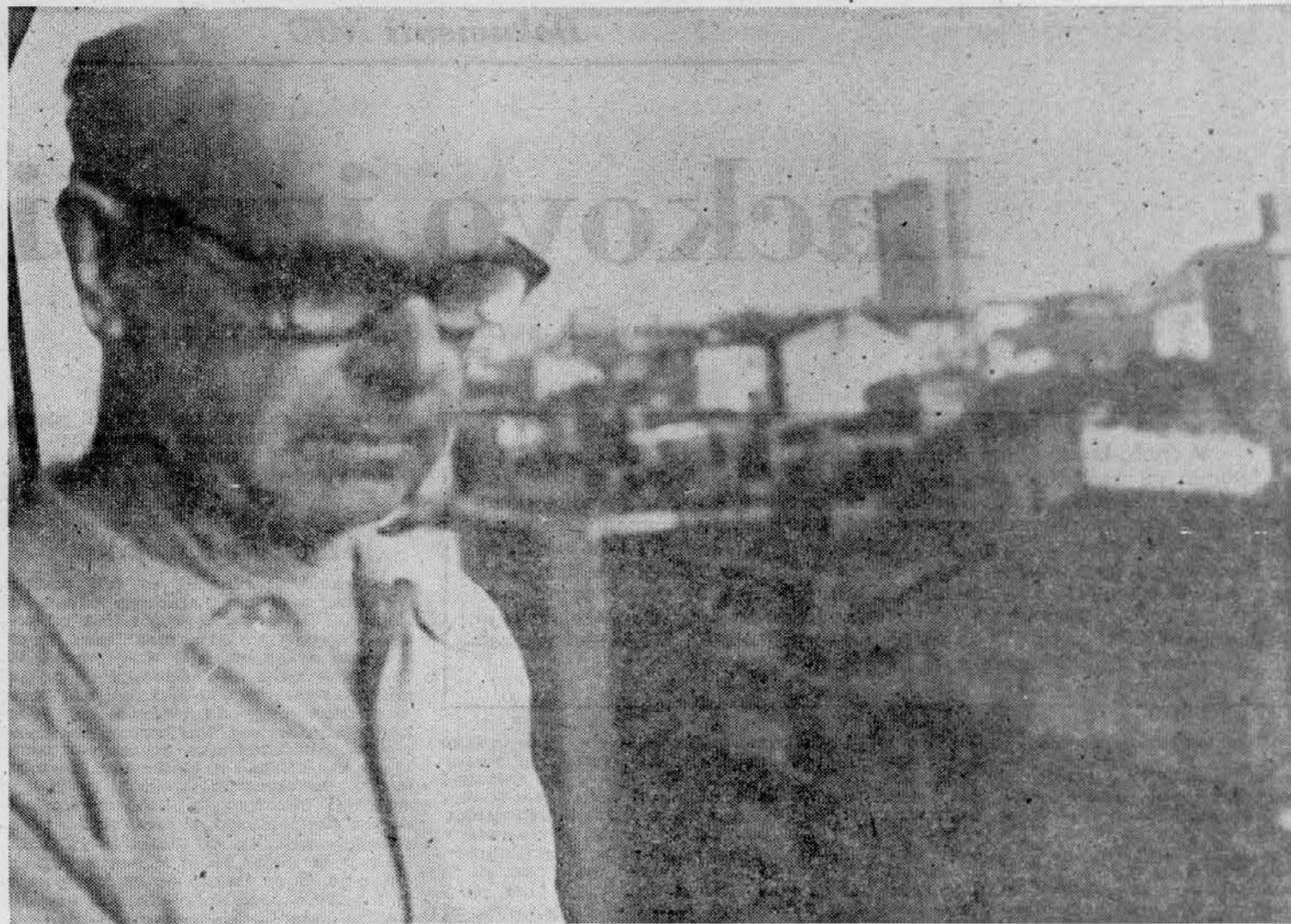
Kako dela Selimović sam? Kako piše? Kako se on odloča? »Prej sem pisal le zvečer. Zadnji čas pa začnem pisati tudi podnevi. Ker sem že v pokoju, sem ves dan prost. Vselej pa delam v nekem odmerjenem ritmu, redno, zelo disciplinirano. Prizadevam si, da nikoli pisanja ne prekinem niti za en dan. Če enkrat prekinem, zelo težko znova povzamem in se strašno nerad vračam. Zame je pisanje nasploh zelo težavno opravilo. Zato se nagnosko borim proti pisanju v samem sebi. Če bi našel neki razlog, bi takoj izskočil. Hvalježen sem vsakomur, ki me pri pisanju vrže iz tira, tako da pisanje lahko za nekaj časa odložim. Toda, kadar delam, delam le dopoldan. Ko si starejši, je namreč tudi fizično laže delati dopoldan. Navsezadnje je pa nezasišena koncentracija vse niti vzrokovi in posledici držati v roki. In hkrati razpleti nadaljnji razvoj. Seveda pa je po drugi strani prav to tudi lepo. Ali mi človeku pravo zadovoljstvo, če občutiš, da nekaj ustvarjaš, da gnetiš neko novo življenje, včasih celo iz odpadkov tega, kar ni več, kar je bilo.«

Se enkrat sva se pomnila pri mnogih prevodih njegovih del v razne jezike. Menil je, da je verjetno tudi specifičnost romana »Derliš in smrt« pripomogla k temu, da je doživel že toliko prevodov. Skromno, a vendar s precejšnjim samozadovoljstvom, je začel na prste preštavati prevode v drugih jezikih: ruščini, litvanščini, romunščini, poljščini, turščini, armenščini, češčini, nemščini, ukrajinščini, turkmensščini... in še, seveda v slovenščini... Francoski prevod pripravljajo zdaj, kako pa bo z angleščino, bomo videli, a v tem trenutku sem dobil iz Amerike zelo navdušeno pismo. Pomujam pa seveda ničesar ne, če gre, gre, če ne, ne. Najvažnejše je le, da uspeš v svojem domačem jeziku.«

„To je samo maska“

Za konec sem ga vprašal, če je res tako miren, kot to kaže nazven. »To je samo maska. V resnici sem zelo impulzivni. Dal sem si samo krinko, da ne bi bil drugim neugoden. Civilizirani človek

danes, žal, mora nositi neko masko. To ni niti laž, je samo kljubovanje pravi prirodi in hkrati ugaševanje z zunanji pogoji, z drugimi ljudmi. V meni vse vre, sem zelo čustven, a v začetku mojega pisateljskega delovanja so mi kritiki dokazovali, da sem predvsem značilno racionalen. Seveda pa tega niso toliko krivi oni, kot jaz sam, ker se dolgo nisem odkrival. Odkrivali se mi je namreč nekaj časa zdelo primitivno. S kakšno pravico naj se ljudem odkrivam? A pozneje sem uvidel, da brez tega ne gre. Dejansko: če se odkriješ samemu sebi, potem lahko to odkriješ tudi drugim. Pravim lahko, a to je zelo dolg in nelehak proces. Pozno sem se zavedel, da mora človek odkrivati tudi svoje skrite nagone, kajti samo s tem bomo morda vsi prispevali k raziskovanju vsakovrstnih rešitev tudi za druge. Cimbolj je to odkrivanje svojega sveta odkrito, toliko boljša je taka literatura. Literatura brez tega odkrivanja je površna in slaba. Bolj naravno bi seveda bilo, da se človek pred drugim človekom aranžira, naredi drugačnega, kot je, a za pisatelja mora veljati pravilo, da prav ničesar ne smemo prikrihati ne pri sebi, ne pri drugih. Nedvomno: nikjer se ne čuti laž toliko kot v literaturi,« je približno pisatelj Meša Selimović, medtem ko sem že pojedel zelo dobro sladico in popil hladno limonado na oranžnih stoli na balkonu, kamor je začela pršeti voda iz cevi, s katero je v zgornjem nadstropju sosed zalival posajene ovjajke, zaradi česar sva se umaknila.

MESA SELIMOVIC: Med pomenkom na balkonu se je nenadoma zamislil

Foto: B. P.

Prejeli smo

O branju Branja in semaforih

Slovenske lingvistične in normativne (merilno — usmerjalne) dileme

V Branju, ki ga je Andrej Inkret podpisal za 11. številko Naših razgledov z dne 8. junija 1973, berem sledeče vrstice: »Kako je usoda lomila svojo palico nad poezijo ter je moralo avantgardno in revolucionarno pesništvo podlegati škodljivim, jalovim in sploh konservativnim pritiskom, dokler ni bilo slednjič prisiljeno, ob koncu dvajsetih let v slovenskem prostoru, popolnoma ugasniti — o tem pripoveduje literarno zgodovinska študija KATARINE SALAMUN — BIEDRZYCKE, ANTON PODBEVŠEK IN NJEGOV ČAS (Obzorja, 1972; 100 strani), pripoveduje pa tako, da ne more biti dvoma, na kateri strani so avtoričine simpatije in kdo je deležen njenega odpora. Biedrzycka se odločno in vehementno bojuje »proti konservativnosti, ki vedno znova oživlja po vsej svetu«. Izhodišče njenega spisa je v tem, da je bilo že Podbevškovo pesništvo napovedalo lom tako imenovane »antropocentrične« zavesti in da se je s svojimi besedili že pojavljajo kot izraz nove »generalne koncepcije sveta«. Biedrzycka jo imenuje kar za »neantropocentrično«. Po vsem videzu ima v mislih razliko, ki jo je pred leti Taras Kermauner opredeljeval s pojma »humanizem« in »reizem«, saj termina »antropocentrična« in »neantropocentrična zavest« očitno zasedata povsem iste pomenske prostore (avtorica je svoj vir zamožala).« (Podčrtala Miličeva.)

Inkret eksplicitno in ne pretrirano obzirno (Italijani bi rekli: senza pelli sulla lingua, brez dialec na jeziku) očita Katarini Salamun-Biedrzycki, da je vir svojih koncepcij in spoznanj ne samo pozabila omeniti, ampak kratko in malo zamožala; imela navesti in s tem jasno in nedvoumno izgrahiti svojo odvisnost od Tarasa Kermaunera. Ni mu dovolj, da se avtorica sklicuje na Viktorija Sklovskega in Adama Wazyka, drugače rečeno, da svojo raziskavno metodo z izhodiščem vred, v bistvu le navezuje na »mekogaa«, bolj precizno, da jo naslanja zlasti na lit. teorije formalistične šole, skratka, da ne zamožuje morebitnih vplivov. Ne po Inkretu bi Biedrzycka prav morala imenovati Tarasa Kermaunera. Morala bi neobhodno povedati, da je njegov humanizem le preinovačev in antropocentrično zavest, reizem pa v »neantropocentričnosti«.

To lampantno dejstvo (lampantno od lampe, lampice, lamparne, lampjona, lampjonečka ter svetilke et similia — glej slov. pravopis na str. 396), ki s svojo šumečo svetilbo prav bode v oči, ne bi smela tako tihotapsko zamožati. Tarasa ne bi smela pogrtiti z zlatom in gruščem molka, ne bi ga smela relegirati v podzemlje najbolj črne pozabe. Zato: sram in spot jo bodi, plagiatorko grdi!

No, zdaj jo je pravici nekako zadoščeno, si ogledno drugo stran medalje in poslušajmo še drugo plat zvona.

Mi „ta načitani“

Jaz, ki enostranosti enostavno ne trpim, kaj še da bi jo voljno prenašala, in zavoljo tega zelo rada postavljam pod vprašaj vse, kar mi slučajno zadisi po... »kričivici«, samovolji in dvojni morali, pa če se gre s svojim zvenečim ali bleščočim videzom še takega razsvetljenega gospoda in vseveda še nekoliko ironično sprausljem: »Zakaj Inkret od drugih terja, da povedo kam grejo običajno po svoje metodološke postopke in raziskovalske inspiracije, sebi, svojemu išočemu duhu pa le velikodušno dopušta, da hodi kot metulj ali snubec — simo tamo — na prejo in da onod (kje?) pridno nabira zlati medek, ne da bi radovednim rojakom kaj znilo o glavnem domotičju oz. o matičnem sedežu sladke mane, ki se mu kot gostiljata omaka čede v sladkosne, dno grlo in nam jo potem, pod svojo firmo, v nekoliko predeleani konfekciji (poboljšani ali poslabšani, kakor kane), naprej raspesčava? Kako to, da prav on, ki je stozadavnevo tako intransigent, pozabi navesti tako dragoceno in prepotrebno podatke?

Do — živel (str. 120) od doživel (str. 122)? Ne — znani svet (str. 81) od stičišča neznanega (isto tam)?

Heidegger — promotor?

A propos: Kakšna razlika je med neznanim in neznanim svetom? Ali pa med stičiščem neznanega in stičiščem ne — znanega? Kaj pa stičišče? Ga smemo kako drugače pogledati, razširiti, zožiti, povisati, zmanjšati? Resno stič — čiš? Ali pa stič — čišče? Morebiti stičiš — če? Ne? Zakaj? Niso vse besede enako prožne, enako raztegljive in poskočne? Le zloženke in nekatere druge so primerne za rokohitske igre in nastope na trapezu? Glej, glej, kaj človek ne odkrije!

Pa še dodatno vprašanje: Kaj nesmisel brez vezaja (str. 106) je večji ali manjši ali popolnoma druge narave od ne — smisla z vezajem na isti strani? Časovno starejša književna dela (str. 85) v čem so drugačna (ali morebiti celo drugačna, str. 112) od čas — ovno različnih (str. 92) ali pa raz — ličnih (str. 91) branj?

In se to: Je vsa ta mešana roba z vezajem in brez vse to brašno... iz Inkretove milna oz. supermilneta? Heidegger zelo rad sekija besede. Da ni Heidegger promotor Inkretovih sekiljanj — žal tudi precej konfučnih — vgljbov? In če je Heidegger ta sparent terrible (prosto po Jeanu Cocteauju!), zakaj ga Inkret, lepo prosim, v Eseju nikjer in nikoli ne omenja? Naji omenj vsaj Pirjevca in Kermaunera, ki sta bojad med prvimi na Slovenskem brala in popularizirala Heideggerja. Seveda če sta ga onadva seznanila s to heideggerjansko prakso, če njima dolguje vse to... le povejmo na glas... precej brezsmiselno vulgarizirano, razvednoteno in globoko ponizano besedno kramo, ki ji čudežna palčica vezaja v bistvu ne more nič odvzeti in nič dodati.

V sestem in devetem »poglavju« je navedena Eseja Inkret sicer omenja z nekaj citati Tarasa Kermaunera in francoskega strukturalista Rolanda Barthesa, a ju ne proglasi za zvezdi severnici njegovega metodološkega firmamenta. Z njima opravi še manj obvezujoče kot Biedrzycka s Sklovskim in Wazykom. Vede se, ko da si pri njujui niti malo ne sponoja, marveč se z njima le v marsičem strinja. Skratka: vsak na svojem koncu tega prelepega planeta in sveta, vendar vsi trije skoraj istočasno so prišli do enakih ali pa vsaj močno podobnih dognanj in izsledkov. Sorodnost duš pač. Goethe je za izbirni fenomen izbrpno opisal že pred dvemi okroglimi stoletji.

Ergo? Zamožala, splošnovana Katarina Salamun — Biedrzycka je eno (pa je graje vredno za nameček!), slišeti in nalikovati pa drugo. Cutite razliko?

Razliko ali raz — liko, predragi bralci? To je zdaj vprašanje, ki ga mi laiki preprostejši, pa čeprav strastni ljubitelji slovenske leposlovja, ne bomo sami nikoli odgonetili (glagolj precej dodati pravilno ničjo, ki naj opozori bralce, da beseda za knjižno rabo ni dovoljena! Jaz se je poslužujem, ker tako samo kramljani!) Zato: esperantisti, fenomenalisti, heideggerjanci, strukturalisti, hegeljanci, (sib)kretisti in etoceteristi, na pomoč! Cutiti moramo RAZLIKO ali RAZ — LIKO v našem specifičnem primeru? Kratka pavza za oddih!!! Da pridem ponovno do sapa in povem, ker me še teži!

Misel, postoj...!

Inkret torej piše v-pogled, ime-novano in imenovano (ob)last, refleks in re-flektirati, razumevanje in raz-umevanje, do-končno in do-končno, so-delovanje in so-

delovati, ne — možnost in nemožnost, pri-krito in prikrto, svet — ovno, znak — ovno, čas — ovno in časovno, tekst — ni pluralen in tekstualnost teksta (kaj pomeni?), po-staviti in postavljenost, iz-ničujoči način in izmirjeni svet, samozaveš in samo-uničenje, samo-volja in samopoločanje, ne-utemeljeni in neutemeljeni svet itn... Drugače povedano, ne drži se vselej in ne posebno ortodoksko normi, ki jih predpisuje pravopis kanoniziran pri SAZU, marveč si sproti in presej poljubno, precej muhastost kroji svoj zasebni pravopis — pis, bodisi samoiniciativno bodisi pod vplivom najrazličnejših obstoječih literarnih, filozofskih in jezikovnih struj. Ta pravopis — pis mu bolj ustreza od uradnega pravopisa, nudi mu več možnosti, se zdi, saj ga je pomensko celo močno popostril in obogatil, če ne kvalitativno pa vsaj kvantitativno. Primer v ilustraciji: uradni pravopis pozna le smisel in nesmisel, Inkretov pa smisel, nesmisel, in ne-smisel. In dalo bi se naštevati v nedogled. Dalo bi se še število strani uradnega pravopisa podvojit, potrojiti in podeseteriti. S kančkom domišljije se marsikaj dal

Do tu vse v redu in prav. Ampak zakaj Inkret ne dovoli tudi Emilu Frelihu (glej zadnji odstavek issega Branja v Naših razgledih z dne 8/6/73), da se ne boira na uza-konjena pravila slovenskega jezika in piše kakor se mu pač sanja in sljubi, recimo kar v svoji vseh kot pomanjkljivi slovensčine? In kako ve naš kritik, ki normativno brezkompromisno in kategorično odklanja ter jo mrzi iz vse svoje jezičološke, »neaziološizirane« in »neideologizirane« predane duše, kaj »pomanjkljivost in kaj »nepomanjkljivost? Zakaj po njegovem mnenju — bi Frelihu moral nujno popravi-ti jezik strokovnjak, nje-mu pa... ne? Mar stoji sam onstran jezi-kovnega dobrega in zlega? Frelih pa tidi do vratu zakopan v tej... tradicionalno konci-pirani kaš? Mar si Inkret ne dovoljuje najrazličnejše svobode, pravice in spo-dobnosti? Kaj Frelih si licenno obnapu-je zasebni pravopis in drsljajev ne sme privo-sčiti? Niti Kralj ne? Saj mu v Branju s dne 8. 12. 1972 (glej 23. številko lanskih NR) očita, vda uresničevanje v Spovedi lu-dnim bratom svojo dramatično voljo izklju-če no le v takšnem jeziku, ki do konca radi-kalizira različne arhaizme, dosledno in vztrajno v svojem subjektivističnem zani-kovanju samovolje in moči, in ki v svojem zvišanem poslansstvu — razumljivo — brez težav prezira tudi takšne mimogredne (po-dčrtala Miličeva.)

Zdi se, da Mrak pravopisa le ne bi smel prezirati, pa če ga Inkret še tako očitno vsaj mu ob bok postavlja — kot pljumek v obraz ali konkurenčno hišo — svoj za-sebni pravopis — pis!

Kaj pa, če ne izumlja tudi Mrak... no-vega, to se pravi svojega pravopisa, ki ga bo brčkone imenoval pra — vopis, ker mi je že toliko do radikalizacije arhaizmov? V brk obeh pravopisov? Tistemu, ki ga je izdala Slovenska akademija znanosti in umet-nosti 1. 1962, pa še Inkretovemu, šele na-stajajočemu, s faticilnimi vezaji?

Kdor si svobodo jemlje, nujno svobodo tudi daje. Moral bi jo vsaj dati — avtomatično — če neče zapasti protislovnosti in... postati krivičen. Če se noče... izpriditi kot svetopisemska sol v... plehkkega norma-tiva, demagoga in tradicionalnega izde-lovalca bolj ali manj razsvetljenih (ali pa obskurnih, ozkoslovnih) predpisov, napotkov in vodil. Skratka, v bolj ali manj osvetočee-nega prometnika, ki usmerja iz svoje varne in malce privzignjene kabine literarni pro-met ter prižiga... včasih samovoljno, včasih samo — voljno, včasih pa še kako druga-če... zeleno, rumeno in RDEČO luč.

Misel, postoj ob tako krvavih zarjah in vizajah! Čuvajte Inkreta bogovi pred to prežečo grozilo!

JOLKA MILIČ

Nobena propagandna akcija za slovensko tržišče ne more brez oglasov v časopisih in revijah, ki jih izdaja "DELO"

Dokumenti NOB

Lackovo izročilo

Žilav boj za svobodo ob severni meji

V dneh, ko so v Mariboru letos proslavljali občinski praznik, v spomin na tisto jutro aprila leta 1941, ko sta sredi mesta vzplamela dva okupatorjeva avtomobila, so odprli v Muzeju narodne osvoboditve razstavo o Lackovem odredu. Bilo je zelo slovesno, ne samo zaradi lepe razstave, ki so jo predajali javnosti, temveč tudi zaradi 15 let obstoja tega muzeja v Mariboru, ki je med drugim v teh letih postavil 5 stalnih, 10 občasnih in potujočih ter 27 priložnostnih razstav. Zdaj stoji razstava o Lackovem odredu že četrta leta. Obiskalo jo je že nekaj tisoč ljudi, ki so se tako pridružili tistim 242.688 obiskovalcem muzejev stalnih razstav tja 15 let nazaj.

Kolektiv Muzeja narodne osvoboditve v Mariboru je v desetletju in pol postavil nekaj imenitnih občasnih in potujočih razstav, delno sam, delno v sodelovanju z drugimi slovenskimi muzejskimi in arhivskimi kolektivi. Svoj doseženi vrh je verjetno dosegel z razstavami Talci 1941—1945 na Slovenskem štajarskem, Boj za Maribor in severno mejo na območju štajarskega obmejnega poveljstva 1918—1919 ter Stajarska in Koroška v osvobodilnem boju. Letos odprta razstava o Lackovem odredu se dostojno pridružuje dosedanjim postavitvam skromnega, toda delovno ambicioznega muzejskega kolektiva iz stavbe na Heroja Tomšiča 5 v Mariboru. Kustosinja v muzeju Zdenka Rogli, ki je opravila glavno delo pri postavitvi te razstave, ter arhitekt Rudi Zupan, ki je razstavi dal zunanjo podobo, sta se zvesto držala v tem muzeju že urejenih razstavnih principov: znanje oblikovne strogoosti in funkcionalne preprostosti ter vsebinske strnjivosti razstavnega gradiva in odtehtanega sorazmerja med slikami in dokumenti ter razstavnimi predmeti. Tehnično brezhibno je izvedena tudi kronološka razporeditev gradiva, nekaj panoev z obširnejšo navedbo zgodovine Lackovega odreda, ki smiselno povezuje tri etape odredove zgodovine od januarja 1944 (ustanovitve Lackove čete na Dravskem polju) do razpustitve Lackovega odreda po osvoboditvi 22. maja 1945 v Mariboru.

„Moje oči plameneče pogledajte“

Razstava zavzema v Mariboru celotno prtiličje muzejske stavbe. Začenja se z velikim posnetkom mučenega narodnega heroja Lacka v Ptuj, ko so ga Nemci pretepenega po bitki pri Mostju 10. avgusta 1942 gnali skozi mesto in ga razkazovali, končuje pa se z odloki o podelitvi domicila Lackovemu odredu v občinah Ptuj, Lenart, Marobor, Radlje ob Dravi in Dravograd. Povsem na zaključku je razstavljen tudi nekaj števil priložnostnega časopisa Odmev partizana severne meje, ki ga izdaja odbor Lackovega odreda. Lackova slika na začetku razstave je simbol. Podoba na smrt muče-

nega slovenjgoriškega kmeta, ki se iz slike z zabuhlim, ranjenim obrazom in vendar s tako neizmernim mirom in trdnostjo ozira v nas, je tista, tako pretresljiva resnica o slovenskem človeku, o slovenskem narodu v veliki domovinski vojni, izpovedana v nemem pričevanju okupatorjevega dokumenta. Včasih človek premišluje o tem, ali je imel pesnik Kajuh med vojno pred seboj vizijo Lackovega predsmrtnega posnetka, ko je napisal Kmetovo pesem:

Zdaj me bijo kot črno živino,
moje oči plameneče pogledajte, tovariši,
in mi povčujte,
še vidite v njih domovino?

Košček te domovine ob naši severni meji s Kozjakom, Slovenskimi goricami, Dravskim in Ptujskim poljem, pa tudi s Prekmurjem, Haložami, Pohorjem in Mariborom naj bi prikazala ta razstava tako, kakor odseva iz prepleta dogodkov, v splošnem poteku slovenskega osvobodilnega boja posebej še vezanih na boj Lackovega odreda. Organizatorjem razstave se je to posrečilo pač do tiste mere, kakor je to dopuščalo razpoložljivo gradivo. Ravnatelj Muzeja narodne osvoboditve v Mariboru Milan Zevart je ob otvorenem govoru na razstavi opozoril na to, kako malo je primernega razstavnega gradiva zlasti o množičnem sodelovanju prebivalstva ob severni meji v osvobodilnem gibanju in kako malo je dokumentarnih fotografij o Lackovem odredu — še zlasti malo iz obdobja pred decembrom 1944. Tako se razstava v večji meri naslanja na dokumente iz partizanskih in sovražniških arhivskih fondov.

Razna poročila, pregledi in seznanji, z ene ali druge strani, dajejo v resnici celoto vseh važnejših odredovih akcij in nas vodijo tudi skozi vse organizacijske spremembe, kakor jih je odred doživljal od ustanovitve Lackove čete sredi januarja 1944 v bližini Maribora na Dravskem polju preko Lackovega bataljona in Pohorskega odreda do njegove preureditve v Lackov odred in do poslednje reorganizacije tega odreda 8. decembra 1944. Ob tej dokumentarni hrbenitvi razstave je natančno vse ostalo gradivo, obsegajoče dve tehniki Lackovega odreda, kurirske postaje TV 18 S in TV 19 S, samitne postaje, javke, postojanke

ter razmah narodnoosvobodilnega gibanja, kakor se je na odredovnem operacijskem področju odražal v ustanavljanju krajevnih odborov Osvobodilne fronte do izgrajevanja okrajev in okrožij.

Junaštvo Kozjaka

Organizatorji razstave so dali poseben poudarek delovanju Lackovega odreda na Kozjaku. Tu se je bojeval odred na zelo izpostavljenem položaju med Dravo in avstrijskim ozemljem, kjer druge enote IV. operativne cone niso delovale. Če si pogledamo na zemljevidu ozki pas med Dravo in avstrijsko mejo od Dravograda do poslednjih obronkov nad Mariborom, nas mora navditi z občudovanjem pogum partizanov, ki so tu, stisnjeni v klešče med sovražniškimi postojankami, trnasto vztrajali v najhujših ofenzivah, in sevarajočih včasih s svojimi akcijami celo na sever visoko preko jezikovne meje, tja do Glashütte na Golici, (kjer je bil odred 24. in 25. februarja 1945).

Prav je, da so dvakrat na razstavi posebej in z velikim poudarkom naznane kozjaške kmečke postojanke, povezane s partizani na življenje in smrt. Po vsem Kozjaku so razsejane: Dornikova, po domače Bebelova, in Pokerčnikova domačija na Duhu, Felčeva, po domače Kolarjeva, ter Sringarjeva, po domače Sršenova domačija na velikem Boku. Tu je Gartnerjeva, po domače Mikličeva domačija na Slemenu, kjer je delovala tehnika Slava Klavora. Pa so Hladetovi, Harihovi in Dobajevi na Križu, Pajtlarjevi, Dobajevi in Tuzjovi na Sobru. In potem vse domačije na srednjem in zahodnem Kozjaku, Kolarjevi in Vuzenikovi na Breznem vrhu, Toplerjevi (Vuzenikovi) na Radelci, Črešnikovi (Primoževi) v St. Jerneju, Palkovi (Pušnikovi) v Radvanju v Avstriji, Repnikovi na Radelci, pa Struci, Pečniki, Kobalti, pa Božičevi, Sekoli in Štefankovi na Mlakah in na Kozjem vrhu. In posebej, čisto na začetku razstave domačija Tacerjevih na Zgornji Kapli, prva postojanka Kozjaškega partizana, ko je januarja 1944 iz Slovenskih goric po nalogu mariborskega okrožja vodstva partije in OF prišel kot ilegalac tja gor. Seveda pa takšna razstava lahko nudi samo blede sliki zgodovinske resnice. Vedno lahko samo preko drobcev prodramo v zgodovinsko ozadje, prekrito z leti in desetletji. Pomen delovanja Lackovega odreda lahko vrednotimo pravično samo, če k njegovi ozemeljski izpostavljenosti pristojemo še izredno težki položaj, v katerem se je znašlo osvobodilno gibanje v začetku leta 1944 prav v teh severnih slovenskih pokrajinah. Pri tem nam mora biti med drugim tudi pred očmi silovita qtenziva nemške tajne policije, ki je v času, ko je to prehodno ozemlje vedno bolj pridobivalo na svojem pomenu s svojimi komunikacijami na Balkanu in proti Italiji, poskušala prodirati preko svojih ekspertov v jedro osvobodilnih organizacij, s tem da bi zase-

jala med partizani in aktivisti nezaupanje in razdor. In čeprav je ta ngestapovske ofenziva konec koncev v celoti propadla in ni mogla zavreti rasti osvobodilnega gibanja, pa je vendar terjala svoje žrtve in marsikoga postavila pred težko preizkušnjo pameti in vesti.

Četa preraste v bataljon

Moč osvobodilnega boja na tem koncu slovenske zemlje pravzaprav sele tedaj lahko presodimo, ko iz zgodovinskih podatkov ugotavljamo, da je skoraj v istem času, ko je prišlo do prekinitve zvez med partijskim okrožjem v Mariboru in partizanskim vodstvom na Pohorju, prišlo do ustanovitve Lackove čete na Dravskem polju in do prihoda prvega aktivista na dotlej tako rekoč od osvobodilnega boja nedotaknjeni Kozjak. Pohorje je v istem času že preimelo Zidansko (Pohorsko) brigado, Kozjak pa je bil še ves zagnjen v okupacijsko temo. Čeprav se je lahko ponašal z določeno revolucionarno tradicijo železarjev iz Mute, pa kopice predvojnih legalnih partijskih kanalov, ki so jih vzdrževali zvesti kozjaški domačini na meji — in je bila to pokrajina, ki sta jo s svojo krvjo leta 1929 oskropila, ubita na meji, Djuro Djaković in Nikola Hečimović, je kljub delovanju revolucionarjev v krajih severno od Drave, kljub narodnoobrambnim akcijam in študentskim taborom v tridesetih letih tam od leta 1941, razen poskusov na začetku, bila za osvobodilni boj nedostopna.

Lojze Sumelj je poskušal, pa je tragično končal kot talec. Potem je prišel januarja 1944 Zalaznik in z njim so se v času, ko so bile vendar že druge možnosti, odprla vrata slovenskemu partizanu na Kozjaku. Če človek prebere Zalaznikovo knjigo Dolga in težka pot 1941—1945, ki prinaša spomine na njegovo partizanizacijo, si lahko vsaj do neke mere ustvari sliko, kako je bilo na začetku težko trgati ljudi na Kozjaku iz okupatorske teme, zbuditi zaupanje v njih in jih prepričati, da so prevzeli tveganje nase. O vsem tem mora človek razmišljati, ko se skuša človek dokopati do podobe delovanja Lackovega odreda, ki si je skozi vse tesni in navzkrižja tistega časa utiral svojo pot, bil nestetokrat ogrožen, nekajkrat razbit, pa nikdar uničen, iz preizkušnje v preizkušnjo se razraščajoč in posegajoč na vedno nova operativna področja.

Prvi dokument na razstavi, ki ilustrira delovanje partizanov Lackovega odreda, je odredba št. 2 mariborskega okrožnega odbora OF, ki je 27. aprila 1944 ob tretji obletnici ustanovitve OF pohvalil borce in funkcionarje Lackove čete na Dravskem polju in četo povzdignil v bataljon. Tako piše:

Mariborski OOOF vam izrekda za vaše dosedanje delo iskreno priznanje. Z vašim vtrajnim in smotrnim delom ste zanesli plamen narodnoosvobodilne borbe tudi v

partizanske udarne pesti. Vaše nastopanje v tem predelu zasluženo slov. domovine dviga narodno zavest in borbenost tako izkoristitega slov. delavca kmeta in delovnega izobraženca. Radi novih odgovornih nalog, ki jih ima edinica z ozirom na razširitev področja delovanja na Dravsko in Ptujsko polje, v Haloze, Slov. gorice, Prekmurje in na Kozjak, odloča mariborski OOOF, da se reorganizira v času tretje obletnice ustanovitve OF slov. naroda naša četa v Lackov bataljon.

Partizanske udarne pesti. Vaše nastopanje v tem predelu zasluženo slov. domovine dviga narodno zavest in borbenost tako izkoristitega slov. delavca kmeta in delovnega izobraženca. Radi novih odgovornih nalog, ki jih ima edinica z ozirom na razširitev področja delovanja na Dravsko in Ptujsko polje, v Haloze, Slov. gorice, Prekmurje in na Kozjak, odloča mariborski OOOF, da se reorganizira v času tretje obletnice ustanovitve OF slov. naroda naša četa v Lackov bataljon.

Partizanske udarne pesti. Vaše nastopanje v tem predelu zasluženo slov. domovine dviga narodno zavest in borbenost tako izkoristitega slov. delavca kmeta in delovnega izobraženca. Radi novih odgovornih nalog, ki jih ima edinica z ozirom na razširitev področja delovanja na Dravsko in Ptujsko polje, v Haloze, Slov. gorice, Prekmurje in na Kozjak, odloča mariborski OOOF, da se reorganizira v času tretje obletnice ustanovitve OF slov. naroda naša četa v Lackov bataljon.

USTANOVITEV BATALJONA:
Sklep mariborskega OOOF, 27. aprila 1944

partizanske udarne pesti. Vaše nastopanje v tem predelu zasluženo slov. domovine dviga narodno zavest in borbenost tako izkoristitega slov. delavca kmeta in delovnega izobraženca. Radi novih odgovornih nalog, ki jih ima edinica z ozirom na razširitev področja delovanja na Dravsko in Ptujsko polje, v Haloze, Slov. gorice, Prekmurje in na Kozjak, odloča mariborski OOOF, da se reorganizira v času tretje obletnice ustanovitve OF slov. naroda naša četa v Lackov bataljon.

Obdobje Pohorskega odreda

Tu je že razgrnjen ves program delovanja, ki so mu Lackovci posejze tudi sledili. V tem obdobju deluje Hermanov vod na obronkih Pohorja in na Dravskem polju. Osojnik vod v zahodnem delu Slovenskih goric, Kobanski vod na Kozjaku (ki se pozneje razvije v bataljon) in Haloški vod v Haložah. Kljub temu, da pride v bataljon občasno do hudih notranjih kriz, se širi in organizacijsko utrjuje in ko dobi konec maja 1944 zvezo s štabom IV. operativne cone, se zanj začne nova etapa delovanja. Ze 27. junija 1944 je iz Lackovega bataljona, ene čete iz XIV. divizije in ene čete iz Zidanske brigade na Rogli ustanovljen Pohorski odred.

Za operativno področje so mu določeni Pohorje, Kozjak, Slovenske gorice, Dravsko polje. V naslednjem obdobju se pri glavnini na Pohorju zadržujejo tudi podoficirska šola IV. operativne cone ter politični tečaj in štab XIV. divizije. Patrulje odreda pa v dolini prične z obsežnim izvajanjem sabotažnih akcij na komunikacijah. Vrsta dokumentov na razstavi pričuje o miniranjih na progah Maribor—Pragersko in Maribor—Dravograd. V drugi polovici julija 1944 gre 20 borcev iz odreda s Pohorja na Kozjak in okrepil četo, ki tam deluje. Od takrat se skupina na Kozjaku imenuje 1. bataljon Pohorskega odreda.

Sreda avgusta pride na Kozjak komandant odreda Antoon Plešnik-Murak, v času, ko je bataljon na Kozjaku sredi najvažnejšega delovanja. 18. avgusta je požgal več šol na Kozjaku, 25. avgusta je vpadel v Brezno in zažgal industrijsko žago, naslednjega dne pa je na območju Radelec pri Sv. Urbanu izbojeval zmagao nad nemškimi enotami, ki so ga zasledovale. Po tem boju se je komandant odreda vrnil na Pohorje in z njim je krenila preko Drave okoli polovica borcev iz bataljona na Kozjaku.

Med tem časom je odred na Pohorju izvedel vrsto uspešnih akcij, z zavarovanjem je sodeloval pri napadu Tomšičeve in Serčerjeve brigade na sovražni postojanki v Ribnici in Lovrencu na Pohorju ter pri razširitvi in utrjevanju osvobodjenega ozemlja na Pohorju. Naposled je 3. septembra 1944 prišlo do preureditve Pohorskega odreda, ki se je razdelil v tri bataljone in šolski vod. Odseljen bataljon na Kozjaku štejejo kot tretjega. Toda že 15. septembra 1944 je odred z dvema bataljonom napadel pri Kurji vasi na Pohorju in na umiku razbit.

V naslednjih dneh se večina razkropljenih skupin zopet zbere pri odrednem štabu, ki se zadržuje pri Treh krajih na Pohorju. Tu pride potem 19. ali 20. septembra do ponovne reorganizacije odreda, ki dobi tedaj ime Lackov odred. S Pohorja odide na Dolenjsko 300 borcev in 47 bork, v novi Lackov odred pa je vključenih 325 borcev in 18 bork. Razdeljeni so bili v tri bataljone. Čez dva dni, v noči na 22. september grede Lackovci s Pohorja (1. in 2. bataljon) s štabom odreda na Kozjak. Pri Ožbaltu prekajo železnico, Dravo in cesto in se potem bližajo Sv. Duha na Ostrnem zdrvižjo s 3. bataljonom. Dva dni po tistem se je odreda ločila četa in odsla v Prekmurje.

Vendar pa je tudi na Pohorju ostala četica, ki je mobilizirala nove borce, preganjala okupatorjeve funkcije in izvrševala sabotaže na železniških progah.

Vpliv močne partizanske enote

Na Kozjaku je vedno bolj napeto. 9. septembra je 3. bataljon Lackovev likvidiral nemško postojanko v Selnici, 16. septembra postojanko pri Juriju ob Plesnici. Navdse so zanimivi dokumenti o obeh akcijah. Zelo je tudi zanimivo poročilo o borbi pri Kurji vasi. Predstavljamo si lahko težak položaj odreda, ki je šel na Pohorju 700 mož, med njimi pa je bilo samo 122 obnoženih. Zanimiv je tudi odlomek iz dnevnika neznanega borca Lackovega odreda. Opisuje prehod preko Drave:

Krenili smo enega dne proti Dravi, čez Dravo pa smo se prepeljali po 20 skupaj v čolnu, bila je zelo temna noč in deževalo je na uvo smo, tako da smo na Kozjak prispeli mokri, kakor miši in smučeni, da smo se komaj premikali po strmih hribrih navzgor, dokler nismo prispeli do Sv. Duha na Ostrnem vrhu. Tu se je stitjevanje mnogo spremenilo, ostali smo bolj sami, bilo je bolj nevarno, morali smo biti bolj opretni in bolj tihi.

Da morali so biti bolj opretni in tihi. Položaj tu je bil še vedno zelo težak. Dejansko na območju Med Kolpo oziroma Remšnikom ter Dravogradom vse do konca avgusta 1944 ni bilo organizirane dejavnosti partizanskih aktivistov. Sele v poletnem in jesenskem obdobju (na zahodnem Kozjaku po prihodu Iva Škerlovnika) je osvobodilno gibanje v zelo kratkem času prešlo od zaupniškega sistema v množični odpor proti okupatorjem. Temu je botrovalo tudi dejstvo, da je bila tu tako močna partizanska enota. V septembru, oktobru in v prvi polovici novembra 1944 je bil kljub občasnim nemškim hajkam Lackov odred na Kozjaku pretežno v ofenzivi.

Napad na nemško postojanko v Zg. Kungoti, napad na elektrarno Falo (28. septembra), akcija v Brezno 2. oktobra, spopad z Nemci nad Etno vasjo 11. oktobra, boj 1. bataljona z Nemci na območju Kaple in Ostrega vrha, napad na nemško postojanko v Soboti 11. novembra — te akcije so sprožile veliko nemško ofenzivo, ki se je začela 18. novembra 1944 in je trajala do 24. novembra. Ze 4. novembra 1944 sta bila pri spopadu na Ostrnem vrhu zajeta komisar in operativni oficir odreda. Med ofenzivo se je potem odred v hudih bojih deloma razkropil, vendar ni bil uničen.

Potem je 5. decembra 1944 prišel na Kozjak preko Drave bataljon Tomšičeve brigade in 8. decembra 1944 je na Kapli prišlo do reorganizacije Lackovega odreda. Odtlej pa do konca vojne se vrste spopadi in borbe, odred se kljub izgubam krepi. Zadnje večje boje pa so potem enote Lackovega odreda tik pred osvoboditvijo bojevale na Radeljskem prelazu s sovražnikom, ki se je umikal proti Marenbergu (Radljam) 16. maja 1945 pa je prišel odred v Maribor.

Ko smo tako sledili zgodovini Lackovega odreda skozi njegova različna obdobja, kakor se je dalo to razbrati iz razstavljenih dokumentov na razstavi in iz skrbno napisane spremne besede, ki jo je zapisal ravnatelj Muzeja narodne osvoboditve v Mariboru Milan Zevart za katalog ob razstavi, bode pomorno poučljiva misel, da je odred verjetno deloval ob svojem času na najbolj izpostavljenem slovenskem področju in je s predvsem njegova velika zgodovinska prisloga, da se je tu tudi obdržal, zmagoval in s svojim bojem krepil samozavest naših ljudi ob severni meji in s svojimi akcijami bistveno dopolnil veličastno podobo slovenskega osvobodilnega boja.

FRANCE FILIPIČ

LACKOV ODRED:
Februarja 1945. Iz albuma Franca Lešnika, partizana IO

(Fototeka muzeja NO v Mariboru)

PRVI KORAKI V NOVO ŠOLSKO LETO SKOZI KNJIGARNE DRŽAVNE ZALOŽBE SLOVENIJE
ob večjem nakupu vas čaka darilo

LJUBLJANA (Mestni trg 26, Šubičeva 1, Čopova 3, Titova 25, Trubarjeva 27), ŠKOFJA LOKA, KRANJ, BLED, JESENICE, RADOVLJICA, LITIJA, TRŽIČ, CELJE (Trg V. Kongresa 3), MARIBOR (Tyrševa 2), KRŠKO, BREŽICE, KOČEVJE in ČRNOMELJ.

S poti po Baltiku

Sedanost in tradicija

Litvanci potrjujejo svojo nacionalno identiteto

OD NASEGA MOSKOVSKEGA DOPISNIKA

Od Moskve do Vilnusa je nekaj manj kot 1.000 kilometrov. Širokotrni »ruski vlak«, ki je v primerjavi z »evropskim« pravi orjak, prevozi to razdaljo v 14 urah. Prestolnica litvanske republike zelo spominja na tista stara evropska mesta, ki jih še niso zajeli tokovi naglega industrijskega razvoja. Toda to je samo privid, kajti mestni očetje so znali ljubosumno ohraniti nekdanjo podobo Vilnusa in vse »kar diši po sodobnem« pomakniti na rob mesta, prek nekdanjega ozidja.

V Vilnusu so konec junija, ko so se stare lipe zasajene po ulicah in trgih že močno razcvetale, proslavljali 650. obletnico ustanovitve mesta in svoj litovski prijatelj-mi je z zavzetostjo in ponosom, ki sta lastna samo ljudem in narodom, ki hočejo oživiti in ohraniti svojo nacionalno preteklost, razkazovali domačo znamenitost. Vse to obdobje je v tem več sto let starem mestu pustilo svoje sledi; nekatero močnejše, nekatero slabše, pač odvisno od njegove življenjske moči. Med najstarejšimi poslopji je mala cerkev Svete Ane, biser kopenskega stavbeništva iz XV. stoletja, katere lepota je tako prevzela Napoleona ko se je na svojem osvajalnem pohodu na Moskvo bežno ustavil v Vilnusu, da je balje dejal: »Prenešel jo bom na diani v Parizu. Med najnovejšimi, še nedokončanimi, pa poslopje iz aluminija in stekla, v katerem bo dobila svoj sedež planska komisija, statistična in druge podobne službe.

Prebivalci Vilnusa so ponosni na eno in drugo mojstrovino. Pa tudi na to da jim je stalinizem pustil v dediščino še eno nekusno splošno poslopje, značilno za obdobje »povojnega razcvetanja« sovjetskih mest, ki je pomaknjeno na sam rob mestnega središča. Tako je gotosko-baročni ansambl srednjeveškega Vilnusa ostal nedotaknjen. Sedaj tukaj tečejo velika restavracijska dela. Obnovili so rotovž, v katerem so odprli muzej, obnovljen je stari trg pred rotovžem, posamezne ulice, hiše z nekdanjimi trgovinami spremenjenimi v prodajalne spominkov. Stare obnovljene gostilne v kletnih prostorih pa so dobile nekdanja že skoraj pozabljena imena — obrtniška kréma, gosilna pri medvedu itd. Življenje, ki se je pred desetletji umaknilo iz zapuščenih ozkih ulic se postopoma vrača v obnovljene predele. Daleč, prek reke, med bovoletni značilnimi za litvanski pejzaž, pa rastejo nova montažna naselja, ki pričajo o hitrem prodoru industrializacije in urbanizacije. Tam, kjer je pred leti še bila ledina je zrastle naselje Žirumai s štiridesetimi tisoči prebivalcev, ki je zaradi svoje funkcionalnosti in komunalne opremljenosti dobilo zvezno nagrado. Mladi arhitekti so pokazali da je tudi s sestavljanjem množičnih elementov moč narediti urbano urbanistično celoto.

Omejitev doseljavanja

Vilnusa šteje okoli 400.000 prebivalcev. Med dvema vojnama, ko je bil poljski, so tukaj živeli predvsem Poljaki, Židje in Nemci. Po vojni so se mnogi Poljaki preselili v smatno domovino, mesto pa so zasedle Litovci in druge nacionalnosti. Tako je danes v Vilnusu že več kot polovica prebivalcev Litvancev, petina Rusov, šestina Poljakov, preostali, pa so Belorusi, Ukrajinci in drugi. Vsi napisali na javnih ustanovah so dvojezični, v litvanski in rusini, šole so litvanske, ruske in poljske s to razliko, da je v ruskih šolah obvezno desetletni pouk, v litvanskih in poljskih pa enajsetletni, češ da bi se otroci do dobra naučili po rusko.

Mestni načrtovalci menijo, da bo Vilnusa že čez deset let štel okoli pol milijona prebivalcev in s tem dosegel svoj »načrtovani« plan. Industrija Vilnusa naj se ne bi več širila, svojo proizvodnjo pa naj bi povečevala izključno na račun rekonstrukcije in modernizacije podjetij, ne pa odpiranja novih delovnih mest. Zauzavetje dokotna nove delovne sile oziroma prebivalcev naj bi olajšalo tudi hitrejša reševanja komunalnih težav. V mestnem sovetu so mi povedali, da gradijo letno 3.500 do 4.000 stanovanj, kar pa še vedno ni dovolj, da bi zadovoljili vse potrebe. Ne glede na to, da vsako leto sezidajo po 3 nove šole, imajo otroci pouk še vedno v dveh zemenah. Zato pa so mi z ponosom povedali, da se že v popolnosti rešili vprašanje otroških vrtec in da bodo že v prihodnjem letu lahko zadovoljili vsa povpraševanja za prostorom v otroških jasli.

Toda mestne očetje skrbijo tudi »problem« budočnosti; kako na primer najbolj racionalno rešiti prevoz delavcev iz novih naselij do njihovih delovnih mest, ali pa kako urediti promet v ozkih mestnih ulicah, ko se bo čez kakšno leto močno povečalo število motornih vozil. Kajti, če je pešec na ulicah Vilnusa zdaj še vedno omejen gospodar, to ne bo več trajalo dolgo. Razmišljanja o prednostih organiziranega kolektivnega prometa na račun zasebnih vozil, ki so še vedno prisotna v Sovjetski zvezi, tukaj nimajo kaj preveč prisašev. Lani so občani Vilnusa kupili 1000 zasebnih vozil, toda več jih enostavno ni bilo v prodaji, tako da morajo čakati na novi kontingenti. Skratka, komunalnih problemov ne manjka in jih tudi v bodoče ne bo manjkalo.

Mik starih legend

Po stari legendi, ki jih v Litvi čuvajo kot del bogate ljudske kulture, je Vilnusa v XIV. stoletju ustanovil veliki litvanski knez Gediminas. Nekoč, ko je utrujen od lova zapel kar na planino, se mu je v snu prikazal velik bik v železnem oklepu. Glavni žrec je to raztolmačil kot sporočilo bogov naj knez sezida neprelagljivo trdnjavo. Tako je Gediminas na hribu med sovjetom rek Neris in Vilnia sezidal svoje novo prebivališče, okoli njega pa veliko

mesto. Pa tudi zgodovinski viri pojasnjujejo ustanovitve Vilnusa z imenom Gediminaša. V pismu, ki ga je leta 1323. leta napisal posameznim evropskim vladarjem, se Vilnusa prvič omenja kot prestolnica Litve. Od takrat je po Nerisu in Vilni preteklo mnogo voda in Vilnius je bil priča mnogim razburljivim dogodkom v težki in krvavi zgodovini Litve. Mesto so obsedali tevtonski vitezji, švedski konjeniki, ruski bojarji in poljski slahidji. Uničevali so ga požari, bolezi in lakote. V boju pri Grünwaldu ali po litvansko Žalgarišu so Litvanci dokončno porazili tevtonske osvajačice in postavili trdne temelje srednjeveški litvanski državi, ki je segala od Baltskega do Črnega morja. Danes je Žalgariš v Litvi izredno popularno ime; tako se imenuje priljubljena litvanska žgana pijača, vodilni litvanski nogometni klub, neka tovarna itd.

Litva, ki je dalj časa imela skupno državo s Poljaki, je po tretji delitvi Poljske med Rusijo in Avstrijo dokončno prišla pod oblast ruskih carjev. Med številnimi katoliškimi cerkvami v Vilnusu stoji kot zgubljena osamljena majhna pravoslavna cerkev Svete Pjanice. Na njenem zahodnem zunanjem zidu stoji plošča iz katere je komaj moč razbrati da je bil tukaj 1703. leta po zmagi pri Poltavi nad švedskim kraljem Karlom XII. ruski samoderžec in car Peter Veliki krstil »Afrikanca Hanibala, starega očeta našega znamenitega pesnika A. S. Puškina«. V Vilnusu sta živela tudi Tadeusz Kosciuszko, poljski revolucionar in vojskovodja, Jefferson in Washington prijatelj, ki se je udeležil bojev za osvoboditev Amerike, ter veliki pesnik Adam Mickiewicz, katerega so si dolgo lastili kot svojega tako Litvanci kot Poljaki. V nekdanji cerkvi Svetega Jana, ki jo zdaj preurejajo v znanstveni muzej, je vzidana spominska plošča s Kosciuskovim imenom, v ozki ulici imenovani Piliš Lane, v starem delu Vilnusa, v hiši v kateri je nekdanji živel Mickiewicz, pa so odprli njegov muzej. Skratka v Vilnusu je preko 100 kulturno-zgodovinskih spomenikov, ki nemo pričajo o razburljivi litvanski zgodovini. Tukaj so se 1905. leta litvanski revolucionarji uprli proti nasilju in samodržstvu in carska vlada je bila prisiljena na dokončno popuščanje. Tukaj je začel svojo revolucionarno dejavnost Feliks Dzeržinski, poljski revolucionar, Leninov sodelavec in eden od voditeljev mlade Ruske sovjetske republike.

Revolucija v Litvi po prvi svetovni vojni je bila kmalu strta in Litva je postala samostojna meščanska republika. Vilnusa so zavzele poljske čete in začasna prestolnica Litve je postal sosedni Kaunas. Leta 1939 ob nemškem napadu na Poljsko so Vilnusa z okolico zasedle sovjetske enote, v naslednjem letu pa je cela Litva prišla pod sovjetsko oblast. Sledila je druga svetovna vojna, nemška okupacija, izgon nacistov, sovjetska kolektivizacija vasi itd. V teh burnih dneh, ko so se spreminjale nacionalne meje in družbeni sistemi, so mnogi Litvanci zapustili svojo domovino. Pismo, ki so šli pred desetletji as trebutom za krunoša je pridržišla nova politična emigracija. Računajo da je danes v Severni in Južni Ameriki več sto tisoč Litvancev, med katerimi mnogi še vedno vzdržujejo gledajo na sovjetsko Litvo in tamkajšnje razmere.

Južnjaki z Baltika

Litvance imajo na Baltiku za južnjake, čeprav je po naših merilih prej sodili med nordijce. Njov južnjakost se pač dodeli zato ker je Litva najjužnejša med baltiskimi republikami. Prijatelj iz Vilnusa, ki je pred leti več časa preživel v Sloveniji, mi je zatrjeval, da imajo Litvanci kot narod dokaj skupnih karakterističnih lastnosti s Slovenci. Pri tem ne gre samo za vzhavno preteklost, stotletja dolge boje proti tujim asimilacijam, neko vrsto prisilne vzdržnosti v obvezanju, temveč tudi za psihološko podobnost. Ko je pred leti v Vilnusu nastopala folklorna skupina »Tone Tomšič iz Ljubljane je to bil, pravijo, čudovit doživljanje, ki se ga še vedno radi spominjajo. Čeprav so besedila pesmi bila nerazumljiva, sta njih melodija in ritem plesov bili dostopni in sprejemljivi litvanskemu značaju in temperamentu.

Litva šteje 3.200.000 prebivalcev in je po številu prebivalcev na 9. po velikosti ozemlja pa na 1. mesto med sovjetskimi republikami, kar pomeni da sodi med manjše članice Zveze. Toda dejanski del Litve v Zvezi je mnogo pomembnejši. Dežela, ki je še pred nekaj desetletji bila izkuzna kmetijska ter imela razvito in obrtniško, živilsko ter predelovalno industrijo, se je glede svojega gospodarskega razvoja, kvalitete proizvodnje in produktivnosti dela, povzpela v sam sovjetski vrh.

Razen visoko razvitega kmetijstva, zlasti živinoreje, so v povojnih letih razvijali v Litvi, ki je takorekter brez lastnih surovin, le proizvodnjo, ki terja malo materialja in visoko kvalificirano delovno silo. Tako so zrasle tovarne strojnega orodja, radio in televizijskih sprejemnikov, transformatorjev, elektromaterijala, hladilnikov, motornih koles, koles itd. Močan razvoj je doživela tudi kemična industrija, predvsem pa industrija umetnih gnojil, sintetičnih nit, plastičnih mas ter celuloze in papirja. Litva je tudi ena od sovjetskih držav, v kateri se najdosledneje izvaja gospodarska reforma. V lanskem letu je okoli 95 odstotkov proizvodnje in prav toliko dohodka

realizirano v podjetjih, ki poslujejo na načelih gospodarske računice. Skratka, čeprav je splošni delež Litve v sovjetskem gospodarstvu zaradi majhnosti republike neznaten, saj predstavlja le kakšen odstotek od celotne proizvodnje SZ, pa je pomemben prav zaradi visoke produktivnosti dela in kvalitete proizvodnje. Tako je na primer Litva danes po proizvodnji orodnih strojev po absolutnih kazalcih na 4 mestu, po relativnih pa na prvem mestu v SZ. Ta baltijska republika se lahko tudi pohvali da je na prvem mestu v SZ po obsegu kmetijske proizvodnje po prebivalcu. Srednji prinos žitaric v Litvi je enako kot v Estoniji) okoli 27 metrskih stotov po hektarju, med tem ko se je povprečna proizvodnja žitaric v SZ lani sukala okoli 14 metrskih stotov. Litvanci radi poudarjajo, da so pridonost, delovna kultura in dobra organizacija dela njihova nacionalna tradicija.

Policentrični razvoj

Ko so se pred poldrugim desetletjem morali odločiti kako v prihodnje usmerjati razvoj republike skoraj ni bilo dilem. V preteklosti so se v preteklosti izoblikovale več regionalnih središč, ki so tudi pod novo oblastjo ljubosumno čuvale svoj pridobljeni položaj. Prišli so do prepričanja da je boljše enakomerno razvijati celo deželo, kot pa koncentrirati celotno gospodarsko življenje v središču republike. Tako so se pored Vilnusa, le nekaj manjšega Kaunasa, Klaipede, Šiauliaia, Panevežisa, razvila še nekatera nova regionalna gospodarska središča. Toda zamisel ni bila smo v tem da se regionalna središča gospodarsko okrepijo, temveč da postanejo tudi kulturna središča, in tako vplivajo na celoten uravnotežen razvoj svojih regij. Drugeče povedano, Litva, ki je veličanska približno kot tri Slovenije, naj bi postala veliko urbanizirano področje, medsebojno povezano z mrežo dobrih cest. Pri tem pa ljubosumno čuvajo svoja naravna bogastva, več tisoč velikih in malih jezer, smrekove in brezove gozdove, ki pokrivajo približno eno četrtino površine republike, in kilometre dolge sipine na Baltskem morju, ki so jih zaščitili kot naravni spomenik. Vse to je raj za turizem, ki je tukaj šele v povojih.

Trideset kilometrov daleč od Vilnusa je veliko, široko, temnomodro jezero Galve. Na enem od čarobnih 16 otokov, ki je z lesenim mostom združen z bregom, so Litvanski vladarji pred stoletji zgradili nepremagljivo trdnjavo Trakaj. Tu je bila zibelka litvanske državnosti, sedež velikih litvanskih knezov preden so se preselili v Vilnius. Nedavno so obnovili trakajske ruševine in naredili eden najbolj atraktivnih zgodovinsko-turističnih objektov v Litvi. V veliki gotski dvorani z ovalnimi oboki, tlačkani z opeko, kjer se je čisto reševala usoda stare Litve, sedaj prirejajo večere litvanske poezije in muzike. Sodobna štiripasovnica, ki poteka od Vilnusa in Trakaja je zmanjšala časovno in zgodovinsko razliko med dvema prestolnicama. Toda v Trakaju bošče zaman iskali vodiča po graščini ali druge turistične prospekte. Tudi v sodobnem mestecu z enakim imenom je slučajnemu meorganiziranemu turistu le slabo postreženo.

Prvi na Vzhodu

Če si v Vilnusu moraš obvezno obiskati univerzo in marškatj ti bo postalo jasnejše, so mi rekli v litvanski prestolnici. V povojnih letih se je tukaj šolalo nekaj generacij mladih izobražencev, ki imajo danes pomemben vpliv na kulturno, gospodarsko in politično življenje Litve. Tem generacijam gre velika zasluga da sta litvanska znanost in kultura preostali provinčialne okvire, ki so jih omejevali več desetletji. Na univerzi so mi s ponosom povedali, da je litvanska šola teoretične matematike vodilna v Sovjetski zvezi.

Vilnuska univerza je najstarejša visokošolska ustanova v Sovjetski zvezi, ki gradi svojo sedanjo slavo na izkušnjah in tradiciji. Univerzo so ustanovili 1579. leta in je dolgo bila edina visoka šola na evropskem vzhodu. Z poudarjenim prizvoenom ponosa so mi povedali da je njihova univerza celih 200 leta starejša od moskovske. Imela je svojo astronomsko opazovalnico in svojo knjižnico, ki je vse do sredine XVII. stoletja bila največja knjižnica v Vzhodni Evropi. Kljub vsem nevarnostim vojniam, legalnim in nelegalnim krajam, hranijo še danes v knjižnici okoli 2.000 dragocenihi rokopiis in starih knjig. V avlii magnie se pod steklom bohotijo v usnje vezani pravnici vilnuskis tiskarske umetnosti — »Apostoli« iz 1525. leta, ki je najstarejša knjiga tiskana na ozemlju sedanje SZ, Kanizusev »Katehizis« iz 1585. leta, ki je najstarejša knjiga tiskana na letonskem jeziku in Dauksijev »Katehizis« iz 1595. leta, ki je prva knjiga tiskana v litvanski. Sicer pa knjižnica danes šteje več kot 3 milijone knjig. Pred desetletji je knjižnica postala deponitor knjig UNESCO-a, nekaj kasneje pa še OZN in Mednarodne zbirne organizacije, kar naj bi veljalo kot posebno priznanje tej štiri sto let stari in znameniti knjižnici zakladnici.

Pod stariimi stare knjižnice, v univerzitetiskih kletah pa so študentje odprli svoje skromno toda ambiciozno gledališče. Nedavno tega so na improviziranem odru uprizorili polemično igrno litvanskega dramatika Vidunasa »Svetovni požar«. Gre za igrno, v katerem se obravnava litvansko nacionalno vprašanje v obdobju prve svetovne vojne. Problem je v Litvi še vedno aktualen in ne glede na zgodovinsko okolje v katero je postavljen lahko vzbuja rane asociacije, pomisleke in kontraverze. To je bil brez dvoma tudi razlog, da »Svetovni požar« doslej še ni mogel doživeti uprizoritve v nekem rednem gledališču, ampak le na deskah študentskega gledališča. Tako se tukaj, med zidovi univerze, ki nosi ime po ustanovitelju litvanske komunistične partije Vincasu Kapuskasiju, združuje sedanost s tradicijo, kar je ena od pomembnih značilnosti sodobnega življenja Litve.

MARKO KOZMAN

VILNIUS: Staro mesto

Milanski triennale

Razstavne zamisli

Družbena izhodišča Kraljevega projekta

V jeseni bodo že petnajstič odprli milanski triennale. To je triletna razstava sodobne dekorativne in industrijske umetnosti ter sodobne arhitekture, kakor so ga imenovali ob začetkih, leta 1931. V akcijo populariziranja novosti s področja kulture in oblike so povabljeni umetniki, misleci, rokodelci in proizvajalci industrijskih izdelkov. Uradni naziv se je do danes spremenil le toliko, da pravimo sedaj razstavi Triennale uporabne umetnosti, industrijskega oblikovanja in sodobne arhitekture.

Organizatorji bi radi pokazali probleme življenja človeka in njegovega bivanja v svojem okolju. Predstavljene so lahko teme, s področja življenja človeka od otroka do starosti, človeka kot posameznika in kot člana družbe ter širše zastavljene probleme družbe kot celote.

Konkretno so razstavljene arhitekturne realizacije, slikovni deli teh realizacij, načrti, skice, lahko je zastopano industrijsko oblikovanje kot tako, uporabna umetnost, seveda v živem ambientu: v pokrajini, v urbanih sredini, v družbenih in individualnih zgradbah, posebno zaželen je prikaz človeka v neposrednem stiku s predstavljenimi eksponati. Ne glede na dejstvo, da sodelujejo na tej razstavi vse močnejše države sveta, je skoraj odveč poudarjati potrebo, da na taki manifestaciji Jugoslavija ne sme izostati.

Geopolitična lega naše dežele, politika nevezanosti in ugled ne le v svetem svetue, temveč tako na vzhodu kot na zahodu terja jasen nastop tudi na področju oblikovanja in arhitekture. Razvoj prinaša s sabo tudi težave, od njih in zaradi njih pa se razvijajo novi miselni procesi in s tem v zvezi se porajajo nove rešitve, nove poti v neslutni širini. Posamezni problemi zahtevajo individualne rešitve, vendar poti in smeri lahko pomagajo tistim, ki se s temi problemi še niso srečali ali pa jih rešujejo na druge načine.

Socialistična država, ki je pustila v večji meri veljati ekonomske zakone — v cilju zviševanja življenjske ravni — se je srečala z novimi problemi, med njimi tudi s socialnim razlikovanjem. Ta problem je treba pogumno pokazati — pokazati pa je treba tudi njegovo reševanje.

Koncepti nekaterih držav, ki letos so delujejo, so zanimivi, nedvomno pa lahko pričakujemo eno vodilnih misli prav z italijanskih razstav, saj bi naj bila italijanska sekcija petnajstega trienala tisto vodilo. rdeča nit problema, ki ga želijo organizatorji predstaviti v vsem programu. Ker paviljon še ni realiziran, lahko nekaj misli in programska izhodišča, ki jih je arhitekt Eduardo Vittoria predstavil kot idealno funkcionalna stanovanjsko enoto s svojimi koreninami v antičnem mestu kot hiša, palača, kot enota v blokovni

zazidavi in kot majhen, sestavni del urbano zasnovane celote.

Tehnologija se je spremenila in tako ni več individualno obdelanih predmetov, temveč obstajajo le še industrijski izdelki v velikih serijah, ki se podreajo zahtevam sodobnega človeka. Tema, ki jo predstavlja Italija, je običajni prostor in njegove nove vrednote, nove možnosti funkcije. Elemente razstave razlaga kot:

- 1. živeti, projektirati s podelenimi kraj, čas, struktura, sredstva;
- 2. predmet, okolje s cesto, membrano, predmeti;
- 3. predstava, prostor;
- 4. To so seveda samo izhodišča in zasnova, samo osnovne ideje, ki bi jih naj italijanska razstava izpovedala, izvedba je možna na mnogo načinov s še več sredstvi.

Socialni moment v proizvodnji

Nekoliko ožje zastavljeno, pa v bistvu isto izpovedujo ideje, ki lahko nedvomno stoji ob strani osnovnim zahtevam vsena trienala in ki je na momente močnejša od izhodišč italijanskega paviljona, je naša razstava.

Osnovna ideja, ki vodi ves koncept, je socialni moment v proizvodnji. Posebno umestno je razmišljanje o socialnem desigu v položaju, ko se je Jugoslavija pričela odpirati proti vzhodu in proti zahodu in so tako prihajali pozitivni in negativni vplivi na vseh področjih, še posebej na polju oblikovanja. Pojavili so se številni boutiqui z ekskluzivnimi izdelki, z nenormalno visokimi cenami, z modnimi muhami, tako da so uvedli k nam popačeno pojmovanje oblikovanja naspih. Pojavila so se vprašanja, zakaj sploh oblikovanje, če je vsak na novo oblikovan proizvod dražji in tako občajnemu, poprečnemu potrošniku manj dostopni. Avtor projekta za naš paviljon — arhitekt Kralj — je prepričan, da je za zadnji razvoj naše dežele prav značilna želja po ekskluzivnosti, po prestižu, ki popači vrednosti in če že ne v resnici, vsaj na videz vodi v socialno razlikovanje.

Naloga oblikovalcev pa je, da se s tem hotenjem uprejo in s pomočjo najsodobnejše tehnologije in razvoja tehnike razvijejo sisteme izdelkov, iz katerih bi bilo mogoče sestavljati skoraj neomejeno število sestavkov, kjer ne bi bilo ponavljanja in bi tako želja po ekskluzivnosti odpadla.

Projekt profesorja Kralja pa ne bi samo nakazoval tega problema, ampak bi istočasno prinesel predlog za eno izmed rešitev.

Ves paviljon predstavlja dva elementa: plošča in profilirana letov. Z različnimi sestavi teh dveh elementov bi omogočili izvedbo najrazličnejših kosov opreme, igrack, razstavnihi panojev, samonosnih konstrukcij, visočih fasad, zaključujih sklopov in celo manjših objektov, do konstrukcije paviljona samega.

To bi bila sistemska rešitev, ki bi bila dostopna tudi tistim z najnižjimi prejemki, v dražji izvedbi pa bi zadostila tudi želji zahtevnejših potrošnikov.

Preobrazba oblik in odnosov

Ena osnovnih značilnosti našega paviljona pa bi naj bilo tudi vključevanje industrije v idejo razstave v izvedbi, s svojimi značilnimi izdelki, s svojstveno tehnologijo, s inovacijami, s idejami, s strokovnjaki, Jugoslovanski paviljon naj pokaže vso moč in notranje kvalitete ter nove možnosti naše industrije in njeno vključevanje v procesa, ki pretresajo družbo. Pokaže naj tisto gonilno silo, ki družbo vzbuja, ki jo preobraža in ji odpira oči v nove, boljše in sodobnejše rešitve. Paviljon pa bi seveda pozvilil s dodatki tistega pretekega ljudskega oblikovanja, ki je nastalo ob upoštevanju podobnih ali enakih načel in izhodišč kakor Jugoslovanski prikaz človekovega bivališča na tej razstavi. Isto bo s glasbeno spremljavo, s spremljajočimi slikami itd.

Ne nazadnje je treba povedati, da so bili konstrukcija spoja in elementi projekta za triennale nagajani na natečaju za opremo človekovega bivališča Futura 73 s prvo nagrado.

Osemčlanska zvezna ocenjevalna komisija je ob nagradi zapisala: Elaborat predlaga v kategoriji sistemskega komponibilnega pohištva doslej najbolj preprost, jasen in učinkovit konstruktiven način sestavljanja elementov med sabo.

Razvit sistem bi imel ob izdatni podpori industrije velike možnosti funkcionalne aplikacije v naš bivalni ambient.

Realizacije postavljenih idej so vedno vprašljive, lahko uspejo, lahko tudi ne, a na manifestaciji, kot je petnajsti milanski triennale, na drugo možnost ne bi smeli pomisliti.

BORUT JUVANEČ

Hasanein Hejkal

Neprekinjeni dialog s Kennedyjem

Dolgoletno dopisovanje, ki je trajalo vse do smrti

Naser je zelo cenil Kennedyjevo nastopno govor. Njegovo obračanje na generacijo, rojeno v 20. stoletju in zmorno razumeti 20. stoletje, je razgibalo Naserjevo domišljijo, prav tako pa tudi stavek: »Ne sprašujte, kaj lahko vaša dežela stori za vas; vprašajte raje, kaj lahko vi storite za vašo deželo!« Naser je obenem občudoval Kennedyja tudi zato, ker je v svojo vlado vključil univerzitetne profesorje. Knjiga Walta Rostowa z naslovom »Stages of Growth« (Obdobja rasti) ga je še posebno prevzela. Naser je dal to knjigo prevesti v arabščino in jo razdelil vsem članom svoje vlade.

Vendar pa je Naser nato začel prejemati poročila, po katerih so se Izraelci veselili ob Kennedyjevi izvolitvi in po katerih se je ta že tajno zavezal, da jim bo poslal orožje.

V zadnjih letih Eisenhowerjeve uprave so se Američani obnašali zelo previdno, spremljali so egipčanski spor z Rusijo in pomagali Egiptu na različne načine. Predvsem pa tako, da so mu poslali žito. Uvideli so moč arabskega nacionalizma. In zavoljo vsega tega Izraelci od Američanov niso dobili pomembnejše vojaške pomoči.

V istem času se je De Gaulle, ki si je živo prizadeval dobiti od Egipčanov pomoč za to, da bi se izvlekel iz alžirskega osirja, obrnil na Naserja s poslanico, v kateri je izrazil željo po vzpostavitvi novih odnosov z arabskim svetom. Pred De Gaullem je bil v francoskem obrambnem ministrstvu vselej posebni predstavnik Izraela. De Gaulle je to odpravil, rekoč, da je Francija neodvisna država in zato ne bo trpela, da bi se v francoskem obrambnem ministrstvu za stalno vgnezdile posebne mislije.

Nemci so izpolnili Kennedyjeve obljube Izraelu

V takšnih razmerah je Naser začel prejemati poročila, po katerih je bil Kennedy obljubil poslati Izraelcem vse tisto orožje, ki bi ga radi imeli. Navzlic vsemu občudovanju, ki ga je Naser čutil do Kennedyja, in navzlic njegovi želji, da bi proučil sodelovanje z novim vodstvom Združenih držav, je bilo zaradi tega splošnega določeno obotavljanje in dolocen dvom.

Naser je zvedel resnico o obljubah, ki jih je dal Kennedy Izraelcem štiri leta kasneje, povedal pa so mu jo Nemci. Leta 1961, ko je bil Adenauer na uradnem obisku v Združenih državah, je Kennedy priskal na njega, naj proda orožje Izraelu. Potrebno je bil dokaj močan pritisk. Toda dosegel je to, kar je hotel. Na Kennedyjevo prigovarjanje je Zahodna Nemčija izpolnila tiste obljube, ki jih je bil od dal Izraelu. To pa je bil eden izmed povodov za prekinitve odnosov, ki so obstajali med Zahodno Nemčijo in arabskim narodom.

Navkljub tem poročilom pa se je Naserju zdelo potrebno vzpostaviti stike s Kennedyjem. Natančno mesec dni po tistem, ko je Kennedy prevzel svojo funkcijo, 20. februarja 1961, mu je Naser napisal prvo izmed pisem, ki bodo nato predstavljala nekakšen neprekinjen dialog med obema državnikoma.

Ta prvi dokument je bil sestavljen ob Lumumbovem umoru. Ta zverinski umor in pa delež, ki so ga pri tem imele ZDA, sta Naserja strahovito razburila in razkačila. Njegovo diplomatsko pismo ni ameriški predsedniku puščalo nobenega dvoma o čustvih njegovega avtorja.

Kennedy je odgovoril 2. marca 1961 s pismom, ki ga je Naserju posredovalo ameriško veleposlanstvo v Kairu. Vljudno, točno odločno je Kennedy opozoril, da so od tistokrat, ko mu je bil Naser napisal pismo, sprejeli Združeni narodi novo resolucijo, ki jo je bil predlagal Egipt in ki so jo Združene države podpre; po sprejetju te resolucije se je bil položaj nekoliko izboljšal.

To izmenjavanje pisem lepo kaže, kako sta Naser in Kennedy urejala odnose med obema deželama. Ob vsaki krizi, vsakem problemu, vsakem sporazumu je prišlo med obema državnikoma do izmenjave pisem, ki so podoben kot je bilo s srečanji med Naserjem in Hammarskjöldom, začrtovala krivuljo razvoja njihov odnosov. Včasih je bila ta krivulja visoko, toda pogosto je bila nizko.

Visoko je bila 17. aprila 1961, ko je Kennedy napisal za Henryja Cabota Lodgeja priporočilno pismo, namenjeno Naserju. Zaradi sporov s komunisti je imel Egipt tedaj težave s študenti, ki jih je bil poslal v Rusijo. Tam so jim delali preglavice in so se na splošno v sovjetskem okolju neprijetno počutili. In ko so Američani povprašali predsednika, če bi lahko kaj zanj stihili, jih je ta takoj opozoril, da bi Združene države hotele sprejeti na ameriške univerze kakih dvesto štiriideset egipčanskih študentov, ki so tedaj študirali v Sovjetski zvezi.

Američani so ob misli, da naj bi sprejeli tako veliko število študentov, osupnili in oklevali, vendar pa so ukrenili vse potrebno za njihovo premostitev; in študenti so šli iz Rusije v Združene države.

Lodge je bil torej dobrodošel. Toda v trenutku, ko je Kennedy pisal to priporočilno pismo za Longea, je krivulja že upadala, kajti to je bilo obdobje Prasičjega zallava in Naser je bil skupaj s Titom postavil odločno na stran Castra.

V odgovor mu je Kennedy napisal dolgo pismo, ki nosi datum 3. maja 1961 in v katerem je takole razložil dejstva: »Umevno je, da ni bilo nikoli govora o kakšnem vmešavanju obojestranih združenih držav za razrešitev kubanske situacije. Po mojem se boste strinjali, da ne bi bilo nobenega dvoma o izidu sporov, ko bi se bile res vmešale.

Tragični dogodki, do katerih je prišlo na Kubi, so samo eden izmed primerov, ki nam jih nudijo zgodovina, kako državljani zgrabijo za orožje, da bi svojo domovino rešili trinošča in zatiranja...«

Naser je na to pismo odgovoril z dolgim osebnim pismom, odposlanim iz Kaira 18. maja 1961. Po običajnih diplomatskih vlnudnostih je napisal: »Dovolite mi, da vam spregovorim po navdihu, ki sem ga dobil iz nekake izreke preroka Mohameda: 'Tvoj prijatelj je tisti, ki je s tabo iskren, ne pa tisti, ki se zadovoljuje s tem, da ti ve-tuje.'«

Nadaljeval je s temi besedami: »Dvakrat sem imel priložnost srečati dr. Fiedora Castra, predsednika kubanske vlade. V dolgih

govorih, ki sva jih imela, sem spoznal, da je iskren, ko izraža željo po vzpostavitvi pristranskih stikov med njegovo deželo in vašo, ki je njegova razvita in mogočna soseda...«

Mislilam, da je moja dolžnost, obvestiti vas, da imajo ljudje v Združenih arabskih republikah kot tudi veliko ljudi širom po svetu občutek, da Združene države le niso bile tako zelo brez krivde za nesrečne dogodke na Kubi...«

Toda Kennedy je že potisnil v stran polom v Prasičjem zalivu in se posvetil drugim zadevam. Poskušal je premakniti z mesta ameriško zunanjo politiko, potem ko je ob koncu Eisenhowerjevega obdobja postala nedejavna. Tako kot toliko drugih ameriških državnikov ga je pritegnil bližnji vzhod. Njegov strateški položaj, njegova sveta dežela, vse je prispevalo k pomembnosti tega področja. Državnike je to področje magnetično privlačevalo.

Ker je Kennedy po kubanskem potomu skušal doseči v tujini kak diplomatski uspeh, se je pojavil z novimi ljudmi in novimi idejami. Imenovan je v Kairu novega veleposlanika. To je bil John Badeau, ki je bil poprej deset let predstojnik ameriške univerze v Kairu. Njegov izbor je potrdil predsednik Naser — navkljub njegovemu nezaupanju do orientalistov — ker je mislil, da Badeau ne bo gluh za upe in težave egipčanske mladine.

Badeau je prišel poln navdušenja in med svojim prvim uradnim pogovorom z Naserjem se je poskušal izraziti v arabščini. Težava pa je bila v tem, da je govoril klasično arabščino z ameriškim naglasom in tako se je pogovor malce zapletel, vse dokler ga predsednik ni povabil, naj govori angleško. Ubogi Badeau, zaradi tega je bil nekoliko prizadet! Kljub temu pa ni nič manj simboliziral nove administracije, ki je prišla na oblast v Washingtonu, polje poleta; in predsednik Kennedy je kmalu potegnil svojo prvo potezo na tajni šahovnici bližnjega vzhoda.

Pisal je predsedniku Naserju 11. maja 1961. To je bilo dolgo in nekoliko priljubljeno pismo, v katerem je prepričeval arabski narod o svojem prijateljstvu in svoji podpori. Prav tako se je potrudil omeniti različne vrste pomoči, ki so jo Združene države dajale Egiptu. Toda glavno bistvo njegovega pisma je bilo v »neresnem izraelsko-arabskem sporu.

Naser je odgovoril na ta »šahovski gam-

bita« 18. avgusta 1961. Opravičeval se je za svojo zaskrbenost, češ da je Kennedyjevo pismo takoj preveč pozornosti in preveč truda, da bi bilo nati moč odgovoriti nanaglo. Dejansko pa je odgovor zakasnil zato, ker je bilo tisto leto v arabskem svetu preveč neredov.

To pismo bi bil Kennedy lahko uporabil kot priročnik za obnašanje proti Egiptu. V njem so bila zajeta temeljna načela naserizma: nezakonitost židovske države; nasprotovanje izraelskemu širjenju in napačnosti; ohranitev egipčanske neodvisnosti; okrepitev arabske enotnosti; in egipčanska želja, da se z Ameriko prijateljsko poveže — vendar pa se pri tem ne podredi nobenemu pritisku in se ne odpove niti za ped svoji neodvisnosti.

Naser se je gotovo nadejal, da bo prišlo po tej izmenjavi pisem do nove ameriške pobude nasproti Egiptu in da bodo novi šef Bele hiše ter njegova ekipa mladih ljudi sprejeli pravičnejšo politiko na Bliznjem vzhodu. Iz tega pa ni bilo nič. Kennedyjevo palestinski gambit se je, tako kot toliko drugih, izgubil v resničnih dogodkih.

Mesec dni po tistem, ko je bil Naser pisal Kennedyju, je zveza med Egiptom in Sirijo razpadla po državnem udaru v Siriji, ki ga je bil režiral sindikat kraljeve. Damask je predstavljal ključ rastočega polmeseca, zato sta kralj Saud in kralj Hussein z ramo ob ramo — navkljub njunemu tradicionalnemu in obojestranskemu družinskemu sovrastvu — sklenila zavezništvo s Sirijo. V puščavi sta zbrala čete in nekaj politikov. Saud je porabil velikanske vsote denarja in nekateri med tistimi, ki jih je bil našel, so postali milijonarji in žive posihali v južni Ameriki.

V tistem času se je govorilo, da je bil Saud finančni državni udar s sedmimi milijoni funtov šterlingov. Toda to ni bilo doela res. Ko je prišel v Egipt kot politični izgnanec, potem ko ga je bil njegov brat Fejsal prisilil k odstopu, mu je Naser to početje očital, rekoč: »Kako ste lahko dali tem ljudem sedem milijonov funtov?« In Saud je odgovoril: »Sram me je, da vam to povem. Nisem jih dal sedem, ampak dvanajst milijonov!«

Vlada, ki jo je bil spravil na oblast Saudov denar, je kmalu propadla, nekatere izmed njenih članov so sodili v tako imenovani aferi Dandeh. Na tem procesu se je razkrilo, da so agenti CIA tudi igrali določeno vlogo v zaroti kraljeve.

Zavoljo tega je proti koncu leta 1961 nastopilo v odnosih med obema državama nekakšno obdobje omahovanja.

To omahovanje je sovpadalo s pogajanjmi za novi triletni sporazum, po katerem bi Amerika dala Egiptu svoje presežke žita. Ta pomoč mu je bila dodeljena z javnim zakonom številka 480, ko so Združene države hotele potegniti zase čim več koristi iz spora, ki je izbruhnil med Naserjem in Hruščovom, pa so vprašale Egipt, kakšno vrsto pomoči bi najraje prejel.

V tistem času je sporazum prenehal veljati. V Washingtonu so hoteli senatorji izriniti njegovo obnovo kot sredstvo pri-

liška na Naserja. Naser je bil na senzorje posebno alergičen. Veleposlanik Združenih držav ga je nenehno prosil, naj jih sprejme; ko jih je sprejel, so pokazali popolno nepoznavanje Bliznjega vzhoda. Nato so se vrnili v Washington in v svojih govorih izjavljali: »Pustimo Naserja umreti od lakote.«

„Pustimo Naserja umreti od lakote!“

Bilo je zelo mučno, ko je Badeau novejma posredoval Naserju Kennedyjevo poslanico, ki jo je Naser imel za izsiljevalno grožnjo. Kennedy je opozoril, da prihaja na Bliznjem vzhodu do oboroževalne tekme in da se pojavljajo pritiski s strani senatorjev, ki menijo, da Amerika pomaga Naserju kupovati orožje. Senatorji zatrjujejo, da lahko zaradi žite, ki ga dajejo Egiptu, uporablja Naser za sicer morala porabi za nakup žita.

Posredna grožnja, ki jo je vsebovala ta poslanica, je skupaj s spletkami CIA v Siriji še povečala nezaupanje Naserja v Kennedyjeve namere.

Naslednjo pomlad in jesen je prišlo med obema državnikoma do nekaj medsebojnih izmenjav vljudnosti. Naser je na primer čestital Kennedyju ob vesoljskem poletu Johna Glenna. Kennedy pa je Naserju napisal priporočilno pismo za Chesterja Bowlesa.

Vendar pa se je v ozadju teh diplomatskih vljudnosti zgodila cela vrsta dogodkov. Izrael je kar naprej namigoval in izpopolnjeval orožje, ki ga je izdeloval, zato je Egipt začutil potrebo, da bi bil čedalje bolj odvisen od orožja, ki bi ga sam izdeloval in je najel skupino nemških znanstvenikov, na čelu s profesorjem Wolfgangom Bilsom, da bi postavili na noge proizvodnjo raket in letal.

S temi znanstveniki je v Evropi stopila v stik egipčanska obveščevalna služba in jih pripeljala v Kairo. Njihova navzočnost v Kairu je bila še preveč poznana. Izraelci so jim poslali eksplozivne pošiljke. Ena izmed teh bomb, oddana v Zürichu, je težko ranila tajnico profesorja Bilsa. Drušinam teh znanstvenikov so delali stalne preglavice. Hčerko enega izmed njih so ugrabili... Izraelci so na mednarodnem prizorišču zagnali velik hrup zaradi nacističnih znanstvenikov in zaradi »Naserja, novega fašističnega diktatorja.«

Naser tega vpraša ni mogel razumeti. Ameriški veleposlaniku je rekel: »Rusi imajo nemške znanstvenike, ki delajo za vas. Tudi vi jih imate in delajo za vas. Zakaj potemtakem drugi nemški znanstveniki ne bi delali za Egipt?«

Toda navkljub tem eksplozivnim pošiljkam in navkljub vsej propagandi je Egipt izdelal in 21. julija 1962 preizkusil svojo prvo raketo, leto dni potem, ko so Izraelci preizkusili predelano francosko raketo »Gambriel«, ki so jo, kot so zatrjevali, uporab-

ljali za raziskave v zgornjih plasteh ozračja. Septembra je Badeau prišel k Naserju. Prinesel mu je novo Kennedyjevo ustmeno poslanico. Opozarjala je na tri točke:

1. Egipt je preizkusil raketo dolgega dometa in to lahko pospeši oboroževalno tekmo.

2. Raketa je namenjena zgolj za prevoz in običajni tovor rakete dolgega dometa je jedrska glava. Tako je Kennedy hotel doseči od Naserja obljubo, da ne bo poskušal pridobiti jedrskega orožja in kot poročstvo za to obljubo je Amerika zahtevala, da bi ji dovolili pregledati egipčovski jedrski reaktor ruske izdelave.

Oboroževalna tekma na področju klasičnega orožja je postala preveč nevarna in morali bi se tako z egipčanske kot z izraelske strani dogovoriti za omejitve nadgradnega orožja, ZDA pa bi prevzele nadzorstvo nad tem sporazumom.

Toda udi ta Kennedyjeva poteza je propadla zaradi silovitega plazu dogodkov. Mesec dni potem, ko je bila ta poslanica predana Naserju, je pred prestrašenim svetom izbruhnila kriza zaradi kubanskih raket. Bliznji vzhod je bil pozabljen, ko sta se Hruščov in Kennedy spustila v dvoboj soko za okov in ko smo se spraševali, če je svet tik pred koncem.

Medtem ko je bila pozornost sveta prklenjena na Kubi, je izbruhnila druga kriza v kamniti puščavi Jemena.

Stari jemenski imam Ahmed je umrl 9. septembra, potem ko so bili najti štirikrat zapored streljali. To je bil nenavaden človek, bajselovna osebnost, ki je prišla iz srednjega veka.

Staremu imamju je nasledil njegov sin, princ Mohamed el Badr, ki ga je imam vselej uporabljal za misije v Egiptu. Naser ni vedel kakšen človek je. Spraševal se je, če bo Badr sposoben povzdigniti Jemen na raven sodobnega sveta. Vse do dneva, ko je Badr zaprosil, da bi obiskal živalski vrt v Kairu.

Odšel je tja z uradno delegacijo in vse je šlo po sreči do trenutka, ko je odkril nekatere skatovce drevo, ki ga ni nihče poznal. Spelzal je na drevo, sedel na vejo in zvečnil skato. Ko so o tem dogodku poročali Naserju, se ni več spraševal o Badrovih sposobnostih.

Badr je vladal teden dni, potem pa ga je strogovljal polkovnik Abdulah al Salal, poveljnik kraljevske garde. Ta položaj je imel navkljub temu, da ga je stari imam za pet let zaprl v ječo. Vseh teh pet let je bil uklenjen. Hrano so mu metal in svoje potrebe je lahko opravljal samo na omejenem kosu zemlje, ki ga je dosegel tako, da se je premikal na verigi.

Nekaj Salalovih privržencev je prišlo v Egipt prositi za predsedniško podporo v vzpostavitvi republikanskega režima. Prišli so k Anvarju el Sadatu, ki je bil tedaj predsednik skupščine. Sadat je o tem svojem srečanju z Jemenci napisal poročilo in sklenil so jih priznati, jim poslati tehnične svetovalce in jim dati nekaj lažjega orožja.

Badr je pobegnil na zelo smešno način.

Pred smrtjo še očitek zaradi Jemena

Malo zatem, 17. novembra, je Kennedy napisal Naserju prvo izmed dolge serije pisem o vojni v Jemenu. V teh pismih je razlagal svoje načrte o končanju vojne, podobna pisma pa je odposlal tudi kralju Husseinu.

Dopisovanje med Kennedyjem in Naserjem o Jemenu se je nadaljevalo skozi dobri dve leti. V bistvu je Kennedy silil Naserja, naj se umakne iz Jemena, Naser pa se ni maral umakniti zaradi tega, ker so Saudski Arabci še naprej dajali svojo pomoč rojalistom.

V zadnjem Kennedyjevem pismu Naserju je bilo zaslediti njegovo jezo zaradi Naserjevega zavračanja, da bi se podredil njegovim željam: »Moram vam spregovoriti o svojem osebnem razočaranju zaradi zavračanja Združene arabske republike, da bi sodelovala pri sporazumu o obojestranskem umiku iz Jemena...«

Nekoga dne novembra 1963 je predsednik Naser odšel zgodaj v posteljo, rekoč, da bo bral. Prva novica o Kennedyjevem umoru je udarila kot strela s teleprinterja ob 21.30 po kairskem času. Telefoniral sem predsedniku. Ob vesti je odvedenel. Znova je telefoniral, da bi zvedel več podrobnosti in ko je bila naposled Kennedyjeva smrt potrjena, je bil ves pretresen.

Vstal je, se oblekel in prišel dol v svoj urad. Ko pa je bil v njem, je ugotovil, da ne more ničesar storiti. »Moi bog!« je rekel, čemu sem se oblekel, čemu sem prišel sem? Nihče ne more z nikomer spremiti tega, kar se je bilo zgodilo!

Egipčovski ljudstvo je občutilo resnično žalost. Celotni film s pogreba so štirikrat predvajali po televiziji. Objekovali so tega mladega moža, ki je toliko občudoval. Tode njegovi odnosi z Egiptom so že dolgo časa poprej izgubili vse svoj čar. Težko je reči, kaj bi se bilo zgodilo, ko bi bil živel. Toda z Ameriko, ki ji je vladal njegov naslednik Lyndon Johnson, so dogodki neizprosno vodili v obdobje nasilnosti.

Redkosti, nenavadne reči in podmene

Operacija lobanje pred 4000 leti

Iz knjige „Setev v vesolju“ Ericha von Dänikena

Ameriški diplomat E. G. Squier je leta 1863 našel v Cuzcu, na andski visoki planoti v Peruju, človeško lobanjo, ki izvira iz 2000 let pr. n. š. Na temenu lobanje manjka pravokoten kos kosti. Squier je dal svojo najdbo francoskemu antropologu Paulu Broci (1824—1880), ki je prvi lokaliziral dar govora v nekem zavojju prednjih možganov (Brocov zavoj). Broca je v votli lobanji našel šest žičk, tankih kot lasje, in je postavil diagnozo infekcije kosti, na podlagi katere je sklepal, da so na lobanji za življenja tega človeka zadržali operacijo.

Potemtakem operacije lobanje niso noben epohalen medicinski podvig naše dobe. Čudno je samo to, da se tudi sodobni ljudje zgražajo, kadar bere poročila o operaciji možganov: namesto da bi bili srečni, da medicina doživlja napredek, ki bi lahko človeštvo rešil starih napredkov! Rad bi opozoril na dejstvo, da so v tem prizadevanju humane medicine važen »stimulus« pri raziskovanju tudi bistvene potrebe v zvezi z bodočimi astronomskimi načrti.

Kirurgija možganov

V »Metropolitan General Hospitalu« (Cleveland, ZDA) dela nevrokirurg, profesor Robert Y. White. Razskovalni cilj tega starca, pomembnega moža za možgansko kirurgijo, je, da bi z operativnimi posebi v možganih napravili konec nadlogi človeštva — kapi. White se opira na raziskave svojih tokiških kolegov z univerze KEO, ki opravljajo operacije tako, da ohladi možgane na šest stopinj: pri telesni temperaturi 36 stopinj! bi bilo za operacijo možganov na razpolago samo tri minute časa. White že nekaj let dela poskuse na ohlajenih optičnih možganih. Medicinske strokovne revije so na prvih straneh objavile novice, da mu je pri teh poskusih uspelo tri dni ohraniti pri življenju optične možgane, ločene od telesa. White je te odvzete možgane hranil tako, da je njihove krvne žile zvezal z vratnimi arterijami živega pripadnika iste vrste. Herbert L. Schrader, ki je bil navzoč pri nekem poskusu, poroča:

»Izolirani optični možgani žive. Oddajajo električni tok aktivnosti kot vsaki živi možgani. Lahko zaznavajo občutke, bolečine, strah... Lahko tudi spe, morda sanjajo. Del, ki je tu še ostal od optične osebnosti, ne more ne videti, ne slišati, ne vohati, ne tipati. Možgani ne morejo sprejeti nobene informacije iz zunanje sveta, ker so vsi čutilni živci pretrgani. Ne morejo niti bežati, ker ni več telesa, ki bi izpolnilo njihove ukaze. Lahko pa zapovedujejo, ker je živčni center nedotaknjen in dobro preskrbljen s krvjo — krvjo druge optike. Nihče ne ve, kaj se v takih možganih dogaja, ker se še ni posrečilo razvozlati pisavo njihovih električnih tokov. Zato je tudi za učnjake

samo organizirana gnota milijonov in milijonov živčnih celic s spreminjasto tvornostjo, ki oddajajo tokove.«

Sodelavec profesorja Whitea menijo, da funkcije možganov, ločenih od telesa, potekajo natančneje in hitreje kakor v možganih, ki so »obremenjeni« z vsem organizmom: ko so ločeni, so le še središče uskladičenih informacij, ki so jih prejeli iz udov in organov — vendar so popolnoma nedotaknjeni in v sposobni reagirati, sprožiti nove akcije.

Netržen rezultat take vrste poskusa je spojitve ločenih možganov z računalnikom. Tako je kalifornijski strokovnjak za možgane, dr. Lawrence Pinneo, zamenjal del optičnih možganov z računalnikom: s to splošno tehniko je bilo mogoče upravljati gibe prednjih udov živali.

Profesor José Delgado z univerze Yale je šel še korak dalje: mladi optični Paddy je potisnil nekaj sond v središče agresivnosti v možganih ter poleg tega vtaknil pod kožo na glavi majhen oddajnik. Kadar je Paddy besnela, je Delgado pritisnil več gumbov na komandni plošči in optica — ki si cer pri vsem tem postopku ni trpela nobenih bolečin! — je takoj postala krotka kot jagnje.

Londonski kirurg za možgane, profesor Giles Brindley, dela zdaj poskuse že na človeških možganih. Nekaj slepih starih je v mehko možganovino vsadil osmdeset drobnih elektrod — in starca spet razočeli geometrične likel — Na univerzitetni kliniki v New Orleansu so trem možganim vtaknili elektrode v središče pohote: s pomočjo komandne naprave, ki jo nosijo v hladnem žepu ali skrivajo pod blazino, so lahko pri priči povsem pripravljeni za spolni akt. Morda imajo ti tehnični afrodiziaki veliko prihodnost glede na to, da možke onespobljajo stresi.

Biotehnika (biolizening) je še zelo mlada izpostava med ustaljenimi znanstvenimi panogami, vendar se hitro spreminja pod pritiskom potreb. Biotehnični razvoj je šel na začetku. Ali mu bo uspelo ustvariti kiborg — kombinacijo ločenih možganov in računalnika? Nedvomno. Sicer pa se je dr. R. M. Page iz Washingtona, ravnatelj raziskovalnega laboratorija ameriške mornarice, lotil tehne razprave o zamisli, po

kateri bi se računalnik »hranil« z mislimi, načrti in ukazi preko ločenih možganov, osvobojenih vseh vplivov. Kdaj bo ta zamisel postala resnica? Profesor Robert L. Sinsheiner (California Institute of Technology, Pasadena, ZDA) na splošno sodi o možnostih znanstvenih raziskav takole:

»Zgodovina naravoslovnih znanosti in tehnike je zlasti v tem stoletju pokazala, da so se učenjaki skoraj vedno usteli — posebno konservativni — kadar so napovedali, s kakšnim tempom se bodo nova spoznanja znanstvenega raziskovanja spreminjala v prakso.«

Vsekakor se bo rodil kiborg, ker je bo njih deset milijard živčnih celic s stotino milijard celic v obodnem tkivu živnega sestava sposobnih vse znanje in spoznanje sedanjege časa ohraniti za prihodnost. Kaj pravzaprav skriva v sebi tistih 100 do 1000 gramov naših možganov, to se bo pokazalo šele ob koncu teh novih širokih raziskav.

Hkrati bo kiborg dokazal, da smo doslej vse čas izkoriščali samo majhen del velikanskega skladišča naših sivih celic.

Kako važno za človeško zdravje sta preučevanje možgan in možganska kirurgija, je najbrž samoumevno in ne potrebuje komentarja. Kako važni so ti rezultati raziskav humane medicine tudi za bodoče vesoljske poletje, pa je prav tako popolnoma jasno. Za tehnični podvig poleta k zvezdam sta dve možnosti. Če se v prihodnjih desetletjih ne bo posrečilo izdelati pogonskih naprav, ki bodo vesoljske ladje gnale skoraj s hitrostjo svetlobe (300.000 km na sekundo), tedaj bo ljudem — astronomom nemogoče potovati tudi na najbližjo zvezdo, Proxymno Centauri; ta je oddaljena od nas 4,3 svetlobnega leta, vesoljski polet, ki traja 300 zemeljskih let, pa je absurdna zamisel. Čas, ki je kot velikanska ovira za stavljal pot do uspeha vesoljskih poletov, pa je mogoče premostiti s kiborgom. Ločeni možgani, preskrbljeni s hranljivo tekočino s svežo krvjo in priključeni na računalnik, bodo poveljska centrala vesoljske ladje.

Po mnenju Rogera A. MacGowana, znanstvenega praktika, se bo kiborg nekoč razvil v elektronsko »bitje«, čigar funkcije bodo programirane v ločenih možganih in se tam spreminjale v zavodnih kiborg in se stara, ne zbolj, ne dobi nahoda, nima nobenih lukenj v spominu: to bi bil idealen poveljnik vesoljske ladje. Tedaj pa bi preskočili nepremostljivi prepad med nami in zvezdami, ki ga pregrinja morje časa...

Velikanski skoki astronautike

Astronautska tehnika se razvija s tako velikanskimi skoki, da se moramo spomniti na to, kako je prve meritve v bližnji Luni opravila 13. 9. 1959 sonda »Lunik II« brez človeške posadke! Komaj deset let pozneje, od 1969, letijo na Luno po voznem

redu vesoljske ladje s človeško posadko. Do tega leta, ki nam je odprlo nebo, so se zvrstili uspešni vesoljski poleti brez človeških posadk:

	ZDA	ZSSR
Na poti okoli Zemlje	529	272
Na Luno	12	6
Na poti okoli Lune	6	5
Na Venero	—	2
Na poti okoli Sonca	11	8

... in vesoljski poleti s človeškimi posadkami:

Poleti	15	9
Kroženje okoli Zemlje	840	310
Pilotske ure v vesolju	2773	533

Spomladi 1973 bo iz Houstona poletel »Skylab«, prva vesoljska postaja, »službenec« Wernerja von Brauna. V tem ko so pred vseh dosedanjih poletih »Apollone« varčevali pri vsakem kilogramu teže — za kilogram uporabne teže je potrebnih 5180 kg goriva — bo »Skylab« na svojem štiritedenski potovanju po vesolju že omogočil takšno udobje, kakršno si zamišljajo pisatelji znanstveno-fantastične literature: dolg je 14 m in širok

MINULI TEDEN V TUJEM TISKU - MINULI TEDEN V TUJEM TISKU - MINULI TEDEN V TUJEM TISKU - MINULI TEDEN V TUJEM TISKU

Bela hiša od znotraj

Kongres se je ostro spopadel z Nixonom

»Dobro ga je zdelal, vendar ga ni pokončal.« Tako je James Reston, uvodničar »New York Timesa«, presodil pričevanje Johna Deana, nekdanjega pravnega svetovalca pri Nixonu, v zvezi z afero Watergate. Deanov nastop naj bi bil vrhunec velikega televizijskega spektakla, v kar se je za Američane spremenilo zasedanje senatnega preiskovalnega odbora. Šlo naj bi za boj Davida z Goljatom. Na kocki je bil ugled predsednika Združenih držav Amerike in — kdo ve? — njegova prihodnost. Tožilec je bil John Dean, nepomemben odvetnik dvaintridesetih let, ki je moral dolgo mesece skrbeti za to, da bi utišal afero, in ki je v boju za lastno kožo napadel svojega nekdanjega gospodarja.

John Dean se je dobro držal med devetindvajsetimi urami pričevanja in zasliševanja, ki sta trajala pet dni. Na nosu je imel naočnike z roževinastimi okviri, oblečen je bil v svetlo obleko iz gabardena, je bil brezhiben. Predvsem pa je marsikaj vedel.

Vse je spravljal v pisnem pričevanju, ki je obsegalo 245 strani in katerega branje je trajalo več kot šest ur. Pravi pravcati markotnik.

Praden je Dean začel, je izjavil: »Predsednik je bil zapleten v afero, vendar se tega ni zavedal. Upam, da mu bo ameriško ljudstvo odpustilo, ko bo vse znano.«

Pravi rak

To je bil zelo nenavaden uvod za človeka, ki si je potem celih pet dni na vso moč prizadeval, da bi očrnil Nixona. V tistem, kar je pripovedoval z enoličnim glasom, ni bilo nič izjemno novega. Časopisi so že razkrili vse, kar je bilo bistveno.

Toda nekaj drugega je bilo poslušati podrobno iz ust človeka, ki mu je bila Bela hiša ukazala, naj zadusi afero, in ki je zatrdal, da se je več kot dvajsetkrat o tem pogovarjal s predsednikom.

V septembru 1972 mu je predsednik »stisnil«, ker se mu je posrečilo zavzeti sodno preizkušnjo.

Februarja letos je Dean spregovoril pred predsedniškim o denarnih zadevah. O denarju, s katerim naj bi kupili molk obtožbenih kolek? Je vprašal predsednik. Milijon dolarjev. Nič posebnega. Vendar je bil Nixon presenečen, da je eden izmed sedmih obtožencev Howard Hunt se kar naprej trmast, čeprav so mu objubil predsedniško pomilostitev.

Dne 21. marca letos je bilo Deanu vsega zadosti in sklenil je, da se s predsednikom odločno in dokončno dogovori.

Opozoril ga je: »To je že pravi rak in če v tvor ne boste zabodli noža, vas bo napadla rakava bolezen.« Dolgo uro si je prizadeval prepričati Nixona, vendar slednji očitno ni razumel, za kaj gre.

Po tem pogovoru se je vedenje predsednika in dveh njegovih sodelavcev — Harryja Haldemana in Johna Ehrlichmana — popolnoma spremenilo. Tedaj se je Dean prestrašil. Zbal se je, da ne bi naredil iz nje- ga črno ovco, na katero bi vsi kazali s prstom, zato se je posvetoval z odvetniki in sklenil, da tožili povse resnico.

Ko je povedal Haldemanu, kako se je odločil, je dobil le oster odgovor: »Zapomni si to: ko stisneš zobno pasto iz tube, jo je prekletsko težko spraviti nazaj!«

Odgovor Bele hiše? Bil je v not, ki jo je dobil senatni odbor: nihče drug kot Dean se ni domislil tega, da je treba zadušiti afero Watergate, in nihče drug kot on ni vsega skuhal. Nenehno je lagal predsedniku o resnični naravi svoje dejavnosti. Resnični krivec je Dean. Beseda predsednika proti be- sedni odpuščeni službenca. Kdo naj bi

zmagal v glavah senatorjev iz preiskovalne komisije?

Črni seznam

Predsednik preiskovalnega odbora Sam Ervin ni bil popolnoma zadovoljen s poja- snitvijo Bele hiše. S prstom je maščevalno pokazal na ameriško ustavo, ki je bila po njegovih besedah zlorabljena, potem pa za- hteval pravo »nasprotno pričevanje«, da bi zvedel, kdo govori resnico. Sicer ni jasno zahteval, naj pride predsednik Nixon osebno pričati pred senat, vendar je bilo razumeti, kot da je to rekel. Rokavica je bila vržena. Nekaj ur po odhodu Brežnjeva je Nixon zgrmel iz omamnih višin vrhunškega se- stanika. Spet se je pognel v watergatsko kloako.

Kaj bo ostalo pred očmi milijonov Ame- ričanov od neskončnega pričevanja Johna Deana? Prav gotovo bo pred njimi ostala turbozna podoba Bele hiše, ki jo je naslikal nekdanji Nixonov prvi svetovalec. Pred oč- mi bodo imeli podobo predsednika, ki je patološko obseden zaradi kakršnekoli ma- nifestacije proti »njegovim« vojni v Vietnamu.

Ce naj verjamemo Deanu, je Nixon neke- ga dne skozi okno zaklepal starca, ki se je čisto sam sprehal pred Belo hišo, v ro- kah pa je imel transparent proti vojni. Nixon je dobil napad. Mislili so že, da bi poklical nekaj »hrustova«, ki naj bi preganili »manifestant« — vendar je ta kmalu odšel.

Nixonove sodelavce je Dean prikazal kot vrsto cinčnih moč brez pomislekov, ki ne mislijo na nič drugega kot na to, kako bi umazali svoje politične nasprotnike, da bi sestavljali črne sezname sovražnikov siste- ma, nastavljal prisluskovalne naprave na novinarske telefone ter pošiljali davčne agente nad konkurente. Črni seznam, ki ga je Dean dal senatnemu odboru s kakšnimi pe- detsetimi drugimi izredno tajnimi dokumen- ti, je bil popisan s takimi pripombami: »Kakšen škandalček bi ga spodenel.« Ali pa: »Nor je na bela dekleta.« (Foleg imena temopoltega politika).

Na črnem seznamu so bili ljudje iz vseh krogov: industrialci kot predsednik IBM in prijatelj Kennedyjevih Thomas Watson, sindikalisti kot predsednik avtomobilske fe- deracije Leonard Woodcock, igralci kot Paul Newman, dirigenti kot Leonard Bernstein. V washingtonskih saloni se je razširila igra, v kateri so ljudje ubijali, kdo je na črnem seznamu in koga ni na njem.

Ekonomist Kenneth Galbraith (ki je bil na seznamu) je ironično pripomnil: »Upal sem, da se zanimajo za moje knjige, ug- otvil pa sem, da so prebrali predvsem mo- je davčne napovedi.«

Rožni grmi

Senator Sam Ervin, ki je demokrat in ki ima smisel za humor, je naposled dejal:

»Sodeč po tem seznamu bi rekel, da je Bela hiša imela več sovražnikov kot pa mi — žal — volivce!«

Preganjala mrzlica v Beli hiši je bila takšna, da se je večinska komisija spajdašila s pokvarjenostjo. Tako je Dean povedal, da je predsedništvo zahtevalo od FBI, naj se loti Daniela Schorra, slavnega televizijskega komentatorja, ki naj bi bil preveč kritičen. Tedanji direktor FBI Edgar Hoover, ki je nasprotoval takšnim metodam, se je dela na- lašč lotil s prevlečko vname: zadevo je pre- pustil kar petdesetim agentom. Razburila se je vsa četrt in vsi prijatelji Daniela Schor- ra. Bela hiša se je zmašila v kaši. Tedaj je spravila v javnost neverjetno govorico, da je šlo za mravnostno preiskavo, češ da je vlada nameravala zaupati novinarju izredno visoko uradno funkcijo. Če bi neumnost ubijala...

Tudi predsednik se ne bo izmazel samo z nekaj salonskimi šalami. Preiskava bo traja- la še dolge mesece. Predvsem pa ravno- težje sil v Washingtonu ni več takšno kot nekoč. To je kongres tudi krepko dokazal.

Predvsem z operacijo draženja. Komisi- ja predstavnika doma je sklenila razsi- skati način, kako so bila javna sredstva porabljena za ureditve Nixonovih zasebnih hiš v San Clementiu v Kaliforniji ter v Key Biscaynu na Floridi.

Zgodba je že stara. Ko je hiša morala odgovoriti na vprašanje, je najprej izjavi- la, da so dela veljala 35.000 dolarjev. Čez nekaj tednov je priznala, da je šlo za 150.000, potem pa za 400.000 dolarjev. Napo- sled se je račun ustavil pri prijeti vsoti 1,9 milijona dolarjev. Pojasnil so, da so bila vsa dela potrebna za »predsedniško varnost«. Toda račun so bili tudi za po- hištvo, ogrevanje plavalnega bazena, gmoljo za cvetje, trato, kabine na plaži in celo za rožne grme. »Kaj pa ima to s predsedniško varnostjo?« se sprašujejo Američani.

Preizkušnja moči

Pred kratkim se je kongres spopadel s predsednikom na veliko resnejšem področ- ju: vojnem. Mesec dni so zahteve po novih kreditih romale iz Pentagona v senat in predstavniki doma. Oba domova sta z vel- kanksko večino naposled sprejela amandma, ki prepoveduje uporabo novih kreditov za bombardiranje v Kambodži. Po dvanajstih letih izvršenih dejstev, ki so jih vsiljevali trnje predsedniki, se je kongres nazadnje le uprl.

Predsednik Nixon je odgovoril z vetom, za kar ga pooblašča ustava. To je bila pre- izkušnja sil.

Vodja demokratske večine v senatu je nemudoma pobral rokavico. Če je za tako, je rekel, potem bomo dodali amandma o prepovedi bombardiranja v Kambodži vsa- kemu zakonskemu predlogu, ki ga bomo do- bili. Grožnja je začel izpolnjevati že pri- prošnji za kredit za tekoče stroške v obdobju od 1. julija do 30. septembra.

Ce vlada ne bo dobila tega denarja, ne bo niti mogla izplačati svojih uslužbencev.

Med upornim kongresom in oslabiljenim predsednikom se je začela vojna izpra- vna, ki bi prav hitro utegnila ohromiti vsa dejavnost ameriške vlade. Če predsednik neče končati bombnih napadov, bomo nare- dili konec njegovi vladi, je ježno zagrmel senator Mansfield.

Neki član kongresa je dejal: »To je zgo- dovinški spopad.« PIERRE SALINGER

PARIZ

TIM: Kriza vrednosti

»L'Express«, Pariz

Prebujenje v onesnaženju

Življenjske razmere na Japonskem so neznosne

»Nišoken« pomeni »pravica do sonca«. Ta nova zahteva je pre- vladovala v pripravah na občinske volitve v Tokiu, kjer so morali izvoliti 125 novih občinskih očetov. V ekološkem peklu, kar je postala Japonska, so občinske volitve edina priložnost, ko državljani lahko spregovorijo in jih poslušajo. In ker vse velike stranke pripisujejo občinskim volitvam v Tokiu izreden pomen, so te volitve postale važna tribuna za japonske državljane.

»Dimni oblaki prekrivajo nebo, naša je- klarna nima enake na svetu...«, poje him- na mesta Juvata v provinci Kišu na jugu države. To je samo eden izmed primerov samozadovoljne nevednosti zagovornikov go- nišobolani, o katerih vsak dan poročata tisk in piše o njihovih z vsakim dnem šte- viteljših žrtvah.

Tedne mesece je onesnaženje okoli- doseglo razsežnosti zunaj slehernih dopu- stnih meja. V Jokohami, Kavasakiju ali Joka- ičiju blizu Tokia se šteje vsakodnevno šir- tve asme v stotinah. Tudi če odmislimo slavnje bolezni, kot so smimnatax in sitat itais, so Japonci sedaj izpostavljeni prav vsem zlom, ki jih prinaša onesnaženje okoli- ja. Japonci imajo v svojem telesu deset- krat več živega srebra kot Američani. Kad- mij je povsod; z njim je zastrupljen riž, z njim so zastrupljene ribe. Mnogi državl- jani imajo v urinu več svineca kot delavci, ki so drugod poklicno izpostavljeni svin- čevim hlapiom. In materino mleko vsebu- je skrb vzbujajočo količino insekticidov...

»Hočejo mesto, v katerem jim ne bo treba vsak dan štiri ure prebiti v vlakih; hočejo ceste, na katerih ne bodo eden od

štirih dnevnih mrtvecev; hočejo stanovanja, v katerih se jim ne bo treba v troje dne- njati v eni sobi, kajti špekulacija z zemlji- šči nima meja; in končno, hočejo zrak in vodo, ki ne bosta povzročala skrivnost- nih obolenj, o katerih vsak dan poročata tisk in piše o njihovih z vsakim dnem šte- viteljših žrtvah.

Tedne mesece je onesnaženje okoli- doseglo razsežnosti zunaj slehernih dopu- stnih meja. V Jokohami, Kavasakiju ali Joka- ičiju blizu Tokia se šteje vsakodnevno šir- tve asme v stotinah. Tudi če odmislimo slavnje bolezni, kot so smimnatax in sitat itais, so Japonci sedaj izpostavljeni prav vsem zlom, ki jih prinaša onesnaženje okoli- ja. Japonci imajo v svojem telesu deset- krat več živega srebra kot Američani. Kad- mij je povsod; z njim je zastrupljen riž, z njim so zastrupljene ribe. Mnogi državl- jani imajo v urinu več svineca kot delavci, ki so drugod poklicno izpostavljeni svin- čevim hlapiom. In materino mleko vsebu- je skrb vzbujajočo količino insekticidov...

»Hočejo mesto, v katerem jim ne bo treba vsak dan štiri ure prebiti v vlakih; hočejo ceste, na katerih ne bodo eden od

štirih dnevnih mrtvecev; hočejo stanovanja, v katerih se jim ne bo treba v troje dne- njati v eni sobi, kajti špekulacija z zemlji- šči nima meja; in končno, hočejo zrak in vodo, ki ne bosta povzročala skrivnost- nih obolenj, o katerih vsak dan poročata tisk in piše o njihovih z vsakim dnem šte- viteljših žrtvah.

Tedne mesece je onesnaženje okoli- doseglo razsežnosti zunaj slehernih dopu- stnih meja. V Jokohami, Kavasakiju ali Joka- ičiju blizu Tokia se šteje vsakodnevno šir- tve asme v stotinah. Tudi če odmislimo slavnje bolezni, kot so smimnatax in sitat itais, so Japonci sedaj izpostavljeni prav vsem zlom, ki jih prinaša onesnaženje okoli- ja. Japonci imajo v svojem telesu deset- krat več živega srebra kot Američani. Kad- mij je povsod; z njim je zastrupljen riž, z njim so zastrupljene ribe. Mnogi državl- jani imajo v urinu več svineca kot delavci, ki so drugod poklicno izpostavljeni svin- čevim hlapiom. In materino mleko vsebu- je skrb vzbujajočo količino insekticidov...

»Hočejo mesto, v katerem jim ne bo treba vsak dan štiri ure prebiti v vlakih; hočejo ceste, na katerih ne bodo eden od

štirih dnevnih mrtvecev; hočejo stanovanja, v katerih se jim ne bo treba v troje dne- njati v eni sobi, kajti špekulacija z zemlji- šči nima meja; in končno, hočejo zrak in vodo, ki ne bosta povzročala skrivnost- nih obolenj, o katerih vsak dan poročata tisk in piše o njihovih z vsakim dnem šte- viteljših žrtvah.

Tedne mesece je onesnaženje okoli- doseglo razsežnosti zunaj slehernih dopu- stnih meja. V Jokohami, Kavasakiju ali Joka- ičiju blizu Tokia se šteje vsakodnevno šir- tve asme v stotinah. Tudi če odmislimo slavnje bolezni, kot so smimnatax in sitat itais, so Japonci sedaj izpostavljeni prav vsem zlom, ki jih prinaša onesnaženje okoli- ja. Japonci imajo v svojem telesu deset- krat več živega srebra kot Američani. Kad- mij je povsod; z njim je zastrupljen riž, z njim so zastrupljene ribe. Mnogi državl- jani imajo v urinu več svineca kot delavci, ki so drugod poklicno izpostavljeni svin- čevim hlapiom. In materino mleko vsebu- je skrb vzbujajočo količino insekticidov...

»Hočejo mesto, v katerem jim ne bo treba vsak dan štiri ure prebiti v vlakih; hočejo ceste, na katerih ne bodo eden od

štirih dnevnih mrtvecev; hočejo stanovanja, v katerih se jim ne bo treba v troje dne- njati v eni sobi, kajti špekulacija z zemlji- šči nima meja; in končno, hočejo zrak in vodo, ki ne bosta povzročala skrivnost- nih obolenj, o katerih vsak dan poročata tisk in piše o njihovih z vsakim dnem šte- viteljših žrtvah.

Tedne mesece je onesnaženje okoli- doseglo razsežnosti zunaj slehernih dopu- stnih meja. V Jokohami, Kavasakiju ali Joka- ičiju blizu Tokia se šteje vsakodnevno šir- tve asme v stotinah. Tudi če odmislimo slavnje bolezni, kot so smimnatax in sitat itais, so Japonci sedaj izpostavljeni prav vsem zlom, ki jih prinaša onesnaženje okoli- ja. Japonci imajo v svojem telesu deset- krat več živega srebra kot Američani. Kad- mij je povsod; z njim je zastrupljen riž, z njim so zastrupljene ribe. Mnogi državl- jani imajo v urinu več svineca kot delavci, ki so drugod poklicno izpostavljeni svin- čevim hlapiom. In materino mleko vsebu- je skrb vzbujajočo količino insekticidov...

»Hočejo mesto, v katerem jim ne bo treba vsak dan štiri ure prebiti v vlakih; hočejo ceste, na katerih ne bodo eden od

štirih dnevnih mrtvecev; hočejo stanovanja, v katerih se jim ne bo treba v troje dne- njati v eni sobi, kajti špekulacija z zemlji- šči nima meja; in končno, hočejo zrak in vodo, ki ne bosta povzročala skrivnost- nih obolenj, o katerih vsak dan poročata tisk in piše o njihovih z vsakim dnem šte- viteljših žrtvah.

Tedne mesece je onesnaženje okoli- doseglo razsežnosti zunaj slehernih dopu- stnih meja. V Jokohami, Kavasakiju ali Joka- ičiju blizu Tokia se šteje vsakodnevno šir- tve asme v stotinah. Tudi če odmislimo slavnje bolezni, kot so smimnatax in sitat itais, so Japonci sedaj izpostavljeni prav vsem zlom, ki jih prinaša onesnaženje okoli- ja. Japonci imajo v svojem telesu deset- krat več živega srebra kot Američani. Kad- mij je povsod; z njim je zastrupljen riž, z njim so zastrupljene ribe. Mnogi državl- jani imajo v urinu več svineca kot delavci, ki so drugod poklicno izpostavljeni svin- čevim hlapiom. In materino mleko vsebu- je skrb vzbujajočo količino insekticidov...

»Hočejo mesto, v katerem jim ne bo treba vsak dan štiri ure prebiti v vlakih; hočejo ceste, na katerih ne bodo eden od

štirih dnevnih mrtvecev; hočejo stanovanja, v katerih se jim ne bo treba v troje dne- njati v eni sobi, kajti špekulacija z zemlji- šči nima meja; in končno, hočejo zrak in vodo, ki ne bosta povzročala skrivnost- nih obolenj, o katerih vsak dan poročata tisk in piše o njihovih z vsakim dnem šte- viteljših žrtvah.

Tedne mesece je onesnaženje okoli- doseglo razsežnosti zunaj slehernih dopu- stnih meja. V Jokohami, Kavasakiju ali Joka- ičiju blizu Tokia se šteje vsakodnevno šir- tve asme v stotinah. Tudi če odmislimo slavnje bolezni, kot so smimnatax in sitat itais, so Japonci sedaj izpostavljeni prav vsem zlom, ki jih prinaša onesnaženje okoli- ja. Japonci imajo v svojem telesu deset- krat več živega srebra kot Američani. Kad- mij je povsod; z njim je zastrupljen riž, z njim so zastrupljene ribe. Mnogi državl- jani imajo v urinu več svineca kot delavci, ki so drugod poklicno izpostavljeni svin- čevim hlapiom. In materino mleko vsebu- je skrb vzbujajočo količino insekticidov...

»Hočejo mesto, v katerem jim ne bo treba vsak dan štiri ure prebiti v vlakih; hočejo ceste, na katerih ne bodo eden od

štirih dnevnih mrtvecev; hočejo stanovanja, v katerih se jim ne bo treba v troje dne- njati v eni sobi, kajti špekulacija z zemlji- šči nima meja; in končno, hočejo zrak in vodo, ki ne bosta povzročala skrivnost- nih obolenj, o katerih vsak dan poročata tisk in piše o njihovih z vsakim dnem šte- viteljših žrtvah.

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so majhne v odnosu na ob- činske skupščine, ki jih v mnogih primerih nadzoruje vlada liberalno demokratična

Praktično na pacifiški obali ni mesta, ki ne bi imelo župana, izvoljenega na so- cialistično-komunistični listi. Toda pristoi- nosti županov so maj